

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Бр. 4

АПРИЛ 1899.

XX

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА
ПРЕМЕШТАЈ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и цркв. послова, премештен је за писара прве класе министарства просвете и цркв. послова: *Милорад Ковачевић*, писар исте класе Државне Штампарије, 8. марта ове године, по потреби службе.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и цркв. послова, постављени су:

у Гимназији Краља Александра I: за вишега учитеља друге класе: *Стеван Мокрањец*, дојакосња учитељ те школе, 10. марта ове године;

у Гимназији Краља Милана I: за суплента: *Ђакон Милош Анђелковић*, испитани професорски кандидат, 4. марта ове године;

у Гимназији св. Саве: за професора: *Михаило Ивковић*, пређ. професор, 16. марта ове године.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ПРЕМЕШТАЈ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, премештен је за писара друге класе Државне Штампарије: *Аврам Поповић*, писар исте класе министарства просвете и цркв. послова, 8. марта ове године, по потреби службе.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом министра просвете и цркв. послова постављени су:

у Гимназији Краља Александра I: за приправника *Добривоје Букмић*, свршени ученик Велике Школе, 11. марта ове године;

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1899. г.

у Гимназији Вука Стеф. Караџића: за приправника: *Велимир Илић*, свршени ученик Велике Школе, 11. марта ове године;

у Вишој Женској Школи у Београду: за класне учитељице: *Настасија Глушчевићка*, дојакосња учитељица језика исте школе, и *Славка Васиљевићева*, дојакосња учитељица гимнастике и играња у истој школи, 4. марта ове године.

РАЗРЕШЕЊЕ

Претписом министра просвете и цркв. послова разрешен је:

у Гимназији Краља Милана I: *Велимир Марковић*, хонорарни вероучитељ, 4. марта ове године.

СТРУЧНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Претписом министра просвете и цркв. послова постављен је:

у Мушкој Учитељској Школи у Јагодини: за учитеља науке хришћанске, рускога језика и црквенога певања: *Јеромонах Дамаскин Поповић*, 16. марта ове године.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВ. ПОСЛОВА

Свима старешинама средњих и стручних школа

(Наставници средњих и стручних школа да се на време обраћају за одређивање периодске повишице плате)

Често пута професори се не обраћају министарству за повишицу на време, кад на њу стекну право, већ неколико месеца доцније. Ово ствара отежице при исплаћивању. Нарочито кад се тражи повишица последњих дана рачунске године, или кад се пређе у другу годину, онда се не исплаћује из одређеног кредита, већ се без невоље оптерећује кредит одређен на друге истински непредвиђене потребе, и пада на терет буџету друге године а не оне за коју повишица припада.

Да би се ове неправилности отклониле, препоручујем Вам, да саопштите свима наставницима у повереној Вам школи, а и сами да се старате, да се на време обрађају, преко Вас, за повишицу молбом, снабдееном таксом у непоништеним таксеним маркама, према чл. 54. т. бр. 25. тач. б. закона о таксама.

ПБр. 2.222.
26. фебруара 1899. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Свима директорима средњих школа

(О писменој течајној испити из српског језика)

Поводом питања директора једне средње школе како ће се вршити писмени течајни испит из српског језика прописан Правилима од 28. пр. мес. ПБр. 999., саопштава Вам се накнадно ово што иде:

а) Писмени течајни испит вршиће се одвојено од усменог испита и раније од овога, како би наставник српског језика и испитни одбор имали времена да задатке прегледају и оцене;

б) Писмени ће задатак увек бити из круга оних врста писмених вежбања, која су Наставним планом прописана за III и IV разред средњих школа;

в) Израда писменог задатка може трајати највише један час.

ПБр. 2671.
11. марта 1899. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Свима директорима средњих школа

(О приману ученика приватних средњих школа у току школске године)

Директор једне средње школе обратио се Министарству Просвете питањем: да ли се ученици *приватних* средњих школа, које су постале на основу чл. 7. закона о средњим школама, могу примити за редовне ученике државних средњих школа, када би за којег од њих у току школске године таква потреба наступила.

Како су приватне средње школе, које су основане по одобрењу Министарства Просвете, и по квалификацијама наставника, који у њима раде, а и по својем унутрашњем уређењу, у свему једнаке са државним средњим школама, то је онда потпуно оправдано, да се такви ученици могу примити у државну средњу школу и у току школске године,

ако само претходно испуне погодбе чл. 24-ог закона о средњим школама.

Саопштавајући Вам ово ради знања, препоручујем Вам, да се у даној прилици према овом и управљате.

ПБр. 2838.
15. марта 1899. г.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић, с. р.

Свима школским надзорницима

(Угледна предавања)

Рад у школи састоји се поглавито у давању наставе, којом се помаже ученицима да што лакше прибављају потребна знања и вештине. Њим се има да оствари и онај задатак, који је закон одредио народним школама. По томе рад у школи не сме бити једностран. *Школским радом не сме се дакле потпомагати само интелектуални развитак него се морају развијати и образовати и осећања и душевна расположења, мора се снажити и јачати воља и тежња за оним, што је истинито, лепо и добро, и морају се стварати и утврђивати моралне идеје.* Тек оваквим свестраним утицањем на душевни живот ученика, а поред *потпомагања и јачања телесног развика,* може се постићи и остварити опште образовање и васпитање, које је потребно свакоме човеку без разлике положаја у друштвеном животу, и које је закон поставио као главни задатак народним школама. Тога ради настава школска може бити потпуно васпитна само онда, када учитељ поред јаког и стварног прегаоштва има довољно вештине и чкуства у давању наставе и кад се његова вештина и искуство ослањају потпуно на оних основних знањима, која су потврђена данашњом науком о настави и васпитању.

Неоспорно је да учитељи данашњи имају, више или мање, извесног знања, вештине па и прегаоштва у школском раду. Без тога они не би могли ни бити учитељи. Ступајући у учитељску службу они су то знање и вештину донели из оних школа, у којима су се spremали за свој учитељски позив. Али је исто тако неоспорно и то, да и знање и вештина, која је потребна за правилни школски рад, може поћи сасвим погрешним правцем прости рутине, којом се постизава само привидан а не стварни успех. Ово и јесте поглавити узрок, што се до сада у основним школама једнострано кретала настава само у правцу интелектуалног развијања, а на штету других страна душевног живота, те је она била већим делом невоспитна.

Да би рад у школи ишао потпуно правилним током, да би настава била свестрана и васпитна, и да би се у децем прибављању знања и утврђивању васпитања поступало хармонично и потпуно правилно, одређено је у чл. 78. закона о народним школама, да се држе учитељска већа, којима је постављен главни задатак у чл. 79. истог закона. По чл. 64. тач. д. учитељи су дужни узимати учешћа у учитељском већу ради старања о настави и васпитању ученика, а по чл. 86. тачки м. тога закона одређено је да школски надзорник сазива и руководи месна, среска и окружна учитељска и управитељска већа ради претресања разних школских питања. Као што се види из ових законских одредаба, учитељском је већу главни задатак, да се узајамним договором и обавештавањем утврде начини за једнако, правилно и хармонично поступање у настави и васпитању школске омладине.

За ова обавештавања и договоре најподеснија су угледна предавања, која дају прилике да се разна питања о настави и васпитању покрећу и заједничким претресањем расветљују, исправљају и утврђују. Тога ради треба ова угледна предавања врло марљиво и редовно приређивати и узимати их као главни предмет учитељског већања. Та предавања треба приређивати у дане и часове, када школа не ради, јер су ти дани поглавито и намењени учитељевој личној спреми и усавршавању за наставнички и васпитачки рад. Она су врло корисна за учитеље ради усавршавања њиховог стручног образовања, и за ученике, јер се помоћу угледних предавања долази најпоузданије до утврђивања правилних начина за поступање у настави и васпитању. По томе колико сваки учитељ узима учешћа у овим угледним предавањима и у претресању оних питања, која се том приликом сама по себи покрећу, може се ценити како стручна спрема учитељева, тако и његова истинска воља и тежња, да свој стручни рад у школи унапређује и усавршава.

С обзиром на све ово, што је догде речено, налазим за потребно да наредим ово што иде:

1. Да се приређује по могућству редовно сваке недеље по једно угледно предавање, које ће се по нахођењу школскога надзорника, а према месним приликама и околностима, држати или на месним, или на среским, или на окружним учитељским већима.

2. Да за свако предавање на недељу дана унапред школски надзорник одреди дан, наставни предмет и лекцију, нарочито ону, која је на реду према дотле извршеној настави, и разред, у којем ће се угледно предавање држати ученицима а пред целим учитељским већем.

4. За одређено угледно предавање имају се спремати и исто на писмено израђивати сви они наставници-це, који раде у разредима, за које је и предавање одређено. Боље писмене припреме за ова угледна предавања школски надзорник шаљаће министарству просвете и цркв. послова ради штампања и награђивања.

4. Од ових наставника, који су се spremали за једно угледно предавање, држаће одређеног дана предавање ученицима у одређеном разреду а пред целим већем онај, којег одреди тога дана школски надзорник.

5. Под руковођењем школскога надзорника и по његову нахођењу водиће се у учитељском већу разговор одмах или на недељу дана доцније о сваком држаном угледном предавању, и то, о циљу лекције, о избору и распореду грађе узете за лекцију, о току и облику наставе, о употребљеним наставним средствима, о дисциплини, учитељевој држању, поступању и манирима за време наставе, и најзад о постигнутом успеху у настави.

6. Ова угледна предавања као и учитељска већа морају неизоставно походити сви наставници, који су у месту, а по могућству и они наставници сеоских школа који су у близини места, где се предавања држе, и узимати озбиљно учешће у разговору и претресању тих предавања.

7. Школски надзорник прикупљаће и бележиће тачне податке о личном учешћу свакога учитеља у претресању и разговору о угледним предавањима.

8. На крају школске године, при оцењивању учитељева успеха, узимаће се озбиљно у обзир и његово учешће у угледним предавањима.

9. Школски надзорник достављаће министарству просвете у годишњем извештају и податке за свакога учитеља, колико је и са каквим је успехом узимао учешће у угледним предавањима, како би се исти подаци могли узимати у оцену при давању бољих места и одређивању награда.

Препоручујем Вам да ово саопштите свима управитељима и учитељима-цама основних школа у Вашем округу, и да им наредите, да се по овоме управљају.

ПБр. 1630.

12. фебруара 1899. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова
Андре Ђорђевић с. р.

Свима школским надзорницима

(Да се наставници народних школа на време обраћају за одређивање периодске повишице плате)

По члану 57. закона о народним школама право на повишицу плате, која је на реду, добива учитељ

после сваке пете године, ако му општи резултат оцена за то време износи *врло добар*. Повишица се одређује одлуком министра просвете, а на одлуку се прилепљује такса у таксеним маркама по 5%, на вишак, према чл. 54. т. бр. тач. б и з напомени закона о таксама.

Како се многи наставници основних школа не обраћају министарству за повишицу на време, кад су на њу стекли право, већ на неколико месеца доцније, а то ствара отежице при исплаћивању; нарочито кад се деси да се последњих дана рачунске године тражи повишица или се пређе у другу годину, те се не исплаћује из одређеног кредита, већ се без воље оптерећује кредит одређен на друге истински непредвиђене потребе и пада на терет буџету друге године а не оне у којој повишица молиоцу припада, — то, да би се ове неправилности отклониле, препоручујем Вам, да наредите свима учитељима и учитељицама основних, грађанских и девојачких школа у Вашем подручју, да се, чим испуне погодбе чл. 57. закона о народним школама, одмах обраћају министарству за повишицу молбом, снабдевену прописаном таксом у непоништеним таксеним маркама. У противном, поред тога што дотични наставник неће моћи у скоро добити повишицу, биће још и одговоран за непослушност према овој мојој наредби.

ПБр. 2211
26. фебруара 1899. г.
у Београду

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Свима школским надзорницима

(Школски одбори да претплате лист „Тежак“ за своје школе)

По молби Српског Пољопривредног Друштва од 6. овог месеца Бр. 523, одлучио сам, да се друштвени лист „Тежак“ препоручи свима школским одборима за школске књижице, како би се на тај начин, преко наставника народних школа, припогло ширење пољопривредног знања у народ.

Ви ћете о томе известити све школске одборе у своме округу, и позвати их, да своју школу одмах на овај лист претплате. Ово тим пре, што је друштво пристало, да школама даје лист у пола цене, а то је: 4 динара (а стаје 8) на годину. Претплату треба слати непосредно Управи Српског Пољопривредног Друштва у Београду и том приликом назначити тачно адресу како ће се лист слати.

ПБр. 2584
10. марта 1899. године
у Београду

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Свима школским надзорницима

(Да пазе на неуредности у државним књижарницама)

Учестале су жалбе од стране појединих школа и школских надзорника, да у месним књижарницама нема свих потребних ђачких уџбеника, цртанака и писанака и да многе књижарнице продају уџбенике, који нису државна издања, нити препоручени од стране министарства, на штету државну.

Да би томе учинио крај, ја сам под данашњим наредно Управи Државне Штампарије, да строго нареди још једном свима књижарима, да морају у свако доба у својој књижарници имати свих прописаних ђачких уџбеника и других школских потреба; а где тога не буде, средња ће власт, као за то надлежна, одмах те књижаре узимати на одговор и с њима поступати строго по закону.

Ви ћете, пак, чим опазите сами какву неуредност у дотичној књижарници, или Вам се она достави, о томе одмах извештавати дотичну средњу власт, а ова ће, на основу Вашег извештаја, даље чинити што треба по закону.

ПБр. 1587.
12. марта 1899. године
у Београду

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Свима школским надзорницима

(„Поуке за Домаћице“ могу се употребити за поклањање о испитима)

На основу реферата одређених референата одобрено сам, да се књига „Поуке за Домаћице“, за ученице III разреда народних школа, коју су израдили г-ђица Љубица Железовскова и г. Михаило Сретеновић, наставници осн. школе у Београду, може употребити за поклањање о испитима ученица старијих разреда а и као књига за читање у III разреду осн. женске школе, уз предавање овога предмета.

Ви ћете о овоме известити све школске одборе и наставнике у своме округу, ради њихова знања.

ПБр. 898.
13. марта 1899. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

СЛУЖБЕНЕ ОБЈАВЕ

Плија Вукићевић, професор Гимназије Вука Ст. Караџића, умро је 4. ов. м.

Из канцеларије министарства просвете и цркв. послова, 6. марта 1899. године, ПБр. 2472.

Светолик Радовановић, професор Богословије, умро је 18. ов. м.

Из канцеларије министарства просвете и цркв. послова 19. марта 1899. године, ПБр. 3120.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

САСТАНЦИ 720, 721, 722 и 724-ог

8., 15., 20. и 27. јануара 1899. год.

Били су: *председник*: Др. Војислав Бакић; *потпредседник*: Стеван Ловчевић; *редовни чланови*: Др. Светолик Радовановић, Богдан Поповић (1 и 2), Јеврем Илић (2), Михаило Марковић, Срета Ј. Стојковић, Јован Миодраговић (1, 2 и 4), Јован Ђ. Докић, Милоје Влајић, Лука Лазаревић (4); *ванредни чланови*: Др. Драгољуб М. Павловић (1, 2 и 3), Др. Никола Вулић, Др. Седмир Ђорђевић (1, 2 и 3), Петар А. Типа, Др. Мил. Шевић (1), Павле Поповић, Хенрих Лилер, Стева Веселиновић (1, 2 и 3), Милутин К. Драгутиновић (1, 3 и 4), Миленко Вукићевић, Јован Максимовић и Димитрије Путниковић (2).

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

На дневном је реду било већање о типу и ставним плановима средњих школа.

Председник извештава чланове, да је Главни Просветни Савет на ранијим састанцима, на којима су били само редовни чланови, претресао питање

о типу, броју и смеру појединих одсека наших средњих школа.

На основу тога реферата Савет је утврдио ове тачке:

1. да главни тип средњих школа у Србији буде *реална* гимназија, која најбоље одговара нашим потребама;

2. да у Београду у једној гимназији буде као огранак хуманистички, а у другој реални одсек, који ће се одвојити као посебне школе, чим буде било довољно ученика за сваку од њих по наоко;

3. да с обзиром на број ђака у Београду, према целокупном броју ђака у унутрашњости (3:5), ваља у Београду установити још једну гимназију; и

4. да се свршеним ученицима реалног одсека допусти да по положеном испиту зрелости могу наставити своје школовање и у философском факултету и то: у одсецима математичко-физичкоме и јестественичко-хемијском.

За овим је председник изнео нацрт Наставног плана, израђеног у ранијим седницима Саветским, који се прилажу.

Наставни план за српске (реалне) гимназије

БРОЈ	ПРЕДМЕТИ	Број часова у разреду								СВЕГА	НАПОМЕНЕ
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII		
1	Хришћанска наука	2	2	2	2	2	2	—	—	12	128 час. филол.-истор. предмети 69 ч. прир.-матем. предм. 31 час вештине (обавезне)
2	Српски језик и књижевност . .	4	3	3	4	4	4	4	3	29	
3	Немачки језик и књижевност .	3	3	3	3	3	3	3	3	24	
4	Француски језик и књижевност	—	—	4	4	4	4	4	4	24	
5	Латински језик и књижевност .	—	—	—	—	4	4	4	4	16	
6	Историја српска и општа	—	3	2	2	3	3	3	4	20	
7	Философска пропедевтика	—	—	—	—	—	—	—	3	3	
8	Математика	4	4	4	4	4	4	4	4	32	
9	Земљопис	3	3	3	2	1	—	—	—	12	
10	Јестаственица и Хемија	3	2	—	3	2	3	3	—	16	
11	Физика	—	—	3	—	—	—	3	3	9	
12	Слободно цртање	2	2	2	2	—	—	—	—	8	
13	Краснопис	2	1	—	—	—	—	—	—	3	
14	Певање	2	2	—	—	—	—	—	—	4	
15	Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
	Свега	27	27	28	28	29	29	30	30	228	
16	Стенографија (необавезно) . .	—	—	—	—	2	1	1	1	5	
17	Свирање	2	2	2	2	1	1	1	1	12	
	Свега заједно	29	29	30	30	32	31	32	32	245	

Наставни план за хуманистички (класични) одсек

БРОЈ	ПРЕДМЕТИ	Број часова у разреду								СВЕГА	НАПОМЕНЕ
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII		
1	Хришћанска наука	2	2	2	2	2	2	—	—	12	136 час. филол.-истор. предмети
2	Српски језик и књижевност . .	4	3	3	4	4	3	3	4	28	
3	Латински језик и књижевност .	4	4	4	4	4	4	4	4	32	
4	Немачки или француски језик и књижевност	—	—	4	4	4	4	3	3	22	
5	Грчки језик и књижевност . . .	—	—	—	—	4	4	4	4	16	
6	Историја српска и општа	—	3	3	2	3	4	4	4	23	
7	Философска пропедевтика	—	—	—	—	—	—	—	3	3	61 ч. прир.-матем. предмети
8	Математика	4	4	3	4	4	4	4	3	30	
9	Земљопис	3	2	2	2	—	—	—	—	9	
10	Јестаственица и Хемија	2	2	—	2	2	2	3	—	13	
11	Физика	—	—	3	—	—	—	3	3	9	
12	Слободно цртање	2	2	2	2	—	—	—	—	8	
13	Краснопис	2	1	—	—	—	—	—	—	3	31 час вештине (обавезне)
14	Певање	2	2	—	—	—	—	—	—	4	
15	Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
	Свега	27	27	28	28	29	29	30	30	228	
16	Стенографија (необавезно) . . .	—	—	—	—	2	1	1	1	5	
17	Свирање (необавезно)	2	2	2	2	1	1	1	1	12	
	Свега заједно	29	29	30	30	32	31	32	32	245	

Наставни план за реални одсек (реалку)

БРОЈ	ПРЕДМЕТИ	Број часова у разреду								СВЕГА	НАПОМЕНЕ
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII		
1	Хришћанска наука	2	2	2	2	2	—	—	—	10	100 часова хуманистични предм.
2	Српски језик и књижевност . . .	3	3	3	3	3	4	4	4	27	
3	Немачки језик	3	3	3	3	3	3	3	3	24	
4	Француски језик	—	—	3	3	3	3	4	4	20	
5	Историја српска и општа	—	—	2	2	3	3	3	3	16	
6	Философска пропедевтика	—	—	—	—	—	—	—	3	3	
7	Математика	3	3	3	3	4	4	3	3	26	88 час. реалист. предмети
8	Геометр. прг. и начрт. геом.	2	2	2	2	—	—	2	2	12	
9	Земљопис	3	3	3	3	1	1	—	—	14	
10	Јестаственица	3	3	—	—	3	3	3	—	15	
11	Хемија	—	—	3	3	3	4	—	—	10	
12	Физика с Механиком	—	—	3	—	—	—	4	4	11	
13	Слободно цртање	2	2	2	2	2	2	2	2	16	40 час. вештине (обавезне)
14	Краснопис	2	2	—	—	—	—	—	—	4	
15	Певање	2	2	—	—	—	—	—	—	4	
16	Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
	Свега	27	27	28	28	29	29	30	30	228	
17	Стенографија (необавезно) . . .	—	—	—	—	2	1	1	1	5	
18	Свирање (необавезно)	2	2	2	2	1	1	1	1	12	
	Свега заједно	29	29	30	30	32	31	32	32	245	

Разгледавши нарте предложених наставних планова, Савет је тим поводом, код тачке 3. већином гласова, донео ове начелне одлуке:

1. да највећи број часова у појединим разредима у нижим гимназијама буде 28, а у вишим по 30 — недељно;

2. да сем Математике у нижим разредима ни један други предмет не може имати више од 4 сата недељно;

3. да се у реалним гимназијама и реалноме одсеку уче обавезно оба жива језика, као и да се са учењем латинскога отпочне *после* францускога језика; у хуманоме одсеку, пак, да се живи језици уче по избору и то после латинскога; и

4. да број ученика у нижим разредима не треба да буде већи од 40 а у вишим од 30.

После овога приступило се, на основу предложених нацрта, утврђивању броја часова за предмете у појединим одсецима и у сваком разреду посебице, и утврђени су наставни планови по приложеним обрасцима.

I. Наставни план за реалне гимназије

БРОЈ	ПРЕДМЕТИ	Број часова у разреду								СВЕГА	НАПОМЕНЕ	
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII			
1	Хришћанска наука	2	2	2	2	2	2	—	—	12	131 час хуманист. предм.	
2	Српски језик и књижевност . . .	4	4	4	4	4	4	4	4	32		
3	Немачки језик и књижевност . .	4	4	3	3	3	3	3	3	26		
4	Француски језик и књижевност . .	—	—	4	4	4	4	4	3	23		
5	Латински језик и књижевност . .	—	—	—	—	4	4	4	4	16		
6	Историја српска и општа	—	2	2	2	3	3	3	4	19		
7	Философ. пропедевтика	—	—	—	—	—	—	—	3	3		
8	Математика	5	5	4	4	4	4	4	4	34		
9	Земљопис	3	2	2	2	2	1	—	—	12		70 часова реалист. предмета
10	Јестаственица и Хемија	2	2	—	3	2	3	3	—	15		
11	Физика	—	—	3	—	—	—	3	3	9		33 часа вештине обавезне
12	Слободно цртање	2	2	2	2	—	—	—	—	8		
13	Краснопис	2	1	—	—	—	—	—	—	3		
14	Певање	2	2	—	—	—	—	—	—	4		
15	Гимнастика с хигијен. поучком . .	3	2	2	2	3	2	2	2	18		
	Свега	29	28	28	28	31	30	30	30	234		
16	Стенографија (необавезно)	почињући од V разреда										
17	Свирање (необавезно)	" " I "										
18	Певање (необавезно)	" " III "										

II. Наставни план за хуманистички одсек

БРОЈ	ПРЕДМЕТИ	Број часова у разреду								СВЕГА	НАПОМЕНЕ	
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII			
1	Хришћанска наука	2	2	2	2	2	2	—	—	12	138 час. хуманист. предмета	
2	Српски језик и књижевност . . .	4	4	4	4	4	3	3	4	30		
3	Латински језик и књижевност . .	4	4	4	4	4	4	4	4	32		
4	Немачки или француски језик и књижевност	—	—	4	4	4	4	3	3	22		
5	Грчки језик и књижевност	—	—	—	—	4	4	4	4	16		
6	Историја српска и општа	—	3	3	2	3	4	4	4	23		
7	Философ. пропедевтика	—	—	—	—	—	—	—	3	3		
8	Математика	4	4	3	4	4	4	4	3	30		
9	Земљопис	3	2	2	2	1	1	—	—	11		62 часа реалист. предмета
10	Јестаственица и Хемија	2	2	—	2	2	2	3	—	13		
11	Физика	—	—	2	—	—	—	3	3	8		33 часа вештине обавезне
12	Слободно цртање	2	2	2	2	—	—	—	—	8		
13	Краснопис	2	1	—	—	—	—	—	—	3		
14	Певање	2	2	—	—	—	—	—	—	4		
15	Гимнастика с хигиј. поукама	3	2	2	2	3	2	2	2	18		
	Свега	28	28	28	28	31	30	30	30	233		
16	Стенографија (необавезно)	почињући од V разреда										
17	Свирање (необавезно)	" " I "										
18	Певање (необавезно)	" " III "										

III. Наставни план за реални одсек

БРОЈ	ПРЕДМЕТИ	Број часова у разреду								СВЕГА	НАПОМЕНЕ
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII		
1	Хришћанска наука	2	2	2	2	2	—	—	—	10	102 часа хуман. предмета
2	Српски језик и књижевност . . .	3	3	3	3	3	4	4	4	27	
3	Немачки језик и књижевност . .	4	4	3	3	3	3	3	3	26	
4	Француски језик и књижевност	—	—	4	4	3	3	4	4	22	
5	Историја српска и општа	—	—	2	2	3	3	2	3	15	
6	Философ. пропедевтика	—	—	—	—	—	—	—	2	2	
7	Математика	3	3	5	5	4	4	4	4	32	90 час. реалист. предмета
8	Геометр. прт. и Нацрт. Геометр.	2	2	—	—	—	—	2	2	8	
9	Земљопис	3	3	2	2	2	2	—	—	14	
10	Јестаственица	3	3	—	—	3	3	3	—	15	
11	Хемија	—	—	—	3	3	4	—	—	10	
12	Физика с Механиком	—	—	3	—	—	—	4	4	11	
13	Слободно цртање	2	2	2	2	2	2	2	2	16	42 часа вештине обавезне
14	Краснопис	2	2	—	—	—	—	—	—	4	
15	Певање	2	2	—	—	—	—	—	—	4	
16	Гимнастика с хигиј. поукама . .	3	2	2	2	3	2	2	2	18	
	Свега	29	28	28	28	31	30	30	30	234	
17	Стенографија (необавезно) . . .	почињући од V разреда									
18	Свирање (необавезно)	" " I "									
19	Певање (необавезно)	" " III "									

За овим је одлучено да наставне програме за поједине предмете, а према приложеним наставним плановима, спреме нарочите комисије, и то:

за *Науку Хришћанску*: Протојереј Јеврем Илиј, ректор Богословије, Стева Веселиновић, професор и Стеван Димитријевић, предавач;

за *Српски језик и књижевност*: Мих. Марковић, директор, Лука Лазаревић, Мил. Драгутиновић и Гаврило Јовановић, професори;

за *Немачки језик и књижевност*: Миленко Марковић, Ст. Предвић, Бура Димић и Хенрих Лидер, професори;

за *Француски језик и књижевност*: Богдан Поповић, Паја Поповић и Влад. Вулићевић, професори;

за *Латински и Грчки језик*: Богдан Поповић, др. Никола Вулић, Јанко Лукић професори, и Влад. Малина, учитељ језика;

за *Историју општу и Српску*: Димитрије Јовановић, др. Никола Вулић, др. Драгољуб Павловић и Миленко Вукићевић, професори;

за *Философску пропедевтику*: Миленко Марковић и др. Милан Шевић, професори;

за *Математику*: Срега Ј. Стојковић, директор, Влад. Зделар и П. Типа, професори;

за *Географију*: др. Јован Цвијић, Дим. Јовановић и Сава Антоновић, професори, и Милоје Влајић, школски надзорник;

за *Јестаственицу и Хемију*: др. Светолик Радовановић, Јован Ђ. Докић, Љуба Давидовић, Пера Павловић и Жив. Јуришић, професори;

за *Физику*: Ђока Станојевић, Милан Дукић и Максим Триковић, професори;

за *Слоб. Цртање и Краснопис*: Ст. Трифуновић, М. Мурат и Живко Југовић, учитељи;

за *Певање*: Мил. Драгутиновић, професор, и Ј. Маринковић, учитељ; и

за *Гимнастику са Хигијенским поукама*: Др. В. Ж. Борђевић и Селимир Борђевић, лекари.

Ради израде Програма у свакој комисији сазиваће остале чланове најстарији између њих као председник комисије. Рок за израду свих програма остављен је до краја фебруара.

На послетку још је одлучено: да се наставни програми израде *опширно*, како би доцније могли послужити као основа за писање уџбеника, а за основу нових програма да се узму садашњи привремени програми за средње школе.

Тиме је рад ових састанака завршен.

САСТАНАК 727-ми

17. фебруара 1899. године

Били су: *председник*: Др. Војислав Бакић; *потпредседник*: Стеван Ловчевић; *редовни чланови*: Др. Светолик Радовановић, Архимандрит Кирило, Михаило Марковић, Јован Миодраговић, Јован Ђ. Докић, Лука Лазаревић и Милоје Влајић.

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

Прочитан је и примљен записник 726. састанка.

II

Прочитано је писмо г. Стевана Предића, професора Гимназије Вука Стеф. Караџића, који моли да се ослободи дужности председника комисије која има да изради детаљан наставни програм из Немачког језика за наше средње школе.

Саслушавши писмо Савет је одлучио: да се г. Стеван Предић, по својој молби, разреши председничке дужности, али да и даље остане члан те комисије. За председника је изабран г. Миленко Марковић, проф. Гимназије Вука Стеф. Караџића.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 17. фебр. ов. год. ПБр. 1610, којим се позива Савет да прегледа и оцени диплому о положеним стручним испитима г. Сотира Нејића, свршеног филозофа, који је молио за приправничко звање.

Савет је прегледавши диплому нашао: да г. Сотир Нејић има прописну квалификацију за приправничко звање и то за историјско-географску групу наука.

IV

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 17. фебруара ове године ПБр. 1786, којим се позива Савет да оцени молбу г-це Драге Ђурићеве, учитељице француског језика у Вишој Женској Школи, која је молила да буде постављена за *класну* учитељицу у истоме заводу. Уз своју молбу прилаже и потребне документе.

Савет је одлучио: да ове документе прегледа и о њима своје мишљење да члан Савета г. Богдан Поповић.

V

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 17. фебр. ов. год. ПБр. 1781, којим се Савету шаље на оцену молба г-ђице Евгеније Војиновићеве, учитељице женског ручног рада у Вишој Женској Школи, која је молила, да на основу докумената, које уз своју молбу прилаже, буде постављена за *класну* учитељицу у истоме заводу.

Савет је одлучио: да ову молбу и уз њу приложене документе оцени члан Савета г. Лука Лазаревић.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1899. г.

VI

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 17. фебр. ове године ПБр. 1748, којим се позива савет да на основу чл. 141. закона о средњим школама да своје мишљење по молби г. Јосифа Маринковића, учитеља музике и нотног певања, који је молио да буде постављен а *вишег* учитеља истих вештина.

Савет је одлучио: да ову молбу заједно са прилозима који су уз њу проучи и Савету реферује члан Савета г. Д-р Светолик Радовановић.

VII

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 17. фебр. ове године ПБр. 1783, којим се шаље књига „Поуке Моралне и Грађанске“ од Милана Шестића, да Савет да своје мишљење о томе: може ли се ова књига примити за привремени уџбеник у грађанским школама.

Пошто је ова књижица из раније била позната неколицини саветских чланова, Савет је одлучио: да се књига „Поуке моралне и Грађанске“ може привремено употребити у грађанским школама.

VIII

За тим се прешло на претрес Наставног плана за Више Женске Школе, а према нацрту, који је прошлога саветскога састанка примљен.

Решавало се о свакоме предмету посебице, и после краћих усмених обавештења, Савет је примио цео наставни план, који се овде прилаже.

Наставни план за Вишу Женску Школу

Број	ПРЕДМЕТИ							СВЕГА
		I	II	III	IV	V	VI	
1	Хришћанска наука с грађанским и мор. поукама	2	2	2	2	1	1	10
2	Српски језик и књижев.	4	3	3	3	3	3	19
3	Немачки „ „ „	4	3	3	3	3	3	19
4	Француски или руски „ „ „	—	—	—	4	4	4	12
5	Историја српска и општа	—	2	2	3	3	3	13
6	Педагогика	—	—	—	—	—	4	4
7	Аритметика и геом. (срт.)	3	3	3	2	2	2	15
8	Земљопис	2	2	2	2	—	—	8
9	Природ. науке (Јест., Хемија и Физика)	2	2	2	2	2	2	12
10	Хигијена	—	—	—	—	3	—	3
11	Домаће газдинство с књиговодством	—	—	2	—	—	—	2
12	Женски ручни рад	4	4	4	4	4	4	24
13	Лепо писање	2	2	—	—	—	—	4
14	Слободно цртање	2	2	2	2	2	2	12
15	Певање	2	2	2	2	2	2	12
16	Гимнастика (и играње)	2	2	2	2	2	2	12
	Свега	29	29	29	31	31	32	181
17	Свирање (необавезно)	Од I разреда поч.						

IX

Пошто је примљен цео наставни план, г. председник позива Савет да се образују комисије које ће на основу овога Наставнога плана израдити детаљне Наставне програме из свију предмета, и Савет је једногласно одлучио:

да за *Науку Хришћанску* буду чланови они исти, који су и за израду гимназијских програма, с том допуном, да у ову комисију уђе и протојереј г. Сава Пјешчић, вероучитељ у Вишој Женској Школи у Београду;

за *Српски језик с књижевности* исти — и још г-ђица Василија Раденковићева, предавач Више Женске Школе;

за *Немачки* и за *Француски језик* иста која и за средње школе;

за *Руски језик* она комисија која израђује програме из Науке Хришћанске и још г-ђа Настасија Глушчевићка, учитељица Руског језика у Вишој Женској Школи;

за *Историју ошиту са Српском* — иста са г-ђицом Лепосавом Бошковићевом, предавачем Више Женске Школе;

за *Педагогику* г. г. Миленко Марковић, као председник; и као чланови: Милаш Шевић и г-ђа Круна Аћимовићка, класна учитељица Више Женске Школе;

за *Аритметику* и *Геометрију* — иста која и за програме средњих школа;

за *Јестаственицу* г. Јован Докић, као председник; г. Павле Аршинов и г-ђица Олга Гавриловићева, као чланови комисије;

за *Хигијену*: г. Д-р Милан Јовановић-Батут и г-ђа д-р Љубица Ђурић-Гођевац.

за *Домаће Газдинство с Књиговодством*: г. Јован Ђ. Докић и г-ђа Анђелија Аћимовићка, класна учитељица Више Женске Школе;

за *Женски Ручни Рад*: г-ђа Божана Снећивина, као председница, и г-ђице: Евгенија Војновићева и Марија Козланскова, учитељице женског ручног рада у Вишој Женској Школи;

за *Лепо писање* и *Слободно цртање* — иста комисија која и за средње школе;

за *Певање* иста комисија која и за средње школе, и још г-ђа Драга Миловановићка, учитељица певања у Вишој Женској Школи; и

за *Гимнастику* и *Играње*: г-ђа Д-р Љубица Ђурић и г-ђица Славка А. Васиљевићева, учитељица Више Женске Школе.

За израду детаљнога Наставнога програма за Више Женске Школе оставља се комисијама крајњи рока до краја месеца марта ове године.

Прелазно наређење за наставни програм за Више Женске Школе да изради г. Јован Докић, члан Савета.

Тиме је овај састанак закључен.

САСТАНАК 728-ти

24. фебруара 1899. године

Били су: *Председник*: Д-р Војислав Бакић, *потпредседник*: Стеван Довчевић; *редовни чланови*: Архимандрит Кирило, Михаило Марковић, Сретен Ј. Стојковић, Јован Миодраговић, Јован Ђ. Докић, Лука Лазаревић и Милоје Влајић.

Заступао је пословођу Ж. О. Дачић.

I

Прочитан је и примљен записник 727. састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 24. ов. мес. ПБр. 2054, којим спроводи Савету на оцену и мишљење писмо г. Јована Несторовића о прештампавању његова превода Плецове Француске читанке.

Савет је, по саслушању овога писма и извештаја Управе Државне Штампарије о броју књига које се још на стоваришту нераспродате налазе, нашао: да за сада нема потребе да се ова читанка прештампавана.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 23. ов. м. ПБр. 21798, којим спроводи Савету молбу Управе Државне Штампарије, да се поједини уџбеници, који се више не троше, а којих има доста у магацинимма Државне Штампарије, одобре и даље за употребу у школи, или да се употребе за комплетовање школских књижница.

Савет је одлучио: да чланови Савета г. г. Михаило Марковић и Сретен Ј. Стојковић ову молбу Управе Државне Штампарије проуче, прегледају приложени списак уџбеника, који се више не траже, и о свему поднесу Савету свој извештај, на основу којег ће доцније следовати и саветска одлука.

IV

Савет је приступио утврђивању наставнога плана за Девојачке Школе.

После кратких усмених обавештавања, Савет је утврдио план за Девојачке Школе, који се овде прилаже.

V

Приступило се утврђивању наставнога плана за Грађанске Школе.

Савет је утврдио наставни план за Грађанске Школе, усвојивши већином гласова предлог председника Савета г. Др. Војислава Бакића да се Моралне и Грађанске поуке споје с Науком хришћанском као један предмет, а са засебним програмима.

Наставни план за девојачке школе

БРОЈ	ПРЕДМЕТИ	РАЗРЕД			СВЕГА
		I	II	III	
1	Хришћанска наука	2	2	2	6
	Српски језик	4	3	3	10
2	Историја српска и општа и зем-				
3	лопис	3	3	3	9
4	Рачуница и Геометрија	3	3	3	9
5	Природне науке (Јестаственица,				
6	Хемија, Физика)	2	2	2	6
	Домаће газдинство			2	2
7	Женски ручни рад	4	4	4	12
8	Лепо писање	2	2	—	4
9	Слободно цртање	2	2	2	6
10	Певање	2	2	2	6
11	Гимнастика	2	2	2	6
	Свега	26	25	25	76
12	Немачки или француски језик				
	(необав.)	4	4	4	12
13	Свирање (необав.)	поч. од 1 р.			

Наставни план за грађанске школе

БРОЈ	ПРЕДМЕТИ	РАЗРЕД			СВЕГА
		I	II	III	
1	Хришћанска наука и грађан. и				
	мор. поуке	2	2	3	7
2	Српски језик	4	3	3	10
3	Историја српска и општа и земљ.				
4	Рачуница и Геометрија	3	4	4	11
5	Природне науке (Јест., Хем. Физ.)	2	2	2	6
6	Народна економија или Привреда				
	пољска (привр.) с књиговод.	2	2	3	7
7	Ручни рад	2	2	3	7
8	Лепо писање	2	2	—	4
9	Слободно цртање	2	2	2	6
10	Певање	2	2	2	6
11	Гимнастика	2	2	2	6
	Свега	26	26	27	79
12	Немачки или француски језик				
	(необав.)	4	4	4	12
13	Свирање (необав.)	поч. од 1 р.			

VI

На позив г. председника, Савет је изабрао у комисију, која ће до краја месеца марта ове године израдити детаљне програме за Девојачке и Грађан-

ске Школе: г. г. Милоја Влајића, члана Савета и надзорника основних школа за град Београд; Павла Аршинова, професора Више Женске Школе у Београду; Милоша Величког, Димитрија Путниковића и Срећка Стевановића, учитеље грађанских школа, и Јована Јовановића, учитеља основне школе у Београду.

Овим је овај састанак закључен.

САСТАНАК 729-ти

3. марта 1899. године

Били су: *председник*: Др. Војислав Бакић; *потпредседник*: Стеван Ловчевић; *редовни чланови*: Богдан Поповић, Архимандрит Тирило, Михаило Марковић, Сретен Ј. Стојковић, Јован Миодраговић, Јован Ђ. Докић, Лука Лазаревић и Милоје Влајић.

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

Прочитан је и примљен записник 728-ог састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 3. марта ове године ПБр. 2340, којим се спроводи молба г. Владимира Т. Спасојевића, секретара Велике Школе, да се његова *Читанка за грађанске и моралне поуке*, коју у рукопису подноси, да Савету на оцену и мишљење: „да ли је књига, на овој основи израђена, погодна као школска књига за овај предмет, и ако јесте, да ли је употребљени материјал, према задатку једне овакве школске књиге, добро пробран и лепо обрађен.“

Савет је одлучио: да ову молбу и књигу прегледа и проучи, па Савету реферује г. Лука Лазаревић.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 15. фебруара ове године ПБр. 1668, којим се спроводи на оцену молба г. Андре Стошића, учитеља цртања у врањској гимназији, који моли да буде постављен за вишег учитеља тих вештина.

Савет је одлучио: да молбу заједно са документима, које је г. Стошић приложио, проучи и о њима своје мишљење Савету изнесе члан Савета г. Др. Светолик Радовановић.

IV

Г. Богдан Поповић извештава Савет, да је од стране г. д-ра Светолика Радовановића, који је поради једнога службенога посла на одсуству, умољен,

да он реферирше Савету о молби г. Јосифа Маринковића, који је молио за више учитељство у средњој школи.

Г. Поповић саопштава Савету, да је мишљење г. Радовановића, који се поводом овога питања саветовао и са Академиком г. Даворином Јенком, да г. Јосиф Маринковић, с обзиром на његов признати композиторски рад на пољу наше музичке уметности, као и на његов успешни наставнички рад у средњој школи, заслужује да буде постављен за вишег учитеља вештина у средњим школама.

Савет је, усвојивши овај реферат, једногласно одлучио: да се г. министру поднесе мишљење, да г. Маринковић заслужује да буде постављен за вишега учитеља у средњим школама.

V

Саслушан је усмени реферат г. Богдана Поповића о молби г-ђице Драге Ђурићеве, која је молила за звање класне учитељице у Вишој Женској Школи.

Г. Поповић је, разгледавши и проучивши документе које је уз своју молбу г-ца Ђурићева приложила, нашао да она, према поднесеним документима, има преписну квалификацију за класну учитељицу у Вишој Женској Школи, те је на основу овога реферата и Савет одлучио: да се г-ђици Драги Ђурићевој, на основу чл. II закона о изменама и допунама у закону о уређењу Више Женске, призна квалификација за класну учитељицу у Вишој Женској Школи.

VI

Пословођа чита писмо г. министра просвете и црквених послова, које гласи:

„Главном Просветном Савету

Законом о народним школама измењен је у неколико и наставни план за основне школе тиме, што су уведени неки нови предмети, неким је дат већи значај а неким обим смањен. Па и поред овога доданашњи наставни план и програми за ове школе потребовали су озбиљније ревизије и измене, како би се тежиште васпитнога посла пренело више на практично земљиште и обухватило све стране

душевнога живота децега, а избегло умно преоптерећивање и телесна закржљавелост.

Тога ради препоручио сам школском надзорнику за град Београд, да у споразуму с подручним му наставницима изради нови наставни план и програме за основне школе, који би Савету послужили за основу у даљем раду. Они су тај посао свршили и мени је част упутити Главном Просветном Савету и овај предмет на оцену и мишљење, како би се и у овим школама у новој школској години могао отпочети рад по новим сталним наставним програмима.

Министар
просвете и црквених послова,
Андрa Ђорђевић с. р.^с

Саслушавши ово писмо г. министра Савет је саслушао и Нацрт Наставнога плана за основне школе, како га је израдио надзорник основних школа за град Београд у друштву с учитељима из Београда.

За овим је г. председник саопштио Савету Нацрт Наставнога плана за основне школе који је он израдио.

По томе се приступило дебатовану о овим плановима и споразумно је утврђен број часова из свију предмета и по свима разредима.

Тако утврђени Наставни план за све предмете и разреде прилаже се овоме записнику.

Наставни план за основне школе

БРОЈ	ПРЕДМЕТИ	РАЗРЕДИ				СВЕГА
		I	II	III	IV	
1	Наука хришћанска	2	2	2	2	8
2	Српски језик са слов. чит.	8	8	6	6	28
3	Земљопис са срп. историјом	—	—	3	4	7
4	Рачуница с геом. облицима	4	4	4	4	16
5	Познавање природе с пољопривредним поукама	—	—	3	3	6
6	Цртање и лепо писање	2	2	2	2	8
7	Ручни рад	2	2	2	2	8
8	Певање	2	2	2	2	8
9	Гимнастика и деце игре	2	2	2	2	8
	Свега	22	22	26	27	97

Тиме је овај састанак закључен.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ИЗВЕШТАЈИ НАДЗОРНИКА ОСНОВНИХ ШКОЛА

I

Извештај г. Милоја Влајића,
школског надзорника за град Београд

Господину министру просвете и цркв. послова¹⁾

Према чл. 86. закона о народним школама част ми је поднети господину министру просвете и црквених послова овај извештај о основним школама у Београду и Топчидеру за месеце септембар, октобар и новембар школске 1898/9. године.

I. *Школске зграде.* Осем Дунавскога и Палидулскога Краја, у којима су подигнуте по плану две нове школске зграде, у свима осталим крајевима Београда основне школе смештене су у старим и приватним зградама, које не одговарају ни педагошким ни хигијенским захтевима. По томе веће две трећине ђака у Београду и Топчидеру добивају своје образовање у неподесним школским зградама, а само једна мања трећина у добрим и удесним зградама. Јер Палидула и Дунавски Крај имају сада у мушким и женским школама укупно 958 ђака, а остали крајеви Београда, без Топчидера, имају укупно 2088 ђака.

Најгоре су школске зграде на Сави са вежбаоницом Више Женске Школе, на Источном Врачару и на Савинцу. У овим крајевима смештене су мушке и женске основне школе у једанаест разних, већином приватних, тескобних и у сваком погледу неподесних зграда. У тим лошим зградама добива сада своје образовање на 1045 ђака.

Ну и остале школске зграде: код Саборне Цркве, на Теразијама и на Западном Врачару, нису много боље. У овим крајевима Београда нарочито су лоше оне зграде, у којима су смештене женске основне школе. У овим школама учи се сада укупно на 1043 ђака.

Према томе врло је потребно, да се у Београду подигне што пре још шест нових зграда за основне

¹⁾ Овим почињемо доносити извештаје *сталних* окружних надзорника. Извештаји дојаконских надзорника ма колико да су од интереса омет износе ствари какве су биле, ствари давно прошле, које су до сад у многоме измењене. Са пуно разлога се надамо, да ће ови *нови* извештаји од сталних надзорника бити много интереснији већ и с тога, што износе садање стање, стање у којему се народна школа наводи данас, а то је много ближе и може се пре утицати на поправку, ако је где потребна. —

Почињемо београдским и ужичким.

школе. Ово би било у интересу здравља оне веће две трећине ђака, који сада походе основну школу, а тако и у интересу оних ђака, који ће је походити у идућим годинима. Ну како београдска општина није у стању, да ових шест зграда подигне на један пут, то би требало да их она подиже у току једнога краткога низа година, и то редом по оним крајевима, где је највећа потреба.

Са овога гледишта треба, дакле, београдска општина да подигне што пре школске зграде за своју децу овим редом: 1. још у току ове 1899. године треба саградити школске зграде за Савски крај, за Источни Врачар и за Савинац; 2. у току 1900. године треба саградити једну школску зграду за школе на Теразијама; 3. у току 1901. године треба саградити школску зграду за школе код Саборне Цркве; 4. треба саградити још у току ове 1899. године једну зграду за женске школе на Западном Врачару на истом плацу, где су и мушке школе; и 5. треба оправити у току 1899. године школску зграду, у којој је сада женска школа код Саборне Цркве, јер је иста влажна а и учионица другог разреда окренута је западу. — На овоме могло би се за неко време застати, и тек доцније, кад се општина опорави од ових трошкова и кад се укаже јача потреба, да се подигне једна нова зграда за све школе на Западном Врачару. О потреби подизања и оправљања школских зграда писао сам школском одбору и тражио да се у најкраћем року изврше; али држим да би требало и министарство просвете да својим наређењем ово тражење оснажи, те да се школске зграде у Београду што пре и без оклевања занста подигну и оправе.

II. *Школски намештај.* Све школе у Београду и Топчидеру снабдевене су потребним намештајем и кућевним стварима. Само у неким школама ове ствари и школски намештај делимично су искварени и не одговарају прописаним правилима. Надам се да ће се ово у кратком року поправити и уколико треба допунити.

III. *Учила, школске књижнице и снабдевање сиротих ученика са ђачким потребама.* У најпотребнијим училима не оскудева ни једна школа. Али књижнице школске нису снабдевене свима препорученим књигама, листовима и часописима; ђачке књижнице нису још основане; и набављање потреба за сироте ученике врши се неуредно, те се тиме омета рад у школи. Све ово, држим, исправиће се

у кратком року, јер сам ја тражио и школски одбор усвојно је нов начин набављања школских потреба.

IV. *Послуга* је у свима школама у свему добра.

V. *Ученици и ученице*. О броју ученика-ца по свима разредима и школама у Београду и Топчидеру прилажем два статистична прегледа, из којих се види, колико је ђака уписано у почетку школске године, колико се у току прва три месеца пресељавало, колико је ослобођено од школе, и колико у сваком разреду има у почетку месеца децембра.

Здравље ђака и похођење школе било је у опште добро осем малих изузетака. У мањем разреду боловала су деца од великог кашља и малих богиња. Рад школски прекидан је само у I разреду вежбаонице Више Женске Школе за неколико недеља због ширења болести, а у осталим школама није прекидан.

VI. *Наставници*. У току прва три месеца ове школске године било је велико покретање учитеља-ца због премештаја и размештаја, тако да се у многим разредима и одељењима измењало по неколико наставника-ца. То премештање и размештање у неколико је ометало и успоравало рад у школи за време прва три месеца. У осталом, наставници-це су уредно долазили у школу. Ни један није учинио никакав неоправдан изостанак од дужности. Мало их је који су по уредном одобрењу дуже одсуствовали; али и њима, као и онима, који су за краће време, до 3 дана, изостајали од дужности све због болести или смртних случајева у породици, одређивана је замена, те и тада рад у њиховим разредима и одељењима није прекидан.

VII. *Школска већа*. Све београдске мушке и женске школе размештене су у осам крајева. За све школе у овим крајевима постављен је по један управитељ. Ови управитељи према поруци, која им је нарочито дата, сазивали су у току месеца октобра и новембра по неколико већа у школама, које су им поверене, ради споразума о једнаком поступању у школском раду, и ради договора о томе, шта би требало од грађе из појединих наставних предмета увести у нови наставни план, који се има удесити према закону о народним школама. Овим се поглавито хтело постићи: 1. да наставници-це једне школе поступају хармонично према локалним приликама у појединим крајевима Београда како у послу васпитања тако и у послу наставе; и 2. да се мишљење и правац и јачина интересовања о стварању новог наставног плана свију наставника-ца београдских основних школа чује кроз одлуке већа оних школа, којима они припадају.

И два велика месна већа београдских учитеља-ца сазивана су до краја новембра месеца, први пут 11. октобра, а други пут 22. новембра. На овим већима изложно сам пред скупом београдских учитеља-ца своје мисли о позиву и дужностима наставника основних школа, о задацима, које треба постићи школским радом у васпитању и настави, позвао их да заједничким, прегалачким радом настану, те да се васпитни и наставни рад у престоницима школама што јаче покрене оним правцем, који је обележен савременом науком о васпитању и настави. Мој опширнији говор, који сам држао на првом учитељском већу, штампан је у новембарској свесци „Учитеља“, органа „Учитељског Удружења“, за 1898. годину. Тим својим говором скренуо сам пажњу наставника основних школа, поред осталог, нарочито на писмене радове у школи, који су до сада били врло занемаривани. — На другом већу држаном 22. новембра хтео сам да чујем мишљење учитељског скупа о начину снабдевања сиротних ђака са ђачким потребама и о вођењу контроле и рачуна о потрошњи и употреби онога материјала, који се даје школама и ученицима, јер сам, још пре тога, намеравао да предложим школском одбору нов начин снабдевања и школа и ђака са потребним стварима; за тим је говорено о начину, како да се преради и пробере она грађа, коју су поједина школска већа предложила, да се унесе у нови наставни план; напоследку говорено је о реду и данима, како и када да се држе угледна предавања, која сам још на оном првом састанку 11. октобра објавио, ради личног учитељског образовања и вишег усавршавања у школском раду. Том приликом исказао сам пред свима учитељима и гдекоје мане, које сам приметно у раду појединих наставника-ца, не спомињући личности, са жељом да се од истих чувају, те да им рад буде што правилнији.

VIII. *Настава и васпитање*. Услед држаних већа, на којима је говорено и о задатку школину и о начину рада у школи, настава и васпитање кренули су још у току прва три месеца и живље и правилније, те се надам, да ће се на крају ове школске године доћи до повољнијег успеха.

IX. *Школски одбор*. О школском одбору и његову раду подносим засебан извештај.

НБр. 18.

2. јануара 1899. год.
у Београду.

Понизан,
М. Влајић,
надзорн. основн. школа
за град Београд.

II

Извештај г. Љуб. Ђирића,
школског надзорника округа ужичкога.

Господину министру просвете и цркв. послова

На основу чл. 86. закона о народним школама извршио сам, од 15. октобра до краја новембра т. г. тромесечни преглед основних школа у округу ужичком, о чему част ми је поднети г. министру следећи извештај.

Ма да посебним наређењем г. министра просвете није прописано како се има вршити преглед школа, потписани је сматрао да је циљ прве тромесечне ревизије, у главном, ово:

- 1, да упозна наставнике-це са духом и правцем новог закона о народним школама;
- 2, да се увери јесу ли све школске зграде оправљене и уређене;
- 3, јесу ли сви ученици снабдевени свима школским потребама;
- 4, јесу ли свуда подвојене школске касе и како се предаје школски прирез благајницима школским;
- 5, јесу ли по чл. 89. и 90. закона о народним школама образовани школски одбори;
- 6, јесу ли школске књижице снабдевене свима препорученим књигама и листовима;
- 7, јесу ли наставници почели на време предавања и употребљавају ли, у својим школама, само прописне и одобрене уџбенике, и
- 8, воде ли се тачно сви прописани дневници и књиге.

I.

Ради упознавања наставника-ца са духом и правцем новог закона о народним школама, ја сам сазвао окружно веће за 14. октобар т. г., — пошто је тога дана вашар у Ужицу, када и иначе долазе наставници из округа, да се снабдеју потребним намирницама преко целе зиме, — и томе су се позиву одазвали, без мало, сви наставници-це. Тумачећи им најглавније одредбе и упознавајући их са духом новог закона о осн. школама, ја сам нарочиту пажњу обратио на васпитну страну, без чега би образовање ученика било једнострано и недовољно. Напоменуо сам им, да се само строгим вршењем своје дужности и искреним и оданим радом у школи могу препоручити за боља и већа места и градове. Најзад нисам смео с ума напоменути им, да сваки наставник треба да удеси своје понашање ван школе онако, како ће одговарати правом, истинском и савесном службенику државном, као и да ће сваки, који противно ради, бити најстроже кажњен.

II.

Школске зграде у овоме округу у главном су у исправном стању, ма да има доста и таквих, којима би се, с хигијенског гледишта, много што шта могло замерити. Али такве какве су ваља да се одржавају у доброме стању. Међутим мало је школских зграда које су у потпуном реду, а неке нису оправљане по неколико година, као н. пр. ковиљска и мачкатска. То је долазило понајвише од тога, што није било никога, који би и лично водио надзор, да се школске зграде доведу у исправно стање. По себи се разуме да од сада тога неће бити, и да ће све школе у почетку школске године бити потпуно уређене. Али се не да спорити, да уредно одржавање школске зграде у многоме зависи и од самог наставника. Сви готово вредни и исправни наставници имају и уредне школске зграде.

У најбољем су поретку школе: у Ужицу, затим у Пилици, Брезови, Б. Реци, Миланци, Ивањици, Косовици, Стапарима, Биосци, Кремни, Мокрој Гори, Заовинама, Б. Башти, Бачевцима, Рогачици, Костојевићу, Глумчу, Г. Добрињи, Жежевици, Табановићу, Каленићима, Субјелу, Душковцима, Сечој Реци, Карану, Севојну, Приликама, Мочиоцу, Косјерићу и Ариљу.

Неисправне су: у Мачкату, Чајетини, Доброносици, Ковиљу и Пожези.

У свима неисправним школама наредио сам школским одборима, да школске зграде оправе одмах и у ред доведу, иначе да ће се с председницима школских одбора поступити по чл. 94. закона о нар. школама.

III.

У свима школама ученици су снабдевени главним уџбеницима, али јако оскудевају у прибору за писање и цртање. То долази прво отуда, што књижице овдашњи никад нису снабдевени на време школским потребама, и друго, што се председници школских одбора не придржавају наређења г. министра, да у почетку школске године набаве за сву децу све школске потребе. А налазио сам и таквих случајева, н. пр. у Сечој Реци, да председници покупе новце од дејих родитеља и новац тај утроше на своје потребе, те ученици трпе велику оскудицу у потребама школским. Свуда где је било таквих неисправности, наредио сам да се одмах деца снабдеју свима потребама школским, напомињући да ће председници школских одбора бити строго кажњени, ако приликом друге ревизије не буде урађено по мом наређењу.

IV.

Школске касе нису још у свима школским општинама одвојене, као што наређује чл. 90. закона

о народним школама, а врло је мали број школа, које на време добивају школски прирез. Разуме се да отуда долазе разне незгоде и за наставника и за успех у школи. Нашао сам и таквих школа, у којима нема ни најпречих потреба, као креде, судова за воду и т. д. С тога се овоме мора поклонити највећа пажња и изнаћи начин, како да се школски прирез уредно предаје благајницима школским. Па ни онамо где пореска одељења сама купе прирез школски уз државни порез, не предаје се он на време и онако, како је то наређено актом г. министра од 8. августа ПБр. 7969, услед чега сам и оптужио пореска одељења у Ариљу и Ивањици. А најгоре је у овим школским општинама, које су састављене из две или три политичке општине. Ту председници, махом, и не предају школски прирез одређеним благајницима, већ сви исплаћују рачуне школске и место пара подносе, врло често, лажне квите.

Премишљајући о начину како да се избегну досадашње злоупотребе са школским прирезом, ја сам слободан предложити г. министру :

1, да поопштри распис свој од 8. августа ПБр. 7969, те да пореска одељења морају уредно издати $\frac{1}{12}$ део сваког месеца од школског буџета ;

2, да се пореским одељењима, у срезовима где председници сами купе порез, доставе буџета свију школа у тим срезовима, па да она при примању пореза одвајају за сваку школу по $\frac{1}{12}$ део сваког месеца из покуљеног општинског приреза и да га предају благајницима школским. На тај начин школе би уредно примале прирез школски, наставници не би имали никаква посла с председницима општинским, нити би се ови могли изговарати да извесне набавке нису учињене, јер се прирез школски није покупио. А да се с прирезом школским чине грдне злоупотребе, поред осталог, нека послужи за доказ и то, што се у свима буџетима школа у овој округу и за ову, и за раније године, налазе рубрике: за препоручене листове и књиге, за Књижевну Задругу и т. д. а ни једна скоро сеоска школа нема ни препоручених књига, ни листова, ни издања Књижевне Задруге. Тек са постављањем школских надзорника почиње школски прирез уредније да се предаје, па ипак врло је мали број школа, које су тек половину школског приреза примиле.

Сматрам за дужност да г. министру напоменем, да има и примерних изузетака, т. ј. школских општина, које уредно и на време предају благајницима школским прирез школски. Такве су школске општине: ужичка, брезовска, косјерићска, рогачичка и белоречка.

V.

Школски одбори до сада су образовани у свима школским општинама по чл. 89. и 90. закона о народним школама и изабрати су школски благајници, сем у школској општини жежевачкој и душковачкој, где су председници поново изабрати за благајнике школске противно чл. 90. закона о нар. школама. А због замршених рачуна нису школске касе потпуно одвојене, и ако су благајници изабрати, у Мачкату, Пожези, Табановићу, Ковиљу и Б. Башти. Тога ради обратио сам се начелницима среским, да одреде по једно стручно лице, које ће рачуне школске у поменутиим школским општинама склопити и предати их новим благајницима.

VI.

Врло је мало школа, које примају све препоручене листове и које су набавиле све препоручене књиге. Највише ако сам у подекој школи нашао *Просветни Гласник*. А кад год се наредило од стране министарства просвете, да се ма каква књига или лист за школу набави, доношена су решења, која нису никако извршивана. Наредио сам да се од нове школске године све школе претплате на препоручене књиге и да их у току идуће године набаве. Тако исто да отпочну набављати књиге за ђачке књижице.

Школе: ужичка, брезовска, рогачичка, па и косјерићска чине и у томе изузетак. Оне примају све препоручене листове, имају препоручене књиге и образовале су школске ђачке књижице.

VII.

Прегледајући сам рад наставника-ца, нашао сам да нису сви озбиљно почели посао највише с тога, што они очекују премештај, и чекају да се распоред учитељски сврши. Како је новим законом ујемчена сталност, то ће од сада сви моћи тачно почети предавања у градовима од 16. августа, а по селима 1. септембра. Иначе сви наставници раде озбиљно свој посао, сем учитеља у Г. Добрињи, према коме ћу предузети законске мере, па ако и то не помогне, предложићу г. министру да буде премештен за казну. Како сам доцне дошао на ову дужност и за месец и по дана имао да обиђем 38 школа, то нисам ни могао овом послу поклонити озбиљну пажњу, но ћу то урадити приликом друге ревизије, када ћу г. министру о раду сваког наставника моћи поднети детаљније извештаје. Прописани дневници рада и др. воде се тачно. Дневник рада нисам нашао код наставника I р. Кремни, у Табановићу и Добрињи. Наредио сам им да одмах отпочну водити дневник рада.

И како су у овоме округу наставници махом опробани и вредни радници, они ће уз чешће надзиравање рада њихова још озбиљније одати се својој послу, а ја ћу се трудити, да их чешће обилазим, но што је то законом школским предвиђено.

VIII.

Неопходно је потребно да се наставни план у духу садашњег закона за основне школе изради. Ту потребу изјавили су сви наставници и на већу 14. октобра. На већу, које ће бити извесно за време Божићнег распуста, ја ћу изнети пред наставнике и тему о програмима у осн. школама, на ћу мишљење наставника овдашњих, уз своје примедбе, спровести г. министру.

IX.

Настао сам и да се пречисти по свима школама са свима ученицима, који су се само по списку водили као ученици, а који по 1—3 године не долазе никако у школу и од којих су једни већ за школу престарели, а други се налазе на занату. То је било нарочито потребно и с тога, што је број нових ученика уписиван с обзиром на њих, те су поједине школе имале на списку врло велики број ђака, док је фактичко стање било испод половине.

Под њ. учтиво подносим бројно стање уписаних и оних који фактички походе школу.

А да од сада не би ишло по староме настао сам најозбиљније, да се према родитељима, чија деца неуредно походе школу, тачно примењује одредба чл. 20. закона о народним школама. И успех се тај показује већ одмах, јер се све казне, које председници на време не изврше, одмах од њих наплаћују преко среских власти.

X.

Најзад сматрам за дужност да напоменем г. министру да ћу ручноме раду и пољопривредним поукама поклонити највећу пажњу. Ради тога настао сам да свака школа унесе у свој буџет суму бар 100—150 динара. Тако исто и окружни одбор унеће повећу суму на то у окр. буџет. А да би се наставници могли спремити за предавање ручнога рада настао сам да се образују бар две потпуне радионице: за плетарство, картонажу и столарство. Материјал и алати набавиће се из суме које ће поједине школске општине (по 20 до 30 дин.) дати из својих уштеда или непредвиђених трошкова за ову годину. А кад све буде спремно, тада ће се под руковођењем г.г. Мих. Бугариновића, учитеља из Косјерића, и Велимира Перишића, учитеља из Глумча, отворити у овој години два курса из ручнога рада: први краћи о распусту

ускршњем и други потпуни о великом распусту по Видов-дану. На тај начин, а са врло мало пара, које ће дати све школске општине у овоме округу, моћи ће сви наставници свршити курс из ручнога рада, те да ту корисну установу унесу и у своје школе.

Уз курс за ручни рад држаће се и практична предавања из пољопривреде. За то има довољно наставника, који су слушали пољопривредни курс у Краљеву, као што су: г.г. Велимир Перишић, учитељ из Глумча, Вождар Поповић, учитељ из Каленића, Јеврем Марковић, учитељ из Жежевице итд.

А кад се учитељи овога округа снабдеју и тим знањем и кад се оно пресади међу ученике, уверен сам да ће наше школе тек онда одговорити правој потреби народној и да ће тада родитељи врло радо слати своју децу у школу.

XI.

Распис г. министра о продужним школама послао сам свима школским одборима и наредио сам управитељима да настану, где год има услова, да се установе продужне школе. А приликом прегледа школа у другом тромесечју настаћу и лично, да се наређење г. министра о продужним школама приведе у живот.

XII.

Нисам прегледао школе у Придворици, Брекову и Скакавцима. Прву што тада није био постављен наставник у њој, другу, што је управитељ њен г. Војин Ђешевић био у Ужицу ради саране свог синчића, а трећу, што је њен наставник на одсуству до краја ове школске године. За то ћу те школе, а првенствено брековачку и придворичку, обићи одмах чим пошљем овај извештај.

XIII.

Сви су наставници уредно вршили своју дужност, према извештајима управитеља. Одсуствовали су по мом одобрењу: г-ђца Даринка Марковићева, учитељица севојничка, 15 дана због болести очију, по лекарском уверењу; г. Војин Ђешевић, 6 дана због смрти сина; г-ђица Лепосава Вранешевећева, учитељица мокрогорска, 8 дана због послова око наслеђа у суду првостепенем; г. Јефрем Чакаревић, учитељ мачкатски, 14 дана, због опасне болести жене и детета; и г-ђа Ленка Марковићка, учитељица у Б. Башти, 15 дана, због порођаја.

XIV.

И ако нови закон о народним школама још није потпуно уведен у свима својим одредбама, ипак се његов благотворни утицај на наставу у осн. школи приметно осећа. А кад се потпуно буде увео,

нарочито кад се израде наставни програми и уведу ручни рад и пољопривредне поуке, он ће учинити епоху у основном школовању наше деце. Тада ће се за школу подједнако отимати и син сиромашки, као син и занатлије и најбогатијег грађанина.

* * *

Завршујући свој тромесечни извештај о стању школа, настави и наставницима-цама у овоме округу,

ја молим г. министра да ме изволи извинити, ако је извештај непотпун и ако сам што предвидео да напоменем, учтиво уверавајући га да ћу својом оданом и искреном службом старати се да оправдам оно поверење, које ми је указано постављањем на ово место.

Школски надзорник,
Љуб. Ђирић

Статистика испита зрелости за 1897.—1898. школску годину. — Statistique de l' examen de maturité pour l' année 1897.—1898.

II Реалње — Ecoles réales

(Види таблице на стр. 190. и 191.)

(Наставак)

1898. године на испиту зрелости пријавило се ученика у реалкама:

београдској	12
ужичкој	7
свега	19

Од сто приправника, који су се пријавили за испит зрелости, било је у реалкама:

београдској	63·16
ужичкој	36·84

Од ученика, који су се пријавили за испит зрелости, положило је на чисто испит:

у београдској реалци	3
„ ужичкој „	2
свега	5

Од сто ученика положило је испит на чисто:

у београдској реалци	25·00
„ ужичкој „	28·57
у опште	26·31

У београдској реалци тек је половина приправника положила испит на чисто, а у ужичкој положило их је више за 3·57% него у београдској.

Одбијених на три месеца било је у реалкама:

београдској	6
ужичкој	2
свега	8

Процент одбијених на три месеца износио је у реалкама:

београдској	50·00
ужичкој	28·57
свега	42·11

Одбијених на годину дана било је у реалкама:

београдској	2
ужичкој	3
свега	5

Од сто приправника било је одбијених на годину дана у реалкама:

београдској	16·67
ужичкој	42·86
у опште	26·31

Одбијених на три месеца било је више у београдској реалци, а одбијених на годину дана било их је више у ужичкој реалци.

Одбијен на свагда био је у београдској реалци један ученик.

По успеху било је ученика у реалкама:

	БЕОГРАДСКОЈ	УЖИЧКОЈ	СВЕГА
одличних	—	1	1
врло добрих	3	2	5
добрих	6	4	10
слабих	3	—	3

Од сто ученика било је у реалкама:

	БЕОГРАДСКОЈ	УЖИЧКОЈ	СВЕГА
одличних	—	14·29	5·26
врло добрих	25·00	28·57	26·32
добрих	50·00	57·14	52·63
слабих	25·00	—	15·79

У београдској реалци није било одличних ученика; добрих је било половина, а врло добрих и слабих по једна четвртина.

У ужичкој реалци није било слабих, а добрих је било два пута више него врло добрих.

У опште највише је било добрих, а најмање одличних.

Средња оцена успеха износила је у реалкама:

београдској	3·0
ужичкој	3·6
у опште	3·2

По годинама живота било је ученика у реалкама:

	БЕОГРАДСКОЈ	УЖИЧКОЈ	СВЕГА
од 17 година	—	1	1
" 18 "	1	2	3
" 19 "	3	2	5
" 20 "	6	—	6
" 21 "	1	1	2
" 22 "	1	1	2

У проценту било је ученика у реалкама:

	БЕОГРАДСКОЈ	УЖИЧКОЈ	СВЕГА
од 17 година	—	14·28	5·26
" 18 "	8·33	28·57	15·78
" 19 "	25·00	28·57	26·32
" 20 "	50·00	—	31·58
" 21 "	8·33	14·29	10·53
" 22 "	8·34	14·29	10·53

У београдској реалци било је највише ученика у 20. години, а у 17. није било ни једнога.

У ужичкој реалци било је највише у 18. и 19. години.

Просечна година живота једнога ученика износила је у реалкама:

београдској	19·83
ужичкој	19·14
у опште	19·53

По месту рођења било је ученика у реалкама:

	ИЗ СРБИЈЕ	ВАН СРБИЈЕ
београдској	10	2
ужичкој	7	—
свега	17	2

Од сто приправника било је у реалкама:

	ИЗ СРБИЈЕ	ВАН СРБИЈЕ
београдској	83·33	16·67
ужичкој	100·00	—
свега	89·47	10·53

У београдској реалци била су само 2 ученика рођена ван Србије, а у ужичкој није било ни једнога.

Ученика из Србије било је у реалкама:

ИЗ ОКРУГА:	БЕОГРАДСКОЈ	УЖИЧКОЈ	СВЕГА
моравског	1	—	1
подринског	1	—	1

подунавског	2	—	2
пожаревачког	1	—	1
ужичког	—	7	7
из гр. Београда	5	—	5

Процент ученика рођених у Србији био је овакав у реалкама:

ИЗ ОКРУГА:	БЕОГРАДСКОЈ	УЖИЧКОЈ	СВЕГА
моравског	10·00	—	5·88
подринског	10·00	—	5·88
подунавског	20·00	—	11·76
пожаревачког	10·00	—	5·88
ужичког	—	100·00	41·18
из гр. Београда	50·00	—	29·42

У београдској реалци половина ученика била је рођена у Београду.

У ужичкој реалци сви су ученици били из ужичког округа.

У опште било је ученика само из округа: моравског, подринског, подунавског, пожаревачког и града Београда.

По рођењу у градовима или у селима било је ученика у реалкама:

	ГРАЂАНА	СЕЉАНА
београдској	9	3
ужичкој	6	1
свега	15	4

Од сто приправника било је у реалкама:

	ГРАЂАНА	СЕЉАНА
београдској	75·00	25·00
ужичкој	85·71	14·29
свега	78·95	21·05

На сто грађана долазило је сељана у реалкама:

београдској	33
ужичкој	19
у опште	27

Податке о занимању ђачких родитеља износимо у овом прегледу:

Број ђака у реалкама:

ОД РОДИТЕЉА:	БЕОГРАДСКОЈ	УЖИЧКОЈ	СВЕГА
свештеника	1	—	1
чиновника	3	2	5
наставника	—	2	2
трговаца	2	1	3
занатлија	1	1	2
земљорадника	1	1	2
сдугу	2	—	2
другог занимања	2	—	2
свега	12	7	19

Име школе Nom de l'école	Број приправника Nombre de candidats	Број ученика који су имали Nombre d'élèves âgés de						Број ученика рођених у Србији, у округу Nombre d'élèves nés en Serbie dans le département de																	
		година — ans																							
		17	18	19	20	21	22	Свега Total	Валевском — Valévo	Врањском — Vraigné	Крагујевачком — Kraguïévatz	Крајинском — Kraina	Крушевачком — Krouchévatz	Моравском — Morava	Ником — Niche	Паротском — Pirote	Подринском — Podrigné	Поднавском — Podnavlyé	Пољаревачком — Pojarévatz	Рудничком — Roudnik	Тамочком — Timok	Топличком — Toplitza	Ужичком — Oujitzé	граду Београду — dans la ville de Belgrade	Свега — Total
Реалне — Ecole réelle																									
Београдска — de Belgrade	12	—	1	3	6	1	1	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ужичка — d'Oujitzé	7	1	2	2	—	1	1	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Свега — Total	19	1	3	5	6	2	2	19																	

Име школе Nom de l'école	Број ученика по оценама — Nombre															
	Српског — Serbe											Из језика —				
	Писменом — Ecrit											Француског —				
	Усменом — Oral											На испиту —				
	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne	Општа оцена Note générale	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne
Реалне — Ecoles réelle																
Београдска — de Belgrade	2	4	4	2	3.5	—	—	3	6	2.3	3.0	—	3	2	4	2.9
Ужичка — d'Oujitzé	2	3	2	—	4.0	—	2	4	—	3.3	3.7	—	1	2	—	3.3
Свега — Total	4	7	6	2	3.7		2	7	6	2.8	3.3		4	5	4	3.0

Име школе Nom de l'école	Број ученика по оценама из — Nombre															
	Математике — Mathématique											Физике и хемије Physique et chimie				
	Писменом — Ecrit											Усменом — Oral				
	Усменом — Oral											Усменом — Oral				
	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne	Општа оцена Note générale	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne
Реалне — Ecole réelle																
Београдска — de Belgrade	—	4	4	4	3.0	2	4	3	2	3.6	3.3	—	4	4	3	3.1
Ужичка — d'Oujitzé	—	2	3	2	3.0	—	2	2	2	3.0	3.0	1	1	4	1	3.3
Свега — Total		6	7	6	3.0	2	6	5	4	3.4	3.2	1	5	8	4	3.2

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Број ученика рођених на страни Nombre d'élèves nés à l'Étranger			Рођених у Србији no — Nés en Serbie dans			Рођених на страни no — Nés à l'Étranger dans			У опште рођених no — Nés en général			Број ученика рођених од родитеља: Nombre d'élèves dont les parents ont été																	
Аустрија — Autriche — Hongrie			Градовима — les Villes			Градовима — les Villes			Градовима — les Villes			Свештеника — Prêtres		Чиновника — Fonctionnaires		Наставника — Instituteurs		Трговца — Marchands		Занатлија — Artisans		Слугу — Servants		Земљорадника — Agriculteurs		Другог занимања D'autre profession		Свеча — Total	
1	1	2	8	2	10	1	1	2	9	3	12	1	3	2	1	1	1	2	1	2	2	2	1	2	2	2	2	12	7
1	1	2	14	3	17	1	1	2	15	4	19	1	5	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	19	7

d'élèves d'après les notes obtenues

De la langue

Française

Немачког — Allemande

A l'examen

Усменом — Oral					Општа оцена Note générale	Писменом — Ecrit					Усменом — Oral					Општа оцена Note générale
Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne		Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne	
1	1	4	2	3.1	3.0	—	—	1	2	2.3	—	—	—	—	3.0	2.6
—	1	2	—	3.3	3.3	—	—	3	—	3.0	—	1	2	—	3.3	3.2
1	2	6	2	3.2	3.1	—	—	4	2	2.7	—	1	4	—	3.2	2.9

d'élèves d'après les notes obtenues de

Геометрије
Géométrie

Историје и географије
Histoire et géographie

Природне историје
Histoire naturelle

Цртања — Dessin

Општи извод
Résumé général

A l'examen

Писменом — Ecrit					Усменом — Oral					Усменом — Oral					Усменом — Oral					Број ученика Nombre d'élèves				
Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne
4	3	5	—	3.9	—	1	10	—	3.1	1	2	6	2	3.2	2	2	8	—	3.5	—	3	6	3	3.0
—	3	1	—	3.0	1	3	3	—	3.7	1	1	4	1	3.3	1	2	4	—	3.6	1	2	4	—	3.6
4	6	3	—	3.6	1	4	13	—	3.3	2	3	10	3	3.2	3	4	12	—	3.5	1	5	10	3	3.2

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Од сто ученика било је у реалкама:

ОД РОДИТЕЉА:	БЕОГРАДСКОЈ	УЖИЧКОЈ	СВЕГА
свештеника	8:33	—	5:26
чиновника	25:00	28:57	26:31
наставника	—	28:57	10:53
трговаца	16:67	14:29	15:78
занатлија	8:33	14:29	10:53
земљорадника	8:33	14:28	10:53
слугу	16:67	—	10:53
др. занимања	16:67	—	10:53

У београдској реалци највише је било чиновничких синова, а у ужичкој чиновничких и наставничких.

ПРЕГЛЕД

Да поредимо проценте из ове 1897.—1898. школ. године с процентима из 1892.—1893. школ. године, и то најпре посебице, за тим у опште, за гимназије и реалке, те да видимо разлику у овоме периоду од пет година.

И. Гимназије

На испиту зрелости било је у гимназијама:

	1893. год.	1898. год.
I београдској	30	42
II београдској	28	36
зајечарској	6	6
крагујевачкој	15	13
крушевачкој	20	16
нишкој	10	15
пиротској	—	18
пожаревачкој	13	10
шабачкој	17	7
свега	139	163

На сто приправника у 1893. години долазило је приправника у 1893. у гимназијама:

I београдској	140
II београдској	129
зајечарској	100
крагујевачкој	87
крушевачкој	80
нишкој	150
пиротској	—
пожаревачкој	77
шабачкој	41
у опште	117

Само у три гимназије (I београдској, II београдској и нишкој) број приправника је порастао, у зајечарској гимназији подједнак је, а у осталима је опао. Ну у опште број приправника је порастао,

и ако је пораштај мањи но што је био у периоду 1892.—1897. школске године.

Од ученика, који су се пријавили за испит зрелости, положило је испит *на чисто* у гимназијама:

	1893. год.	1898. год.
I београдској	24	22
II београдској	23	17
зајечарској	6	4
крагујевачкој	9	12
крушевачкој	17	7
нишкој	10	11
пиротској	—	15
пожаревачкој	11	9
шабачкој	17	5
свега	117	102

Процент приправника, који су на чисто положили испит, износио је у гимназијама:

	1893. год.	1898. год.
I београдској	80:00	52:38
II београдској	82:14	47:20
зајечарској	100:00	66:67
крагујевачкој	60:00	92:31
крушевачкој	85:00	43:75
нишкој	100:00	73:33
пиротској	—	83:28
пожаревачкој	84:62	90:00
шабачкој	100:00	71:43
у опште	84:18	62:58

У опште проценат приправника, који су на чисто положили испит био је мањи у 1898. години за 21:60. Осим тога, у 1893. години није било ни једне гимназије у којој су сви приправници положили испит на чисто, а пре пет година биле су три такве гимназије.

У години 1893. најмање је приправника положило испит на чисто у крагујевачкој гимназији (60:00), а у години 1898. у крушевачкој (43:75), за тим у II београдској (47:20).

Одбијених на три месеца било је у гимназијама:

	1893. год.	1898. год.
I београдској	3	8
II београдској	—	7
зајечарској	—	7
крагујевачкој	4	1
крушевачкој	3	5
нишкој	—	2
пиротској	—	3
пожаревачкој	2	—
шабачкој	—	1
свега	12	28

Процент одбијених на три месеца био је овакав у гимназијама:

	1893. год.	1898. год.
I београдској	10·00	19·05
II београдској	—	19·44
зајечарској	—	16·67
крагујевачкој	26·67	7·69
крушевачкој	15·00	31·25
нишкој	—	13·33
пиротској	—	16·67
пожаревачкој	15·38	—
шабачкој	—	14·29
свега	8·63	17·18

1898. године два пута је било више одбијених на три месеца него у 1893. години.

У години 1893. највише је било ових одбијених у крагујевачкој гимназији, а у години 1898. у крушевачкој гимназији.

Одбијених на годину дана било је у гимназијама:

	1893. год.	1898. год.
I београдској	2	10
II београдској	5	8
зајечарској	—	1
крагујевачкој	2	—

крушевачкој	3
нишкој	2
пиротској	—
пожаревачкој	1
шабачкој	1
свега	9
свега	26

У проценту било је одбијено на годину дана у гимназијама:

	1893. год.	1898. год.
I београдској	6·67	23·81
II београдској	17·86	22·22
зајечарској	—	16·67
крагујевачкој	13·33	—
крушевачкој	—	18·75
нишкој	—	13·33
пиротској	—	—
пожаревачкој	—	10·00
шабачкој	—	14·29
у опште	6·47	15·95

1893. године највише је било одбијених на годину дана у II београдској гимназији, а 1898. години у I београдској гимназији.

На сто приправника одбијених на годину дана у години 1893. долазило је 289 у години 1898.

По успеху од сто ученика било је:

у гимназијама	1893. године				1898. године			
	одличних	в. добрих	добрих	слабих	одличних	в. добрих	добрих	слабих
I београдској	20·00	46·67	26·67	6·66	9·52	21·44	45·23	23·81
II београдској	14·29	35·71	32·14	17·86	8·33	25·00	38·89	27·78
зајечарској	16·67	50·00	33·33	—	—	33·33	50·00	16·67
крагујевачкој	26·67	26·67	33·33	13·33	7·69	61·54	23·08	7·69
крушевачкој	10·00	45·00	45·00	—	—	25·00	56·25	18·75
нишкој	—	40·00	60·00	—	6·67	26·66	60·00	6·67
пиротској	—	—	—	—	5·56	27·78	66·66	—
пожаревачкој	15·39	38·46	38·46	7·69	10·00	60·00	20·00	10·00
шабачкој	41·18	41·18	17·64	—	—	57·14	42·86	—
у опште	18·71	40·29	33·81	7·19	6·75	31·29	45·40	16·56

У години 1893. највише је било врло добрих ученика, а у години 1898. добрих.

Посебице у години 1893. највише је одличних било у шабачкој гимназији, а најмање у крушевачкој; у години 1898. највише је било у пожаревачкој гимназији, а најмање у пиротској. У зајечарској, крушевачкој и шабачкој гимназији није било ни једнога одличног.

Врло добрих је било године 1893. највише (50·00) у зајечарској гимназији, а године 1898. у пожаревачкој (60·00).

Добрих је било највише у години 1893. у нишкој гимназији (60·00), а године 1898. у пиротској (66·66).

Слабих је било највише у II београдској гимназији и године 1893. и године 1898.

Пре пет година слабих приправника није било у четири гимназије, а ове године није их било у две гимназије.

Средња оцена успеха износила је у гимназијама:

	1893. год.	1898. год.
I београдској	3·8	3·2
II београдској	3·5	3·1
зајечарској	3·8	3·2
крагујевачкој	3·7	3·7
крушевачкој	3·7	3·1
нишкој	3·4	3·3
пиротској	—	3·4
пожаревачкој	3·6	3·7
шабачкој	4·2	3·6
у опште	3·7	3·3

1893. године најбољи је успех био у шабачкој гимназији, а 1898. у крагујевачкој и пожаревачкој.

У опште успех је био бољи пре пет година само за 0·4.

Просечна година живота једног приправника износила је у гимназијама:

	1893. год.	1898. год.
I београдској	19·23	20·00
II београдској	18·36	20·53
зајечарској	19·83	19·83
крагујевачкој	19·53	19·31
крушевачкој	20·60	20·56
нишкој	20·10	20·13
пиротској	—	20·44
пожаревачкој	20·00	19·30
шабачкој	20·06	20·57
у опште	19·55	20·11

По месту рођења било је ученика:

у гимназијама	ИЗ СРБИЈЕ		ВАН СРБИЈЕ	
	1893. год.	1898. год.	1893. год.	1898. год.
I београдској	24	34	6	8
II београдској	22	29	6	7
зајечарској	5	5	1	1
крагујевачкој	15	12	—	1
крушевачкој	19	14	1	2
нишкој	10	15	—	—
пиротској	—	17	—	1
пожаревачкој	12	10	1	—
шабачкој	16	5	1	2
свега	123	141	16	22

ПРОЦЕНАТ

I београдској	80·00	80·95	20·00	19·05
II београдској	78·57	80·56	12·43	19·44
зајечарској	83·33	83·33	16·67	16·67
крагујевачкој	100·00	92·31	—	7·69
крушевачкој	95·00	93·33	5·00	6·67
нишкој	100·00	100·00	—	—
пиротској	—	94·44	—	5·56
пожаревачкој	93·21	90·91	6·79	9·09
шабачкој	94·12	71·43	5·88	28·57
у опште	88·49	86·50	11·51	13·50

Од приправника рођених у Србији било је:

у гимназијама	1893. године		1898. године	
	грађана	сељана	грађана	сељана
I београдској	23	1	29	5
II београдској	20	2	20	9
зајечарској	5	—	5	—
крагујевачкој	9	6	10	2
крушевачкој	13	6	7	7
нишкој	9	1	14	1
пиротској	—	—	14	3
пожаревачкој	8	4	3	7
шабачкој	13	3	3	2
у опште	100	23	105	36

У ПРОЦЕНТУ БИЛО ЈЕ УЧЕНИКА РОЂЕНИХ У СРБИЈИ

I београдској	95·83	4·17	85·29	14·71
II београдској	90·90	9·10	68·96	31·04
зајечарској	100·00	—	100·00	—
крагујевачкој	60·00	40·00	83·33	16·67
крушевачкој	68·42	31·58	50·00	50·00
нишкој	90·00	10·00	93·33	6·67
пиротској	—	—	82·35	17·65
пожаревачкој	66·67	33·33	30·00	70·00
шабачкој	81·25	8·75	60·00	40·00
у опште	81·30	8·70	74·47	25·53

У 1898. години било је више рођених по селима него у 1893. години.

Односна разлика између приправника у 1893. и 1898. години била је код ученика рођених по градовима у Србији као 100:105, а код ученика рођених по селима као 100:157.

Од приправника у опште било је:

у гимназијама	1893. године		1898. године	
	грађана	сељана	грађана	сељана
I београдској	90·00	10·00	78·57	21·43
II београдској	82·14	17·86	61·11	38·89
зајечарској	100·00	—	83·33	16·67
крагујевачкој	60·00	40·00	76·92	23·08
крушевачкој	65·00	35·00	56·06	43·94
нишкој	90·00	10·00	93·33	6·67
пиротској	—	—	83·33	16·67
пожаревачкој	69·23	30·77	30·00	70·00
шабачкој	82·35	17·65	57·14	42·80
у опште	79·14	20·83	70·55	29·45

У години 1898. било је више сељана за 8·59%, него у години 1893.

Осим зајечарске гимназије, у којој није било ни једнога сељака у години 1893., највише је и подједнако у тој години било грађана у I београдској и у нишкој гимназији, а најмање у крагујевачкој гимназији.

У години 1898. највише је грађана било у нишкој гимназији, а најмање у пожаревачкој.

Процент ученика по занимању родитељском био је овакав : од родитеља :

у гимназијама	1893. ГОДИНЕ							
	свештеника	чиновника	наставника	трговаца	занатлија	земљорадника	слугу	др. занимања
I београдској	3.33	46.67	—	26.67	6.67	6.67	10.00	—
II београдској	17.86	42.86	—	3.57	14.28	10.72	3.57	7.14
зајечарској	—	16.67	—	50.00	16.67	—	—	16.66
крагујевачкој	13.33	33.33	—	26.67	6.67	20.00	—	—
крушевачкој	10.00	20.20	10.00	25.00	15.00	10.00	5.00	5.00
нишкој	—	—	—	80.00	—	10.00	—	10.00
пиротској	—	—	—	—	—	—	—	—
пожаревачкој	7.69	7.69	7.69	38.46	15.39	—	—	23.08
шабачкој	11.77	5.89	11.77	17.64	17.64	17.64	5.88	11.77
у опште	9.35	27.34	3.60	26.61	11.51	10.08	4.32	7.19

У П Р О Ц Е Н Т У

у гимназијама	1898. ГОДИНЕ							
	свештеника	чиновника	наставника	трговаца	занатлија	земљорадника	слугу	др. занимања
I београдској	7.14	33.34	9.52	26.19	2.38	19.05	—	2.38
II београдској	5.56	19.44	8.33	22.22	2.78	27.78	—	13.89
зајечарској	—	—	—	66.66	16.67	—	—	16.67
крагујевачкој	15.38	7.69	—	23.08	30.78	7.69	—	15.38
крушевачкој	18.75	18.75	12.50	18.75	12.50	18.75	—	—
нишкој	13.33	20.00	6.67	33.33	—	6.67	—	20.00
пиротској	—	33.33	5.56	27.77	16.66	5.56	5.56	5.56
пожаревачкој	10.00	10.00	10.00	10.00	—	40.00	—	20.00
шабачкој	—	28.57	—	28.57	—	42.86	—	—
свега	7.98	22.70	7.36	25.77	7.36	19.02	0.61	9.20

У години 1893. највише је било приправника од родитеља чиновника, а 1898. од родитеља трговаца.

Најмање је било служитељских синова и у години 1893. и у години 1898.

(Наставиће се).

НАУКА И НАСТАВА

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ У ШТОХОЛМУ

III

ПОПРАВИЛИШТЕ (SKOLKARNEM)

у Штохолму

У свима већим варошима у Шведској, а и код нас, има извештај број школске деце, која беже од школе, задржавају се улицама и пи-

просветни гласник 1899. г.

јацама и тамо продају : повине, дуван и друге такве ствари, или се друже са другом неваљалом децом и проводе време у беспосличењу. У Шведској су та деца позната под ружним називом : „skolkare“. Својим рђавим владањем у школи и ван школе они омећу наставу и квари осталу добру децу, јер се искуством увидело, да ако се оваква деца за времена не одвоје од својих рђавих другова на улици, и

не обрати нарочита пажња и надзор над њима, они почну наговарати своје уредне и добре другове, да беже од школе и иду с њима странпутицама, које после неминовно воде на робију....

То бива највише с тога, што ова деца немају код својих кућа довољног и корисног занимања, но су беспослена и остављена сама себи, а и с тога, што родитељи не обраћају довољно пажње на ову децу. Шта више, често пута су баш и сами родитељи криви што им деца постају оваква, јер они допуштају деци, или чак и натерују децу, да нуде и продају мимопролазећим новине, дуван итд. по улицама и пијацама, где се она навикну на тај уллички и беспослички живот и на то трчкарање по улицама, на после сматрају сваки уредан и правилан рад као право зло.

С почетка таква деца почну почешће да изостају од школе и морају да се доводе у школу преко полиције, или преко служитеља школских, за тим се опомињу и казне, но све то не помаже, она продуже бежати од школе, и ако и родитељи дознају за то и почну их кажњавати, она се наскоро после ни код кућа не сврћују, и често пута и сами родитељи не знају, где се задржавају преко дана и где поћивају. Има пак и таквих случајева где су и сами родитељи толико неразумни, да неће да их прокажу.

У највише случајева школа не може ништа да учини за поправку ове деце. Ја ћу овде укратко поменути, шта се све предузима од стране школе и школских власти у оваквим случајевима у Шведској. Кад које дете почне почешће изостајати од школе, онда га први пут учитељ посаветује и опомене да то више не чини а други пут га и казни. Ако дете још који пут изостане од школе, онда је наставник *дужан*, да оде лично до његових родитеља и да се извести за што ученик не походи школу и да посаветује родитеље, ако је до њих кривица, да дете уредно шаљу у школу. Но често пута је то све узалуд. У том случају учитељ доставља то школском управитељу („првом учитељу“), а овај кварталском чиновнику.¹⁾ Он их преко својих служитеља доводи у школу а њихове родитеље призива, саветује и опомиње да уредно шаљу своју децу у школу. Но ако и то

¹⁾ Кварталски чиновници (*Rote-man*) су од прилике оно што код нас кметови. Штохолм има 23 таква чиновника. Њихове су главне дужности: да се старају о прикупљању порезе и о основ. школама. Они воде бригу о томе, да ли сва за школу дорасла деца (према списковима школ. управитеља и свештеника) походе школу или не. Према достављама управитеља он доводи преко својих служитеља у школу децу, која често изостају и призива и саветује родитеље да уредно шаљу своју децу у школу.

не помогне, он то доставља председнику школског одбора или самом школ. одбору. Председник школ. одбора или школски одбор позове и децу и родитеље и посаветује и опомене обоје. У најсрећнијем случају родитељи обећају да ће чинити све што до њих стоји, да им се деца поправе и буду добра; често пута пак родитељи отворено кажу, да неће да се брину о тој ствари. Други опет веле, да су и сами ради да то чине, али не могу, јер су већ сваку власт над својом децом изгубили. И често пута ствар и остане на томе. Јер шта може и да чини школски одбор даље? До душе у овом случају може се као крајна мера применити § 51 школског закона који гласи: „Ако све те опомене буду бескорисне и узалудне, могу се деца одвојити од својих родитеља или старалаца и дати другим особама на бригу и старање, а родитељи или стараоци дужни су у том случају, да плаћају све трошкове око издржавања и школовања деце. Но ово је једна веома незгодна и тешка одредба законска, која се ретко кад може применити, јер су родитељи овакве деце махом фабрички радници или иначе људи из најсиротнијег сталежа, те се с тога и ови трошкови око издржавања деце не могу од њих да наплате, а сем тога за овакву децу, неопходно је потребно, да су сасвим одвојена од својих бивших неваљалих другова и под нарочитим надзором и пажњом. А све ово могуће је само у нарочито за то уређеном васпитном заводу.

О овоме школском злу у великим варошима почело се озбиљно размишљати у Шведској, и опште је мишљење, да је заиста важно и потребно за школу, да се ослободи овог елемента, који омеће и квари редован и правилан рад њен. Родитељи и стараоци такође имају права да захтевају, да се њихова деца ослободу неваљалих и покварених другова, да не би и она постала таква. Но у исто време дужност је да се покуша и нађе који начин да се ова деца врате на прави пут, јер су она често пута и без своје воље овако рано пошла странпутицом а услед рђавих околности и прилика. Без сумње, најбољи начин да се ова деца поправе јесте тај, да се она за неко извесно време сасвим одвоје како од своје куће тако и од својих рђавих другова и да се сместе у један нарочити завод а под строгим и озбиљним надзором, где ће се поред остале наставе забављати ручним радовима, који одговарају њиховим годинама и узрасту. Ручни радови су

с тога нарочито потребни, што је оскудица у занимању била једна од главних узрока, што су ова деца пошла овим путем.

У Шведској постоје већ неколико оваквих завода по већим варошима, од којих су најбоље уређена два, онај у Хисингену (код Готембурга) и овај овде у Штохолму, који је установљен прошле године у месецу октобру. Овај завод налази се на крају вароши у једном веома удобном и великом локалу и стоји под непосредним надзором школске власти, а сматра се као једно одељење основ. школе. За управитеља овога завода постављен је један учитељ осн. школе, коме је уз стан и огрев додат и неки додаток (500 кр.) због администрације.

У овај завод примају се ученици по достави учитеља и управитеља и одобрењу инспекторву. Ученици се могу примати из свију течајева (курсева) основ. школе, и било је већ случајева да су у завод примљени ученици из Ш-ћег курса (II-ог раз.), но обично су из 5—9-ог курса.

Поред овог завода постоји и нарочити државни завод у Skrubu (10 км. од Штохолма) у коме је око 100 малолетних преступника. Они се поред наставе такође занимају различитим ручним радовима: плетарством, столарством итд.

Није означено време за које ће остати неки ученик у заводу на поправку, јер то зависи од владања и понашања ученикова у заводу, а управитељ завода може по својој увиђавности задржати кога ученика дуже или краће време. Но у сваком случају ова деца не могу остати дуже од своје навршене 15-те године у заводу. Ученици се могу и привремено отпустити из завода, као проба ради, па ако опет продужи бежати од школе враћају се преко полиције понова натраг.

Управитељ пушта поједине ученике да иду по који пут својим кућама, али у том случају морају имати писмену дозволу и показати је сваком полицијском чиновнику, ако овај то затражи. А сви полицијски чиновници познају децу из овога завода по нарочитој униформи коју она имају, и нађу ли које дете на улици у тој униформи а без дозволе, знају да је то бегунац из завода и враћају га одмах натраг. Но до сада је свега један ученик покушао да бежи из завода, па је већ после 20 мин. враћен натраг.

У највише случајева ова се деца за кратко време (2—3 месеца) поправе у заводу и буду

после добра и вредна деца. Са децом се у заводу поступа благо и очински и ретко који пут да се употребе казне (остављање без јела), и у опште сва су деца добра и послушна. Управитељ ми је причао, да све ствари држи отворене, али да се поред свега тога није ни један случај крађе до сада десно, што је веома карактеристично, кад се узме на ум, како су се ова деца владала до пре свога доласка у завод. Но ако се које дете покаже јогунасто и упорно или у опште има такво владање које не може поднети ни за овај васпитни завод, шаље се у државни завод за малолетне преступнике, или му управа завода нађе друго које згодно место, али се у сваком случају такав ученик не трпи дуже у заводу.

Завод је уређен потпуно интернатски, ученици добивају у заводу и одело и храну и књиге и све остало што им треба, а може се примити највише 25 ученика. Упис и испис врши се преко целе године према потреби.

Деца се у заводу занимају највише ручним радовима: слојдом и радовима у башти, а поред тога имају наставу од 2—5 час. после подне. Ученици су подељени у 2 групе, у једној су млађи а у другој старији ученици, и кад је једна група на часу друга је у радионици и обратно. Наставни програм обухвата: матерњи језик, веронауку и рачун као главне предмете, а по нешто и из осталих предмета али укратко, а поред тога и певање. У слојду раде моделе из штохолмске модел-серије и друге предмете, који за завод требају а по Näs-методи. Израђене моделе ученици добивају бесплатно при отпусту из завода. Башта је у заводу дивно уређена, а поред радова у башти ученици се баве и пчеларењем и калемљењем воћа.

Завод је веома лепо уређен и има лепу и светлу учионицу, 2 велике и чисте спаваће собе за ученике, радионицу за слојд и купатило. У заводу се налази и лепа збирка наставних средстава и мала библиотека са одабраном децјом литературом, из које ученици узимају књиге на читање празником и у слободним часовима. Нарочите послуге завод нема (сем чувара), но се сами ученици старају за: чистоту, дрва, воду, прање рубља итд. Но издржавање овога завода стаје доста скупо, око 8000 кр. (12000 дин.). Завод издржава делимце општина а делимце има годишњу помоћ од неких других хуманих установа.

Штохолм, 1899.

Јован Милијевић,
учитељ.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ У СРБИЈИ

прве половине овог века

(Наставак)

Односно зграда, у којима су школе постојале или отворане у време првог устанка, врло мало знамо, готово ни мало. Зна се, да је у Београду за оне Туриће узета једна цамија, и ту је смештена школа. Није немогуће да је то учињено и по осталим градовима. Односно школског наметања такође се ништа не зна. Имамо само на једном месту помена о пекавним школским клубима. Тако у животу горепомеутог Јована Ранчића, учитеља у Смедереву, вели се: да су до његова доласка, дакле до 1806., деца у смедеревској основној школи седела на земљи као Турићи. Кад дође Јован, он дозове душћере, те начине клупе, а деца заседну, и наместе се како треба¹⁾

Да прогледамо и предмете, који су се учили по основним школама првог устанка. За то имамо већ више података или боље да кажемо помена. Још из ранијег времена, из времена кад је прота Матија Ненадовић учио, зна се да је постојао некакав *московски буквар*, кога је он назвао „врлетним“. Који је то московски буквар, какав је био, нисам могао дознати. Али тај московски буквар није онај, што је 1824. год. издан под насловом: „Началное учение чловѣкумъ, хотяштымъ учитися книгъ божественаго писанія“, само је ово, може бити, неко новије издање. Рекох може бити, јер у оно време било је две врсте руског буквара, један ширег обима а други ужег. Који је прота Матија имао у рукама тешко је рећи. С оне стране Саве и Дунава било је већ последње две деценије прошлог века не само штампаних буквара по и упуштава како да се учитељи понашају при предавању деци. Од тих буквара, издања од разних година, мислим да су ученици првог устанка имали поједине примерке и по њима учили читати. Како и на који начин, видећемо ниже. Да су заиста буквари из Аустрије доношени у Србију тврди она белешка из поменутог писма Миленку Стојковићу. Из ње се види да је Миленку још 16. маја 1806. године послано 50 буквара да их подели деци.

Осим буквара у ондашњим школама учио се још неколико предмета. Баталака у својој историји вели: да се у већој класи нормалне школе учио *исалтир*, *катихизис* и *свештена историја*, за тим вели, да су се у *рачуну* деца упражњавала и обучавала се у *појану црквеном*. Из живота Јована

Ранчића, смедеревског учитеља, види се да се у ондашњој основној школи учио: *словенски буквар*, *часловац*, *исалтир*, *свештена историја* и *катихизис*. А видели смо да су Миленку Стојковићу послати *буквари*, *исалтири*, *часловци*, *численице* (рачунице), *слов. граматике* и *молитвеници*. Из свега овога дало би се закључити да се по основним школама првог устанка учио: *буквар*, *часловац*, *исалтир*, *слов. граматика*, *рачуница*, *катихизис*, *свештена историја* и читаће молитве из *молитвеника*. Никако се не сме тврдити да је овако било у свакој школи онога времена. Било је школа и учитеља, који можда нису имали ни једне од горе поменутих печатаних књига, јер их није могао набавити и онда је учитељ писао слова, изговарао их и гонио ученике да их они изговарају и пишу. То је било, као што ћемо видети, чак и у Милошево време после 1830. године. Са књигом печатаном у оно време јако се натезало, не само код нас, јер Србија тек делимиче беше се отарасила Турака, по и код Срба у Аустрији. Школа код аустријских Срба почела се боље развијати тек од кад дође за митрополита Стеван Стратимировић.

Према предметима, које су ученици учили и делили су се једни од других. Место на разреде делили су се на: *букварце*, тј. оне, који су буквар учили. Тоучење могло је трајати годину дана, по некад и више а по некад мање, какав је кад ђак био. Али за све време док је ученик учио буквар звао се *букварац*, па макар то трајало и три године. Кад се свршавао буквар, тј. кад се „*изучио*“ онда се прелазило на *часловац*. Ученици који су учили часловац звали су се *часловци*. И овај курс учења часловца могао је трајати годину дана, а могао је трајати и више; требало је свршити цео часловац па тек онда прећи на *исалтир*. Тада су се ученици звали *исалтирци*. Према овоме изгледа да су се ученици делили на три разреда, а обележје разреда и спреме ученичке узимало се по томе да ли учи буквар, часловац или *исалтир*. Поред ових, као главних предмета у појединим класама, учио се још што. Тако у букварима последње деценије прошлог века, било је још и неких молитава; за тим на крају и таблица множења, што ће рећи да су букварци учили и по мало рачуна. При крају тих буквара осим таблице множења налазила се и таблица бројева, прво црквених, за тим арапских и најпосле римских цифара. На основу онога, што говори Лазар Арсенијевић и букварци и часловци и *исалтирци* у Београду делили су се на три класе. У првој класи био је један учитељ, а у другим двома (мислим, да ће бити у другом и трећем разреду) био је други учитељ. У овим двома вишим кла-

¹⁾ М. Б. Милићевић, Поменик, стр. 627.

сама морала се учити свештена историја, катихизис, рачуница и словенска граматика, за тим црквено певање, особито на оним местима где је учитељ држао певницу или где га је црква плаћала. Катихизис и свештена историја учени су упоредо са псалтиром, а то је дакле у трећој класи. Овако мислим да је било у Београду, Смедереву, Поречу, али никако не мислим да је тако било по свима основним школама. Редовног учења за све време првог устанка није могло бити. Јер онде, где престано топ грми и пушка пуца, где сабље се вају, ломе се мачеви, где се дижу облаци дима топовског и пушчаног, где се крв лије и јече рањеници, где се чује писак заробљене нејачи и јаук матера, ту нема ни редовног школовања. Али, ако нема редовног има ма каквог. Њега је било. А ово што до сад рекосмо тврди, да га је било.

На реду је да се запитамо, па да ли је било каквога надзора у овим основним школама првог устанка? Да ли је било каквих испита?

Кад је „правитељство“ извесне школе отворило и учитеље плаћало, морало је и ма каквог надзора водити над учитељима. Истина ми о томе за сад немамо никаквих сведочанстава. Но претпостављамо да га је било. За врховног надзорника над свима просветним установама (црквама, манастирима, школама вишим и нижим) 18. јануара 1811. године постављен је најспремнији и најпросвећенији Србин оног времена, а то је *Доситије Обрадовић*. Он је, према његовој дипломи, тога дана постављен за министра просвете. У дипломи се на једном месту вели:

„В знак наше признателности, а нашег отличја и награжденија, опште сагласно изабрасмо, именујемо и постављамо Вас членом *Совета и попечитељем просвештенија народња*“.

Мало ниже стоји још и ово:

„Уверителну надежду имам, да ћете ви охотно, приликом овом полновати се, којом небројене ваше заслуге за отечество, у новом важњејшем делу јоште умножит и тако бесмртно име у вечитим отечества књигама оставити доиста можете“.

Ову диплому потписао је вожд Георгије Петровић у Београду.

Још се јасније види шта је био посао Доситија Обрадовића као „попечитеља просвештенија“ из аката, којима је јануара месеца јављено свуда по нахијама и војводама о реформама у Совету. Тако тамо стоји:

„Господин Доситеј Обрадовић, Попечитељ Просвештенија народња, он ће знати просвештеније издавати, и ако у нахији учитељи требају, от њега ништите“.

Врховни надзорник за све школе првог устанка после 18. јануара 1811. год. био је дакле „попечитељ просвештенија“. У овој прилици Доситије до смрти, па после они, који су дошли на његово место све до пропасти 1813. године. Али да ли је ко имао да обиђе школе с времена на време, сад је тешко то знати. Ја мислим да је тога могло бити, али само у појединим местима о испитима. За то имамо два податка из оног времена. Имамо вести о једном испиту у оном београдском интернату (школи за Туриће) и другом у смедеревској школи.

Прву вест о испиту у основним школама оставио нам је Доситије Обрадовић. Он је посетио пред крај 1807. године онај интернат за Туриће, у коме је био учитељ *Јефта*. Присуствовао је на испиту ових Турића, којих је било 85. У једном свом писму пише о том испиту овако:

„Ово дана били смо на экзамену 85 новокрепштене дечице и момчића. О! братко, братко како је то убаво и слатко.“¹⁾ Жао нам је што нема ништа опширније о овом испиту. Али за оно време добра је и ова белешка. Она тврди само то да је испита у ондашњим основним школама било. То још боље тврди друга вест о испитима основних школа онога времена. И ту другу вест оставио нам је један од ученика онога времена. То је био ученик смедеревског учитеља Јов. Ранчића. Он прича о испиту, који је био у смедеревској школи 1806.:

„После неколико дана, дође Ранчићу у школу *Иван Југовић*, Србин из оне стране родом. Учитељ рекне ђацима те устану и вићну:

— Поздрављаемо!

Југовић поред другог говора узме један ђачки фес (који се у оно време куповао по 60 пара) и стаде питати:

— Ода шта је овај фес? Где се гради? Како се овамо доноси? И још много. — Ви ћете, рече он ђацима, даље, бити господа, трговци, мајстори и треба да знате то“.

На испиту председавао је Југовић, а било је доста и ђачких родитеља.

— И ако ми нисмо знали готово ништа, прича тај ђак, опет веселијој и слободнијој деци дадоше по марјаш (ондашњих 8 пара) на пантљизи, да придену на прси. Који то нису добили, плакали су, а учитељ Ранчић тешко их је говорећи:

— Учите ви добро и владајте се лепо, па ћете о другом испиту добити по дукат а не по марјаш!“

¹⁾ Писма Доситија Обрадовића, Част X. стр. 117. Војаровића издање.

После испита родитељи ђачки дадоше учитељу, ко талир, а ко дукат, као дар¹⁾

Из овог последњег навода види се од прилике и како је текао испит и чиме су деца награђивана за добро владање и учење а чиме и подстицана да боље уче. Да ли је овако било и по другим градовима, за сад ништа не могу рећи.

Треба рећи коју и о школској дисциплини и методици онога времена.

За дисциплину потпуно се може применити оно правило које је било крајем 17. а почетком 18. века. У старом српско-словенском буквару из прве половине 18. века стоји оваква наредба учитељима:

„Не оклевај младенца да казниш; јер ако га „бијеш штапом, неће од њега умрети, а бијући „га штапом душу ћеш му избавити од онаке и зле смрти“.²⁾

Ово правило примењивано је свуда у основним школама прошлога века, па разуме се да је примењивано и у основним школама првог устанка. Да се заиста тако поступало и у ондашњим школама такође се да видети из учитељског рада често помињатог учитеља Јована Ранчића. Његов ученик причаше за њега:

„Он је често ишао по улицама, те дознавао „како му се који ђак влада, па би тек сутра рекао:

„Мени је моја тица казала да се ти (казавши по имену који) ниси добро владао, или ниси слушао мајку, или си провао што, него оди да клечаш“!

„Такав ђак морао је четврт часа клечати.

„Он је некад и батинао по којег а ђака.

„А колико је коме ударао?

„Колико је хтео.

„Само викне двојницу, те кривога ухвате и оборе га и онда бију док он не рекне:

„Доста!

„Многи ђак после тога боја није могао по два три дана сести од бола...

„После Ранчића било је учитеља који су тукли много жешће, а још кад бију нареде да сва школа у глас пева.

„*Возбраној!* те се не чује писка оног, кога туку“.

Дакле, главно педагошко средство беше батина. У осталом није ни чудо! оно се догађало на освитку деветнаестог века. Али батина беше главни подстрекач у основним школама наше отаџбине све до седамдесетих година овога века. Не само у основним школама но и као грађанска казна.

¹⁾ Кнежевина Србија стр. 146.

²⁾ Гласник Срп. учен. друштва књ. XXXIV., стр. 62.

Кад је реч и о методу учења, да се зауставимо мало више на овом месту. Да видимо како се учила азбука и пре првог устанка и за време првог устанка. За историју школа то је врло важна ствар у опште а на посе за нас, што тако дуго чамисмо под туђином.

Први буквар српско-словенски од године 1717. изнео је и описао *Стојан Новаковић* у „Гласнику Срп. Ученог Друштва“ књ. 34. од стр. 53—85. То је рукописни буквар. Према свему што је тамо изнесено види се да је тај буквар *синтетичнога метода*. Ова система отпочиње појединим словима, па прелази на склапање разних слогова, речи, омањих и већих реченица. Тако и овај буквар отпочиње одмах склапањем слогова од два слова, састављених из самогласника и сугласника. Метод по којој је овај буквар рађен, јесте најстарији и за оно време најраспрострањенији. Претрпан је гомилама појединих слогова без икаквог смисла. После овог буквара, који је, како поменух, рукопис, долази ваљда прво штампан буквар у Српству од 1776. године под насловом:

„Первое учение хотящимъ учитися книгъ писмены словенскимъ называемое *букварь*. Съ многими полезными и потребными наставлениями, по которима возможно въ краткомъ времени Отрока, не токмо церковныя но и Гражданскія Славенскаго Языка Писанія совершеннаго читати обшчити; къ прямомъ *Вѣдопознанію* и *Вѣдопочитанію* наставити; и къ понятию разныхъ въ Гражданскомъ житіи *нужныхъ* вещей привести: Нимѣ первѣе ради употребленія Сербскаго Юношества изданъ“.

Као што се из наслова види, ово је први буквар штампан са наменом српској деци. Кад је издан и где не стоји забележено у наслову. *Стојан Новаковић* у својој „Библиографији“ (стр. 16.) држи да му је писац *Захарије Орфелин* и да је штампан у Млечима године 1776. По други пут овај је Буквар штампан у Бечу, у штампарији *Јосифа Курзбека* 1792. И један и други примерак имао сам при руди. Али љу се задржати при првом издању.

Како су се српска деца мучила са букварима пре овога и колико су времена губила најбоље се види из предговора овог буквара. У њему се на страни 3 вели:

„Само искуство показује да српска деца учећи „читаће словенских књига много времена губе у „самом почетку, па поред свега тога мало их изађе „из школе, који би могли без погрешке правилно „и добро читати. Узрок је томе тај што они у „мом почетку немају темељитог упута“. Осим тога узрок је тај, што српска деца пре учаху из некаквог

московског мањег и кијевског већег буквара, али који су удешени за Русе а не за Србе, јер је изговор речи „веома отмѣново, учитељѣ же способныхъ не весма много“, те за то они буквари пису српској деци од велике користи. Баш та невоља и нагнала је писца овог буквара да га напише. Он вели даље у предговору „Тога ради усрдија к отечеству понудило настојашни буквар внов издати, с таквими правилима и примеченијама, по которима кажди учитељ детеј, хотја собоју и не совершенога искусен бил, может отрока совершеному за веома кратко време без великога труда наставити. Всаки уверен может бити, а дело тоже покажет что есла родитељи и магистри будут по предписаним правилим во обученији детеј својих поступати, nebudeт нужди протеје чтоб дети потом и из прочих книг чрез времја тољ долгоје читати училисја како то доселе чињено; або јести множи сеј буквар два или три крат пред писаним образом проучат, то они готови и способни будут свакују печатнују књигу правилно и скоро (брзо) читати“.

Писац се пишући овај буквар, како сам вели на стр. 4 угледао на најискусније народе, који се старају да им младеж успева у наукама. Занимљиво је како он упућује оне, који хоће малу децу да уче азбуци како да раде. Он тражи да се начини онолико четвртастих картона колико има слова у азбуци, да се слова испишу по величини картона и да се сад сваки дан дају деци по два картона и да им се показује, како се на картону зове које слово, нпр. А, В. итд. Дете ће те картопе имати у рукама по цели дан и играјући се с њима, научиће их. О тврди да ће тако, и дете, које је тек проговорило за 15 дана научити азбуку (стр. 5 буквара).

После предговора долази *Глава прва*: О писменима. И одмах ту вели: „Славенска Црквена Азбука има тридесет и девет писмена, којих начертанија и имена сугласнија“. И одма испод овога излаже у великим и малим словима азбуку у 39 писмена. Према сваком слову одмах и име његово. На пример:

Аа, азъ.

Бб, бѣки.

Вв, вѣди.

Гг, глаголь. итд. у два ступца на две стране изложена је цела азбука. Велика слова штампана су у црвеној боји, исто тако и почетна писмена од имена слова, док су мала слова штампана црном бојом. Да би дете још боље слова упамтило, писац на страни 9 наводи још три пута азбуку.

Један пут као велика, други пут као мала и трећи пут обрнутим редом.

За овим писац прелази на деобу слова на *самогласнике, сугласнике и безгласнике*. За тим у напоменама при крају стране 10 и на 11 излаже где долази њ, а где њ, шта је њ. Објашњује писмо **ѡ** и вели како азбука треба да има слово *и* и њ, да би се могле извесне речи разликовати једна од друге нпр. *бити* што значи тући и *бити* што значи бити, постојати.

У примедби IV на стр. 11 вели, да кад се дете упозна потпуно са црквеном азбуком тако да кад се пита, одмах одговори које је које писмо, онда треба прећи на грађанску азбуку, коју он излаже на стр. 12. Пише велика и мала слова с додатком малих црквених слова црквеном бојом штампаних. Грађанских слова мање је но црквених. Њих има 32. Остало исто је као и напред, још дваред навођење азбуке и деоба на самогласнике, сугласнике и безгласнике. За овим на стр. 14 у напомени говори о српском слову **ѣ** како се двојачко изговара, наводећи речи: *хоѣу, веѣ, будуѣи, чаѣ, ѣаво*.

Тек кад дете научи обе азбуке, кад научи шта су самогласници, шта сугласници, а шта безгласници, што све ученик мора побројати редом, онда се прелази на главу другу: *О слоговима*. Ови словови састављени су из два слова (сугласника и самогласника) и то уз свако слово по два пут, црквено и грађанско. То иде овим редом:

Ба, бе, би, бо, бу, бм, бѣ, бю, бн

Ва, ве, ви, во, ву, вѣ, вю, вн итд. уз сваки сугласник. Исто тако и уз грађанску азбуку. Писац у примедби на страни 17 вели да овде у овим слоговима треба ученик само слова да покаже, а учитељ слоге да изговори, а дете да их понови.

Ове слоге писац је узео, не обзирајући се на друге букваре, из петроградских и латинских буквара, да би деца лакше савладала. Занимљива је на стр. 18 друга примедба зашто није узео већи број слогова. Вели да није хтео узети зато да деца учећи те слоге не би губила време бадава.

После овога долази *глава трећа* о речима. Одмах вели да се речи деле на једносложне, двосложне и вишесложне. Писац тражи да учитељ пази код ученика да они у читању речи сваки слог изговарају јасним гласом и сваку реч чисто по нагласку (примедба I стр. 18). Да напоменем још и то да су у *истој глави* овога буквара додане побројане скраћене речи са титлама, које се налазе у црквеним књигама. Захватају страну 28, 29, 30, 31, 32 и 33. За овим одмах долази интерпункција у црквеним књигама, па за тим на стр. 34 интер-

пункција у грађанским књигама. Овде је буквар у главном свршен.

У глави шестој долазе чланци „о Богопознању“ и „Богочестију“. Ова је глава подељена: I О Бозѣ, II о божијем промислѣ, и III о закону божијем. При крају ове главе побројане су књиге, из којих је састављено Свето Писмо, прве књиге старогата на за тим новогата завета.

У глави седмој долазе молитве.

У глави деветој долазе бројеви или Аритметика. Ту долазе цифре тројаче, првене, грађанске (арапске) и латинске (римске) од 1—10.000.

Најпосле долази последња глава о грађанским стварима. Ту долази о времену. Деоба времена на године, месеце, недеље, дане, часове и минуте. За овим долазе имена четири елемента: огањ, ваздух, вода и земља; пет чула; имена седам метала: олово, коситер, гвожђе, злато, сребро, бакар и жива (живо сребро) са својим знацима. Одмах после овога први појмови из географије, где су у кратко описана четири дела света: Европа, Азија, Африка и Америка. Најпосле на страни 96 долази одредба историје и њена деоба. Тим се завршује овај буквар.

Значајна је напомена овога писца, коју је учио на крају стране 24 под примедбом VI. Он признаје да српска деца проведу по три и четири године и прочитају по неколико пута часловац и псалтир, па тек једва добро да читају. Томе је вели узрок тај, што деца немају темељитог упутства „въ познају и складыванью писменъ“. С тиме, вели, да је потребно децу толико вежбати докле не умогну потпуно правилно састављати из писмена слокове, из слокова речи, и тако ће се, мисли писац, брзо навикнути да читају.

Види се, дакле, да је с ранијим букварима, особито московским и кијевским, ишло врло тешко учење азбуке. То најпосле видимо и из „Мемоара“ *Проте Матије Ненадовића*, који је учио буквар и азбуку у некаквога попа *Станоја*, пароха из Бранковине. Ово је било баш уз „Кочину Крајину“. Сам прота овако говори о свом првом школовању: „Ја „почнем учити у једном московском буквару, кога „су зачална слова сва црвена била; и учио сам „овако: „аз, буки, веде, глагоље ит.д. а срицао сам „овако: буке—рци—бр, веде—рци—вр, глагоље— „рци—гр ит.д. Од оно доба до данас (Мемоари писани између 1833.—1838.) јошт пегде нисам видео „онаког буквара. Мој сиромата попа, Бог да му душу „прости, како је он сам учио, овако је и мени по- „казивао.... Ја код попа Станоја изучим тај врлет- „ни буквар, и почнем часловац, и у месецослову „изучим свеце казивати....“ (стр. 23 и 24).

Какво је било ово што је прота Матија учио, ево опет нека он сам каже. Прешавши у време „збегата“ с оне стране Саве оде у Ашању, одатле у Купиново „неком Игњату Сабову, старцу од 70 година. Он је био стар, честан, добар и врло по- „божан, и учаше шесторо деце приватно у својој „кући. Како дођем посади ме с њима за астал и „запита ме брат Игњат (он се није дао друкче „звати...): „Шта си учио и шта знаш?“ Ја му од- „говорим, да сам све што треба изучио и да све „знам. — „Е добро“ рекне он, „кад си све учио „и све знаш а ти бар седи и слушај, како ова „деца читају“ — и тако сам седео ја за асталом „читаву недељу дана, а он ми ништа не казује да „читам. Ја онда помислим, баш су мене добро ка- „зивале моје комшинице бабе, да сам ја учен; ме- „ђер и мој учитељ Сабов не зна више од мене, „што да седим овде залудан — и желео сам да „идем кући...“

„Седећи ја беспослен недељу дана, мислио „сам, да ништа више не треба учити, и чисто сам „се радовао да мој учитељ не зна више од мене „и да ћу се скоро кући вратити, док он једно ју- „тро донесе ми једну књигу и кад седнем за астал, „упита ме: „Кад си све изучио, да видим знаш ли, „и јеси ли и ову књижицу учио“. Ја отворим књигу „видим и познам слова, и кажем да сам то учио „и да знам. Но кад почнем да му читам, каже ми „он одма, да ја ништа не знам, јер у читању ни- „где нисам знао где треба стати, и ко ме је слу- „шао, није ништа могао разумети шта је. Сиромата „старац дуго је имао љуту муку самном, док ме је „научио по лаганом и разговетном читати. За то вам „препоручујем где вам буде дужност о детињој се „науки старати, да не дајете децу невешту и не- „учену, да у почетку у буквару рђав и ружан те- „мељ не постави, јер је то највеће зло за децу, „ако се с почетка у буквару не упуте како ваља „и после тешко их је поправити“.

Ето, тако прота Матија о свом школовању на десет дванаест година пред устанак. Може се мислити да је овако школовање морало бити свуда по Србији онога времена. Али друкче није ни могло бити. Јер ако је био московски буквар протин „врлетан“, није био бољи ни овај, што га описамо, и што га Новаковић приписује Захарију Орбелину. Ови буквари и овај, што је печатан у Бечу 1785. године под именом: „*Буквар ради сербскогати јоношества въ хшгарскомъ кралевствѣ, и присовокуиленых емш предѣлахъ*“,¹⁾ нема сумње да су били прва књига и у основним школама првогата устанка

¹⁾ Овај буквар и још неке описао је г. Ст. Д. Поповић у Гласнику XXXVIII.

и да су по њима учитељи предавали азбуку, особито по Орфелинову, који је прештампаван 1792. и 1793., па и после тога. Исто тако овај бечки од 1785. који је код нас по основним школама служио све до 1844. године, а тако исто и у Аустро-угарској по српским школама.

(Наставиће се)

ДВЕ ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ПРАКТИЧНЕ ПЕДАГОГИЈЕ

(Свршетак)

Моралном одобравању, ако оно није довољно, може се додати и каква награда; али је то много мање потребно, него што се обично мисли. Јер одобравање је по себи награда и она би најчешће по себи била довољна, да ми сами не учимо децу, да траже и друге. Ми сувише подржавамо гледиште, као да је егоизам главно човеку; чисто, да човек каткад рекне, да је то циљ наше педагогије. Али кад би егоизам био главно у човеку, како би моралност икада избила из човека? Како би се могла јавити у овом свету чак идеја о незаинтересованости или самопрегоревању? Самопрегоревање у погледу на личну корист природно је и налази се у клици у детету; треба га само умети развити. То је ствар одушевљења и живота, а не вештачких махинација.

Детету треба среће; ко још сумња у то? Али среће нема веће од оне, која се везује за његов труд и његове успехе, ако му је ми уметмо представити. За њега је задовољство, да буде у реду и у миру с уредбом, да односи мале победе над собом, наравно, ако то онажа и признаје, на прилику, његов наставник који мора бити одличан. Уважење, које му се згодном приликом показује, знаци поверења и пријатељства, којима му се оно признаје, — ето то су награде за њега.

Још мање је потребно везивати нарочите награде за истицање успеха у науци. Јер научити нешто, то је по себи задовољство и то у толико веће, у колико из методе боље; успех ту има већ у себи награду. „Способност, коју неки имају, да боље и брже науче, требе да се сматра као природни дар, који не би требало да собом повлачи ни награде ни одликовања, нити да икад правда махне неког другог реда.“ Нема сумње, умност има своју вредност; лакоћа у учењу и успех увек ће се ценити и славити у школама. Оно, што треба избегавати, да се не би скренула дечја савесност с правог пута, то је, да се ови природни дарови, ова „снага“, не хвале као добра воља кад добра воља не буде ту учествовала.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1899. г.

Прича се, да у блажена времена опште утакмице између француских гимназија, кад је успех једног ученика био довољан, да издигне и усрећи каквог професора или какав завод, није било ретко, да се и сувише гледало кроз прсте неком ученику, чији би ранији успеси давали право очекивати од њега огромне резултате, тако, да је такав ученик могао некажњено чинити оно, што се никоме другоме не би допустило. Тешко је разумети ма шта што би већма деморалисало и било штетно како за онога, према коме се чини таква милост, тако и за оне, који то чине.

Пошто умност сама не води далеко без нитомости и марљивости, то увек у вредност доброг ученичког задатка улази неки труд, дакле нека *заслуга* у правом смислу речи. Све, што ја хоћу да кажем, јесте, да је ствар наставника, који се брину о моралном васпитању, да пронађу у успеху оне чиниоце, који га производе, и да својом пажњом истакну оне особине, које једине заслужују уважање и признање. Тек уз ово ограничење може без великих незгода остати и одржати се наш обичај, по коме ми непрестано поредимо ученике међу собом и храбримо њихову утакмицу, њихово лично прегнуће. Иначе, рђава дејства, које тај обичај може лако имати на карактер, готово би поништила оно корисно побуђивање, које оно може саопштити духовима.

Ми нарочито истичемо овде потребу, да се треба подједнако бринути о свима ученицима. До душе, то је увек тешко; па онда немогућно је, ако се нарочито не одлучимо одупрети се природној наклоности према онима, који су даровитији. Али како ћемо се одлучити на то, кад смо већ раније усвојили, да одлукујемо, побуђујемо и истичемо ону, мало час поменути „јачину“!?

Човек је у толико више склон ка овом издвајању ка овој већој пажњи према даровитијима, у колико је то најпосле и нека врста правде. Доиста, шта је природније него одмеравати оно, што дајемо, према ономе, што примамо, поклањати дакле пажњу сваком детету према ономе, у колико је оно поклања према нама, судити о детету према каквоћи његових резултата? — Лепо. Али замислите слабог ученика, који се свим силама труди, да вас задовољи, и чији врло савесни трудови остају неопажени; замислите ученика, који се види занемарен због оних „јаких“; шта има већма жалосније за њега? Шта најпосле може више деморалисати, ако је који од ових одличнијих конкурената каква лењштина (а то може бити), која сија с мало труда, чија окретност вара све, и чија осећања заостају иза духа?

Па није само то. Чак и ученик у сваком погледу средњи, најгори ученик чак, не треба да буде

занемарен ни због најбољег. Ако га треба држати, треба га и васпитавати. Дужни смо и према њему, као и према другима, јер је упућивање њему потребније. Тек ја не бих хтео да будем сувише наиван; узимам и ја, да има граница овим варљивим стварима.

Не треба барем ни о коме тако лако очајавати, нити се икога одрицати, док се не учини све, што је могуће, па да човек буде сигуран, да не може бити ничим прекорен. Не треба се дакле љутке, прећутним уздржавањем, уклањати испред ових непоправљивих. Лојална је дужност изрично извести њихову породицу, да се с њима не може ништа друго учинити, до да се задрже с осталим ученицима с обзиром на човечност — наравно, ако то тражи породица, и ако ова „мртва тела“ неће бити штетна за завод. И у колико се треба мање устезати за ове потребне елиминације, у толико се више треба сматрати обавезним према оној деци, која заостају и којом управљамо.....

II. О дисциплини на часу, о наставничком ауторитету и моралном васпитању у опште

С ових мисли да пређемо на дисциплину за време самог часа, да прикажемо погодбе професорског ауторитета и узмемо на ум моралну делатност, коју он врши независно од онога, што предаје.

Много је већ говорено до сад о том, да се ауторитет не стиче. Извесно је, да он има својих природних погодаба, под којима се јавља; извесно је, да га једни имају по себи, а да су други поред свих својих лепих особина и великих напрезања без њега. Па ипак имати ауторитета или га немати — за професора је то особито важна ствар. Онај, који га нема, већ тим самим изгубио је своје добре стране, те ће још најбоље учинити, ако своју делатност окрене на какав други посао. Међутим, да видимо изближе, шта чини велики ауторитет једних, као и шта уништава или упропашта ауторитет у других.

Узроци и погодбе за ауторитет су врло многобројни, ма да од неједнаке важности, сви су пак физички, интелектуални и морални. Што их један професор има више, тим је већи господар свога разреда и у толико већи утицај има на њ. Али те погодбе нису подједнако битне ни у погледу на се, ни у погледу на ученике, које имамо у виду. Многих може и не бити, па да опет не буде велике штете, нарочито ако их шта друго замењује.

Што се тиче физичких погодаба, сам стас и телесно развиће већ су по себи чиниоци, чиј значај није мали, нарочито код мање деце. То треба знати, па и ако ту човек не може шта мењати си-

лом; једино при том ваља имати на уму, да у колико већма наставнику оскудева тај природни дар у толико је потребније надокнађивати га чим другим. Исто је тако више или мање и с гипкошћу у кретању, с изразом погледа, са видом и гласом. Елегантност је луксуз, али извештај ступањ аљавости већ је озбиљна неприлика. Велика кратковидост особито компликује дисциплину. И најпосле, јасно је, да за утицај средством речи, треба имати и добар глас.

Међутим није потребно, да глас буде особито звучан; то чак по мало може и шкодити, и професори, који су у овом погледу сувише одарени, неће учинити рђаво, ако се мало и умере. Доиста и да не истичемо смешну страну извесних јаких гласова, увиђа се, да сувише високи или сувише јаки гласови тако исто заморавају, као и сувише слаби. И ма како то изгледало парадоксално, они се готово мање чују просто за то, што се мање слушају. И колико би се могао навести с једне стране случај, где јак глас производи страх (што је, у осталом, грубо дисциплинско средство), толико би се могла с друге стране изнети стотина случајева, да он подражавањем изазива жагор код деце, даље да својом грмљавином чини, да се тај жагор и не чује и да у опште повлађује тај жагор. Професор, који много виче, готово увек је професор, који се мора тужити на ларму. Додајте још, да се у овом реду идеја махне и злоупотребе узајамно изазивају: ретко је, да они, који сувише јако говоре, не говоре *сувише* — а то је опет друга махна, због које неће бити њихов говор слушан. Сви пак знамо колико умеју извесни беседници употребити и слабији глас; професори то могу чинити још боље, кад имају сличне добре особине духа, одушевљења и проницавости, а по себи већ говоре у интимнијим приликама и више имају да изазивају говор, него да сами говоре.

Но тиме се неће да каже, да треба желети, да професор има слаб глас: то је врло често слаба страна. Идеално је у недостатку каквог мелодичног гласа, који особито пријатно потреса уво и осваја слушаоце, имати чист, јасан и довољно оштар глас, којим се може човек паметно служити. Али и они, који су мање одарени у овом погледу, учиниће много боље, ако увиде одмах, у почетку, оно, што се обично увиђа доцније, а то је: да се готово увек у разреду говори сувише и сувише јако, да пажња, која се постиже, зависи од хиљаде других ствари, али је готово увек обрнуто сразмерна с гласом, којим се говорило.

Међу интелектуалним погодбама ауторитета знање није од највеће вредности. Тим се не каже,

да једном наставнику није потребно потпуно знати оно, што предаје; то није никад оскудевало нашем наставничком кору, у коме је већина професора била увек у овом погледу и изнад онога, што се од њих тражи. Кад се само добро зна, зна се готово увек и довољно, те да се имају деца чему научити; често се чак и сувише зна, ако се зна, т. ј. боље би било да се и мање зна, ако се знања преносе рђаво или ако тачност у исказивању не одговара обиму. Оно што не треба губити из вида, јесте, да је глас о (научној) „јачини“ каквог наставника, као што веле ученици, од особито велике помоћи код њих и толико исто вреди као елементарног уверења, колико и сама та „јачина“. Отуда и јесте велика вредност чиновца, који ту јачину освећују. Кад и не би каква титула, н. пр. о професорском испиту, имала какве друге вредности, опет би већ због овога требали млади професори да теже, да је задобију, јер она почетницима уравнива врло многе тешкоће, признајући им собом знање и способност. Исто то важи и за личне радове, за штампана дела, тезе итд. У овом погледу ученици су чак с врло пријатном наивношћу. Задовољни, што се могу поносити својим професором, они с младићским одушевљењем увећавају његове заслуге, стварају око њега врло пријатне легенде и великодушно му се поверавају.

Била стварна или васпитачки створена, ова преимућства ипак не важе толико, колико суђење. Ако ову особину треба нарочито развити код младих људи, она је такође потребна и професору. Овој особини се особито лепо придружује дух у правом смислу речи, жив, лак, окретан дух, али је он може заменити. Дух у смислу духовитости је велика сила на часу као и иначе, али је он само онда магистрална особина, кад је наклон и весео, кад је појачан здравим разумом. Иначе је он сила, од које се више страхује, него што се поштује, па која може чак донети, да буде и омрзнута....

Све ово нас доводи до моралних погодаба ауторитета, до погодаба, које зависе од карактера; оне су пак главне.

Једна таква погодба, без сумње, јесте, да се нарочито у почетку школски народ држи на довољној даљини, пошто се зна, да је он готов на злоупотребе. Међутим професори не треба да су без извесне, срдачне а мушке интимности; за њих је то чак важно средство за рад. Али је с друге стране истина, да је ова фамилијарност врло опасна, ако је не уједначују основне добре особине целокупног држања и резерве, према којима једино она и има цену. Без овога губи све, па ма она и не

водила баш до саме аљкавости и распасаности у поштовању између ђака и наставника.

Није овде у питању материјално држање, које је готово само физичка погодба. У осталом сваки зна данас, да у колико је сувишна елеганција у оделу непотребна, па чак и неумесна чим пређе извесне границе, у толико је с друге стране потребно бринути се и о овоме и не дати маха аљкавости. Ненажљивост у држању и кретању нарочито је важна, што је она један морални симптом. Доказ тому је, што је иста ствар, која потпуно испада за руком једнима (јер им све испада за руком) немогућна другима, н. пр. ходање у говору, пролаз и шетање око клупа при предавању итд. На све ове ствари треба да пази почетник; он себи не сме допустити ништа, што би могло компромитовати његово држање; сваки положај сувише слободан, па ма он и не био неучтив, може се не допасти једнима и онда се тиме већ губи онај лепи ефекат, који професор може имати. Тек само, понављамо, фамилијарност, држање у опште и све манифестације овога реда мењају свој значај према карактеру, који приказују. Карактер, то је најважније. А он је састављен од овога: од воље и срце.

Срцем постижемо, да нас воле; то пак све упрошћава и неодољиво је по себи. Познато је, да се ђаци у томе не варају и, били велики или мали, не остају дужни ономе, који их воли и који им то посведочава. Међу тим, исто као што у моралу срце има своје могуће испаде и не може само себе довољно обуздавати, исто тако у педагогији оно само не може водити друге. Нарочито се не смеју водити самим осећањима младића, од којих хоћемо да створимо људе. Човек треба да буде карактер, а да би се створио карактер, треба да и сам учитељ буде карактер — дакле битни чинилац је воља.

Бити карактер значи бити јаке воље, знати шта се хоће, а шта се неће, а не да се послужимо Кантовом фразом, „летети тамо амо као мува.“ Буд је нешто супротно карактеру, који можемо мерити по томе, у колико се слаже са самим собом, као и сталношћу и последицама у намерама. Како здрав разум, узет за мерило, једино без апсурдности даје могућности за ову сталну сагласност са самим собом, то карактер у пуном смислу речи претпоставља јак разум; додајте томе доброту, па сте здружили све, чиме се највећма уздиже морални ауторитет. Али како се ови елементи савршеног карактера више или мање подвајају и показују међу собом ступеве, то бисмо ми, кад би требало бирати, рекли, да највише ауторитету доприноси воља, пошто она чини, да је неко карактер или да није

карактер без епитета, него да му се карактер може обележити таким и таким надимком, таком и таком особином.

Гуд, необузданост, зловољност, због којих нпр. данас кажњавамо нешто, што смо јуче одобравали, и кудимо оно на шта ћемо се сутра смешити — највише и руше ауторитет. Ауторитет се пак највише утврђује хладнокрвношћу, примањем широких али гинких начела, једном за свагда јасно постаљених, а које мирно примењујемо и којих више не одступамо. Тражити мало, или тражити одлучно; претити и поверљиво обећати, али ове прегње и обећања увек одржати — та средства имају увек своје дејство и то у толико пре, у колко простије идемо овим путем. — Како, зар никад понуштања? рећи ће се. А ја бих управо рекао: никад затезања; никад љутње. Јер ова једнакост у држању јесте сигурно средство да избегнемо буре и напраситости. У осталом довољно маха слободи. Она не смета ни непредвиђености, у чему има и доброга, ни финоћи оцењивања у индивидуалним случајима. Довољно је, да ученици, знајући на чему су, увек буду на чисто и неизненађени.

Апсолутна правда у дисциплини, једно мерило за све исте случајеве, па онда у погледу рада добро распоређено време — то су обични облици, у којима се има појављивати ова сталност воље. Она осем каприса искључује још губитак времена и бескорисно брбљање; али она никако не искључује корисне диверзије, пријатну лектуру (која се увек мало употребљава), па чак и слободно разговарање, које често више васпитава него и лекције. За све то има места у добром распореду времена. Без сумње, све ово је обухваћено једном општом особином, а то је: професионалном савешћу. Њу чине доброта и здрав разум, здружени с чврстином, другим речима, она обухвата јаку али просвећену, наклон вољу, управљену једино на добро својих ученика. Ученици је познају, па ма какав облик она узела, и то им улива највише respekта. Они је познају чак и по строгости, коју они никад не мрзе, кад она долази од овог извора, исто као и по доброћудности, коју они тек с резервом воле, ако она нема горњег знака. Они је познају нарочито по начину предавања, по начину, како се њихови задаци поправљају и по многом чему другом. Ето, ту је велики чинилац ауторитета.

Можда ће бити добро задржати се мало на доброћудности, која је често камен спотицања. Узгред буди речено, ми говоримо о правој доброћудности, пошто лажну нико не може ни волети. Управо с тога, што додирује најизредније особине, доброћудност је камен спотицања за најбоље од њих,

као н. пр. за сродну јој — фамилијарност. Сигуран собом, довољно милујући свој посао и радећи га с вољом, пун наклоности према ученицима, наставник се може завести да одушевљено и готово неодмерено говори о многом чему, што може немати везе с часом и разредом. Па баш и кад се не би сувише говорило, било би незгодно мењати тако сваки час и у све живахности, која не излази из самог рада: у толико би то било незгодније, што често ученици неће бити толико одушевљени овим узгредицама, колико ћемо се тим одушевљавати ми сами; њихов дух сасвим слободно тада суди, да час није био употребљен, како је требало. Често их при том и дражимо и то тако, да после није лако њима владати. Али је ретко, да се овим путем и неосетно не оде до смешних сцена, које су увек велика опасност за ауторитет. Брзо се стане говорити и сувише о себи а то не свагда скромно; стану се причати своји послови, стану се исповедати поверљивије ствари, које с правом ученички несташлук дотерује и улепшава по вољи. Све то пак значи, да смо подлегли радозналости, која не сматра, да има обзира, и која у брзо престане бити наклона. Или пак почну се понављања самог себе, понављају се већ познате досетке; причају се анегдоте, које ученици преносе из године у годину; њих ученици већ у напред знају и по вољи стварају прилике, да их по ново чују. Та и иначе је тешко не понављати се у настави, па и кад је најтрезвенија и најозбљнија! Све то најпосле умеју ученици експлоатисати на особит начин. И док би смо мислили, да их занимамо, у ствари било би обрнуто. Још би се могло сматрати као велика срећа, ако би се на овој низбрдици умели зауставити. Иначе ни сама старост нас неће зауставити ни поправити; та само компликује ову доброћудност.....

Сасвим је пак другачија права срдачност, искрена оданост ученицима. Били мали или велики, сви они воле више свега, да могу наћи у свом професору човека, који се интересује за њих и оним, што се њих тиче, који према потреби говори и о стварима, које се не тичу предмета, али говори обазриво, и увек с достојанством; они воле да нађу човека, коме се у прилици могу обратити, — сигурна, да ће од њега бити лепо примљени, добити добар савет и кренути реч. И колико год се губи површним ћаскањем и досеткама без значаја, толико се исто тече најмањим знаком озбиљне доброте. При овоме облик мало значи. Суровости намрштеника, који чини добро, исто се тако примају као и његова љупкост. Оно, што се можда нарочито допада, то је пуноћа, округлина, т. ј. простота и веселост у збиљи. Мала зловољност, каква корисна

истина, речена мало живље, неће ту ништа покварити, ако је ученик сигуран, да му се жели добра.

Приказ ових општих чинилаца ауторитета могао би се завршити још напоменом великога значаја, који има непосредно интересовање, наставничко в. пр. какво непосредно добротинство, које наставник може чинити ученицима. Него то већ и иначе није непознато. С тога још неколико речи о неколиким нарочитим средствима, која утврђују и одржавају ауторитет.

Једно од најпотребнијих средстава ове врсте јесте добар распоред времена. До душе, општи распоред часова се израђује готово независно од професора; али ипак сваки професор располаже по својој вољи временом, које му је одређено за његов предмет и сам подешава према томе времену распоред свога наставног градива. Ето тај распоред, тај ритам лекција, задатака и разредних вежбања треба да су што боље утврђени. Тај пак посао је доста тежак. У овом реду од особитог је значаја и припремање ученика за саме испите. Много то значи, ако професор улије уверење ученицима, да се он непосредно интересује за њихов успех. Тада ће се и његов распоред лакше разумевати и изводити.....

Исто тако први час у почетку године је од врло велике важности. Каткад од њега зависе сви остали и никако га не треба олако узети. Утисак, који наставник да од себе при овом првом додиру с ученицима, одсудан је. То је тренутак, кад добивамо ученике. Не постигнемо ли то, онда је то тренутак, којим се они сами користе, да опињају свог новог професора, а нарочито ако је он новајлија. А тешко ономе, ко ту рђаво прође!

Прво, што треба урадити, то је прозивати поименце памтећи место поједицаца; уједно се при том мало јаче обраћа пажња на свако лице, те да би се оно што пре запамтило. Ово особито упрошћава дисциплину. До душе ово је прилично тешко за професора, који нема много часова у једном разреду. Међу тим и ту има помоћи, ма да, у осталом, после краћег или дужег времена сваки већ успе запамтити повећи број имена и лица. Сад, н. пр. у случају да је неки ученик немиран, ларма или смета другима, ваља га прозвати по имену и то не, да га грдимо или укоравамо или да му претимо, (што све готово никад нема резултата), већ да дамо реч ономе, који нам смета. Сама реч професора математике или живих језика: „на таблу“! има чудно дејство. Нема сумње, да ово извођење „на таблу“ ставља слабог ученика у врло мучан положај. Али још већи учин чине заповест: да на-

стави неко објашњење или да понови оно, што је професор предавао. Ефекат ће бити произведен чак и онда, кад ученик није баш сасвим слаб. И јачи ученици, ако су небрижљиви, држе се тиме у реду исто као и слабији. Ако они одговоре добро чак и врло добро, у томе нема и не може бити зла; њима се тада напомене, да то, што знају, не треба да буде разлог, да могу узнемиравати друге, који су дошли, да нешто чују. Њихов успех баш, који их истиче у очима слабијих другова, треба да их побуди, да буду питомији. Што се пак тиче слабијих ученика, који су много више елементи не реда, њих стављамо у грозну забуну (која их лако може умирити) већ самим истраживањем да говоре (чега се они грозно боје) као и приликом, коју остали добивају, да се послушају њихових глупости и не смеишљености. Само и овде не треба прелазити сувише у иронију. Озбиљно и хладно испитивање с довољном пажњом на одговоре, с кратким и мирним карактерисањем њихових одговора, па чак и ћутање, ето то је најприличније за овај случај. Ах, ово ћутање! Оно је често одлично средство. Изненадни прекид лепо започете лекције, прекид, којим би се дало израза незадовољству услед каквог несташаука, има врло велики ефекат; обично се одмах по том и пажња увећа.

Важна чињеница јесу и ученичке преваре и доскочице. Никада не треба бити играчка ђачких обмана и подвала; скакад, кад се појаве, треба их савладати било тим, што ћемо их презирати, било тим, што ћемо их примерно казнити. Свакако, не се јасно опази, да их знамо и да не допуштамо, да се заведемо. Само, још је достојанственије, ако их не узбудемо назирали сувише олако и без разлога. Осем тога често пута их можемо уништити каквом простом алузијом и показивањем, да у њих не верујемо. И ово последње треба неговати као важан принцип.....

Узалуд би се ратовало против обмана и лажи, ако не бисмо и сами били апсолутно искрени. Ако би, на прилику, ученици видели, да професор развија необичну ревност само онда, кад се примиче општа инспекција; даље, да инспектора нетачно обавештава о раду и успеху разреда, или да с њима заједно комбинује средства, да баца прашину у очи. Такав рад и такав пример коме би могао уливати љубав ка истини? Исто је тако и с прегледањем задатака или с поправљањем. Наравно, да је овај посао по себи тежак. Тек оно, што се не може изоставити, то је: да се задаци правилно траже, да се довољно тачно прегледају и да се не обмањујемо никаквим подвалама нити да пропуштамо какву небрежљивост.

Ето у овоме, као и у још неким ситнијим чињеницама, има професор доста средстава, да васпитава на самом часу, независно од наставног градива. Знатан број професора врше знатан и дубок утицај на ученике тиме, тим моралним општењем готото више него и самом наставом....

по француском А. Станојевић

ЛАТИНСКА КЛАСИЧНА ПРОЗА У СРПСКИМ ПРЕВОДИМА

ПРИЛОГ ЗА ХИСТОРИЈУ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

НАПИСАО

† Мил. Р. Димитријевић

МОТО:

*Tà παλαιότερα σαφῶς μὲν εἶρεῖν
διὰ κρίνον πλῆθος ἀδύνατα ἦν.
Θουκυδίδης.*

*Omnia nostros aut invenisse per
se sapientius quam Graecos aut
accepta ab illis fecisse meliora
quae quidem digna statuissent,
in quibus elaborerent. —*

Cicero.

*Eine Literatur ist der treueste Spiegel
und gewissermaßen eine Physiologie
der Nation!*

Bernhardy.

Тешко је прозрети старину! Тешко видети и осећати све оно, што су некад Јелини и Романи видели и осећали; тешко разумети ствари онако, како су их они разумевали; тешко схватити појаве на онај начин, на који су их они схватили: — тешко се уживети у живот њихов. А да је то не само лепо, не, да је то преко потребно, о томе се више данас не може сумњати. Хиљаде и хиљаде „нових“ ствари Јелини су и Романи знали, или бар нагађали, а многим стварима, којима се данас, као резултатима, диве цео свет, треба тражити извора у Јелини и Романи*). Хоћете ли да штогод знате, морате га знати и познавати у развиту; а не знати нечему почетка значи не знати ништа. Хисторија

Нап. Овај је рад у свом првом облику, који се од садашњег врло мало разликује, добио о Св. Сави 1893. под бр. К. Бр. 1133. *прву награду* на београдској Великој Школи.

*) Три најсавршеније мисли новог света, три система, којима се поноси модерно доба: Хришћанство, Коперников систем и Дарвинова теорија, све је то само разграната биљка, којој је и корен и стабло у Јелини. Најзнаменитији технички изналазак, који се појавио пре кратког времена а којим се дичи сва модерна периода: употреба парне снаге, био је теориски савршено готов у александријском времену. О узоритим и недостижним врхунцима поезије, уметности, филозофије, беседништва, историографије и правне науке, којима се задичила класична јелинска и латинска периода, је л' потребно и говорити?

свега света без одељка о Јелинима и Романима, то је за живот, за човештво књига водиља, по којој ни алфabetу не знају. Дивотан строј човековог друштва и живота од почетка до данашњег дана представља нам се као ход сунчев. Не знати Јелине и Романи значи не знати рађање сунчево. Што су за појединце и поједине народе преци њихови, то је за цео свет — век Јелина и Романа. Хоћете ли да идете у напред? Желите ли да се кренете у будућност? Никуд крочити не смете без своје прошлости. Пођите без ње, учините успехе у будућности без ослоњаца на прошлост, и за трен ока ви ћете видети, да вам се губи слава, да дивотна зграда ваших победа пада сурвајући се, јер сте је градили на песку — без темеља. Темељ згради будућности то је прошлост. А темељ будућности свеколиког човештва то је прошлост људског рода, то је оно време, којим се штитећи може једино поуздано подићи та дивотна зграда, то је онај одељак људског живота, у ком су живели и радили Јелини и Романи.

Урадите ли штогод не ослањајући се на Јелине и Романи, знајте да сте време узалуд изгубили, ви нећете никакве, али никакве користи имати. И оно, што без њиховог уделовања уђе у живот, кљасто је и богаље, рођено да се туца и пребија од немила до недрага, да погине, немајући никака ослоњаца, немајући снаге, да на ноге стане. Ту снагу слабом и нејаком детенцету даје брижна мати и дадиља, ту моћ, ту поузданост целом човечанству дају Јелини и Романи. Најпосле, као кад грму бешчовечна сила корен подсече, и одвоји корен од стабла и високог растиња, а он, тај огромни и дивовски храст пада, руши се, гине — ето, тако ће исто угинути и цело човечанство, ако му стабло од корена раздвоји свирена рука нових барбара. Дивите се грму и са страхопоштовањем посматрате његове циновске гране, које се дижу и шире надалеко, а не мислите на подлогу свега тога, на животворна хранитеља на прошлост на корен; па се и данас дивите чисто натприродним успесима великог дива човечанства и гледате с удивљењем на његову силу, која се свуда распростире, а не мислите тада на основну снагу његову, на животног хранитеља, на прошлост — на Јелине и Романи. Оно, што је корен грму, из кога је још као малена биљчица израстао до величине и огромности своје, то су човечанству Јелини и Романи, који су почетак и темељ свим његовим успесима. Вечно ће се обраћати будућност, и потомци наши и деца деце наше, богатој ризници јелинској и романској и увек ће паћи у њој згомилана блага за добар и частан живот; вечно ће куцати потомство на вратима од школе мудрости Јелина и Романа, и питати нај-

веће умове њихове за савет, и врата ће им се отврати и одговараће им се мудро и смишљено, као оно Питијски Аполон, и они ће се укрепљавати у животу свом. Од тако огромне вредности су за човечанство Јелини и Романи; — али њих не треба хвалити, јер оштроумно каже онај циренаички поета „лако је песницама хвалити Феба“ — њима се треба дивити. И човечанство им се с правом диви.

„Почетак је учења дивљење“ каже највећи светски филозоф, узорити јелински Хомер у филозофији; и човечанство дивећи се с пуним правом силној величини Јелина и Романа, почиње их изучавати. Тако се рађа свака наука, тако се родило и изучавање Јелина и Романа. Али се тада тек ужаснемо и забринемо. Тада тек, при спремању, да их изучимо, да их познамо, да се уживимо у живот њихов, опажамо, како је то тешко, незгодно и мучно. Хиљаде година, које су прошле од живота ове прошлости човекове па до данашњег дана, векови, који су се гомилали од доба њиховог па до нашег цветања, и ако нису могли трагове утрти [јер ће прошлост вечно и у будућности остати], али су ипак својом тавном, суром даљином бацали копрену на сјајност величине њихове. Но ни ова копрена није могла бити тако јака, да би била снажна заклонити од нас луче сунца јелинског и латинског. Што је мрачније и тамније падала и обавијала живот Јелина и Романа, тим је дивније одсјавивала слава њихова: али тим је и теже било прићи јој и познати је. Толиког има утицаја „множина, удаљеност времена“, и ми се тад задржавамо и питамо, шта да се ради.

И тада нам се појављује светиљка, звезда преходница у тамној ноћи испитивања живота јелинског и романског, јавља нам се књижевност њихова. У њеним деловима и делима показују нам се поуздане вође, којима се можемо поверити без страха, да ћемо залутати; она нас креће правим путевима, којима се долази к истини и познању. Она нас води, она нас учи, и ми учећи историју књижевности изучавамо историју и развој живота њихова. Књижевност је у Јелина и Романа нешто много више, много вредније, него што је у данашње доба маком народу. Она је увек „најверније огледало и у неку руку физиологија народа“, чија је, али та се истина нигде није тако живо и очито доказала, као у тих класичних народа. Она нам их показује у свој њихној величини, учи нас, да их познамо, даје нам могућности да се уживимо у живот њихов, да га познамо, да га изучимо, да познамо и видимо прошлост своју, па да оружани таким оружјем смело пођемо у будућност. И ми весело прилазимо књижевности, отворимо њене листове, и — застанемо.

Тада тек указују нам се два дела, износи на видик двогуби живот, — раздељују се Јелини и Романи. И док на једној страни видимо лепо развијен организам без икакве повреде; док у једној књижевности угледамо физиологију и основну књигу свих књижевности; док нам се на једној страни показује најтачнији и непрекидни развој, најчистија историја и учитељка у свим питањима о књижевности, којом се живот изучава: видимо на другој страни фрагментарно исецкано тело, посебите одељке, од којих је сваки на своју руку леп и узорит, али од којих је опет сваки од другог јако, врло јако одељен, а понеки прелази, који се чине, да показују човеку улаз једног одељка у други, варају наду и веровање наше. Једна је од тих страна књижевност јелинска а друга романска, латинска. И ми бисмо хтели првој, хтели да се од ње научимо правој истини и правим законима у књижевности, али ударимо о препреку — не разумемо је. Друкчији живот, друкчије прилике, друкчије околности створиле су другојача осећања и мисли, а те мисли и осећања поређани у књижевности, и ако нас маме својом лепотом и узоритошћу, збуњују нас и ми их не разумемо. И тад тек увиђамо да „јелинска образованост у романској није добила само дивотни додатак, него би се тешко без ње и распрострла, ојачала и одржала“ [„Aber die griechische Bildung erhielt nicht nur in den Römischen eine bewundernswürdige Zugabe, sondern hätte abschwerlich ohne die Römische Macht, Dauer und Verbreitung gewonnen“ — Humboldt]; тад тек увиђамо, да ће ови вечно и морати остати јединост к Јелинима, и да њих без оних никада нећемо моћи довољно разумети. Али ћемо се зато ипак страшно преварити, ако Романи зовемо подражаваоцима јелинским. Ако баш и будемо нашли у правних, по много више у песничких дела каквих јачих угледања на јелинске оригинале; ако нам се баш и учини, да је Вергилије највећи део своје фантазије испрпао из Хомера а Хорације се од Пиндара учио у техничком апарату; ако баш и буде доказано, да је Цицерон неке своје говоре по Демостену угађао а Салустије се у стилу и погледу угледао на *Тукидида*, — ипак ће се видети, да има и у Вергилија и Хорација и у Цицерона и Салустија нечега, што нема ни код једног Јелина, да има нешто, што нису подражавањем добили, да има нешто, што је у самим њима и са њима рођено, да има — духа и карактера романског. Они су могли узјамити од Јелина и песничке и прозне лепоте, могли су се угледати на фигуре и образовање стално, могли су се тога ради и спустити мало са оне боговске висине, на коју би их иначе дар

и таленат упоредо с Јелинима поставио, али је било нечега, што су сами донели, било је нечега, што им је повратило изгубљену величину и углед — било је духа и карактера романског. Романска књижевност „није била оригинална, нити је потекла из властитих извора; али се тим свајније на туђем добру својим рођеним покретачима развила и народно образовала. Њен је дух био далеко од свих идеала и она није створила никаког новог пута, али је у место тога разгранала читаво благо идеја много изнад граница њихног постанка; њој морамо захвалити на стόку књижевних предања, у којима су блага оба најбогатија народа из старине; а он је помогао да се замљиште мањег европског образовања оплоди“ [Sie war nicht originall und aus eignen Mitteln entsprungen; aber desto kräftiger hatte sie sich aus den ihr eigentümlichen Motiven am fremden gut entwickelt und national gestaltet. Ihr Geist stand allen Idealen fern und sie hat keine neuen Bahnen eröffnet, dafür aber einen Schatz von Ideen weil über die Grenzen ihres Ursprungs hinaus verbreitet ihr verdankt man den Strom litterarischen Überlieferung, worin die beiden reichsten Nationalitäten des Alterthums zusammenflossen, und er half den Boden einer jüngeren Europäischen Bildung befruchten“ — Bernhardt]. И у том погледу заиста је имао права највећи Романин какав „да су наши све мудрије извашили од Јелина или ако су од њих што примили, а нашли, да је вредно на том радити, онда то боље усавршили“. Но није само то! Још једна је остала надмоћност Романима над Јелинима, а то је карактер романски.

Она „Gravitas Romana“ [коју ни један језик не може превести, јер је само латинском својствена] даје нам изглед камена темељца у духу и карактеру романском. Из ње се родио појам о могућности [„potentia“] народа романског, она је створила онај узорити закон уређења [„lex ordinis“] из кога се развило друштво — „societas Romana“. И док у Јелина човек [ἄνθρωπος] вреди све и сва, док је он сила и моћ и у неку руку центар свеколиког образовања [чега ради и јесу за нас Јелини од толике вредности] у Романа је сасвим друкчије. И ако каже велики моралиста и учитељ Неронов, да је „човек светиња“ [„homo sacra res“] ипак је човек [homo] био врло мале вредности у Романа, био прилично „humilis“, док се на против грађанин [civis] рачунао и поштовао веома много. Ништа није имао толиког угледа у републици колико та реч, и узвик „Romanus sum civis“ [„грађанин сам романски“] простирао се од Сцеволе до последњег Романина као неки талисман против сваког насиља и неправде. Али је и грађанин љубио и поштовао,

ценио и бранио, могли бисмо чак казати, и служио државу [reipublicae]. Ништа му није светије и милије било од ње, никакве он дужности веће није знао од те: да брани и погине за државу. Отаџбина му је била све и сва и Цицерон овако говори: „И не роди нас и одгаји зато отаџбина, да никакве као накнаде не потражи од нас, већ да за себи на своју корист употреби и највише и највеће снаге нашег духа, ума и талента и само нам оно даде на личну употребу, што од ње преостане“. [„Neque enim hac nos patria lege genuit aut educavit, ut nulla quasi alimenta expectaret a nobis —, sed ut plurimas et maximas nostri animi, ingenii, consilii partis ipsa sibi ad utilitatem suam pigneraretur, tantum que nobis in nostrum privatum usum, quantum ipsi superesse posset, remitteret“]. Такав појам о држави и грађанину, о друштву и породичном животу, том узоритом угледу у Романа за цело потомство, морао је створити и другу особину у духу романском, морао је изазвати вештину, да се *шробере* баш оно, што ће донети највеће користи за све то њему најмилије и најдраже. И тај еклектицизам, и универсализам у исто доба, дао је Романима и другу надмоћност над Јелинима. Они су заиста на тај начин себи присвојене вештине и науке обрадили и обрађивали јасније, практичније и боље од Јелина. И у том погледу највећи Романин имао је пуно права, кад је исказао ону заглавну реченицу.

Но то још није све! Није надмоћност романска само у већој практичној поузданости и искуству, оштроумљу и обиму њихна морала [због чега ниједан Јелин и није могао изнети боље теорију дужности од Цицерона], не само у погледу корисности, не у развићу и усавршавању права, не најпосле ни у мирноћи и пуноћи доказа, којима је Цицеронов говор надмашавао све атенске беседнике, не у тим стварима, које наводи оштроумна госпођа Стаелова, него у много већој и корисној особини — у беспримерној вредноћи. Јелини су имали својих радова и послова, они су их и свршавали и одређивали с најдивнијом тачношћу и готовошћу, али су и усред најзгомиланијег рада имали и посвећених часова доколици, у којима су дух хармонично образовали, у којима су се одмарали. Романин је непрестано радио. Ниједан народ на свету није толико љубио и поштовао време као Романин. Један тренут изгубљеног времена више би га бодео, него ништа на свету. Тврдичлук у времену није имао граница, што нам најбоље показује она славна изрека о старијем Сципиону Африканском: „да он никад није више имао посла, него баш кад је био беспослен“ [„nunquam se minus otiosum esse, quam cum otiosus

esset“]. Така особина огледа се и у сваком изговору, сваком раду романском, то је црта психичног карактера. И с тога гледишта највећи је Романин имао потпуно права, кад је чин самољубља и народног поноса исказао ону знамениту мисао.

Али те лепе особине духа и карактера учиниле су му и неке незгоде. На основу њих он је, бирајући и узимајући само себи погодне поједине облике, постао једностран. Он је учинио те латинске књижевности оста без херојског епа и меланхоличке лирике; а трагедија и комедија изгубише своје спекулативне елементе и сврху, да постану једна врста политичке цензуре. С тога су и Вергилије и Хорације и Овидије и Катул морали прибећи угледању и уносити у своје радове продуктивну снагу јелинску. Али је тај исти дух, као што мало пре рекосмо, ипак подигао ове великани на величину њих достојну и пуштајући да се угледају на Јелине, задахнуо их собом, те се њихови производи представљају нама ипак оригинални. Ко не би знао Јелине, ко не би познавао изворе латинских класика-песника, тај би романску књижевност схватио као чисто народну. Толика је била снага духа и карактера романског! Он је у свако дело класично унео неки делић своје „gravitatis“, нешто своје „potentiae“ и основну мисао „legis ordinis“, задахнуо

их дахом „urbanitatis“ и фанатичним одушевљењем на име „civis“ [гледај Цицерона: in Verrem IV.] и „Urbi Roma“ „civitas“ [гледај Хорација и Вергилија], да тако дело постаје самотворно и национално. Тај исти дух створио је у латинској књижевности дидактику и епиграму са сатиром и целу прозу. То су делови романског духа и карактера, ту је он унео највећи део свога утицаја, ту је он самозаповедник и господар. Хоћемо ли дакле, да познамо, видимо и осетимо знања, појаве и осећања романска; хоћемо ли да се уживимо у живот њихов, који ће нас даље потпомагати, да Јелине изучимо: онда се обратимо оним појединим деловима поезије и целокупној прози латинској. Прва се у романској књижевности развијала много слободније и народу много приближније, под много мањим утицајем туђих елемената, по поезија. Проза је чисто латинска; кроз њу веје чисто романски дух. Ако се, према овом, има намера, да се тачно упозна с духом и карактером романским, треба се окренути његовој књижевности, том огледалу његовом, а понаособ његовој прози: а њу такође, без духа и карактера романског, не можемо никад добро и правилно разумети. [Ово нам је последње за наш рад врло потребно и треба га запамтити].

(Наставиће се)

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Годишњица Николе Чупића. Издаје његова задужбина. *Књига XVIII.* У Београду. Штампано у Државној Штампарији, 1898. 8°, стр. XV и 326.

Одбор Чупићеве задужбине доиста није могао боље и савесније извршити жељу племенитог оснивача ове задужбине, по што је то урадио издавањем Годишњице, којом су учињене науци и нашој књижевности велике услуге.

Недавно је штампана осамнаеста Годишњица, као четрдесет прво издање Чупићеве задужбине. У њој је, као и у ранијима, лепих прилога, намењених познавању: наше прошлости, народног нам живота, појединих крајева наших и културног развијања нашега. Шест је прилога у њој, и сви су вредни наше пажње.

На првоме је месту прилог многогодишњег председника Чупићеве задужбине и највреднијег сарадника Годишњице, М. Ђ. Милићевића: *Задружна*

кућа у селу. У овоме прилогу приказује се једна страна нашега народног живота: живот у задрузи, међусобни правни одношаји, који постоје између појединих чланова у задрузи.

О нашој породичној задрузи већ је прилично писано, али још немамо потпуне и сасвим јасне слике о њој. И у овоме прилогу Милићевићу не говори се исцрпно о нашој задрузи, нити је овај прилог томе намењен, већ се тиме хтело одговорити само на некоја питања о правним одношајима између појединих чланова у задружној кући, која је на дохват побележио и писцу овога прилога послао В. Божић. У њему се, дакле, приказују само правни одношаји између појединих чланова у задружној кући, и то одношаји, пре данашњих закона, у којима су они, нешто измењени, утврђивани. Прегледности ради, говори се о свакоме члану задруге у нарочитоме одељку, и ту се ређају права и дужности свакоме од њих. На првоме се месту говори о домаћину, глави задружне куће, и на раз-

ним примерима се приказују и разнолики одношаји, у које долази домаћин према осталим члановима своје задруге. После се говори о положају који имају у задружној мајка, домаћица, жена, девојке и деца.

Овај прилог М. Милићевића послужиће као ваљана грађа при изради потпуне слике наше породичне задруге, али ће још више послужити као упутство за прикупљање грађе ове врсте.

На другој месту белешке Милоша Велимировића: *Васојевићи, Полимље, Метохија*. Ово је обимом највећи прилог у осамнаестој Годишњици, и у њему је обилан материјал за познавање комекне подгорине. У њему се говори о планинама, водама, равницама, шумама, рудиштима, гробљима, старим и новим путовима, становништву и његову животу и главнијим местима у Васојевићима, Полимљу и Метохији. Овај се прилог не може сматрати као научни прилог, али је драгоцен грађа, ако систематски и несређена, која ће врло корисно послужити научноме раднику, који се буде бавио овим питањем.

На трећем је месту радња Миленка Вукићевића: *Школе и ширење писмености у држави Немањина*. То је листак из културне историје наше. Њим се писац трудио, да нам, и са оно грађе о овоме питању која је до сада пронађена, да што јаснију и потпунију слику о школовању и писмености у старој српској држави за владе Немањина. Посао је марљиво израђен, само је местимице, у недостатку поуздане грађе, прилично слободнијих закључака, којима су претпоставке основица.

По Вукићевићу за владе Немањина у српској је држави било више врста школа, као што их је у то доба било и у суседној Византији. Тако има доказа да је за владе Немањина било у Србији *дворских школа*, у владалачкоме двору и дворовима моћније српске властеле, у којима су, као у домаћим школама, учили владалачки и властелски синови. Има прилично потврда, да је било и *епископских школа*, нарочито за време св. Саве. Једна од ових школа била је у манастиру Студеници или Жичи, и у овој школи су се младићи спремали за свештенике. То је, дакле, била као нека виша, стручна школа, у којој су ученици добивали потребну богословску спрему. И уз поједине цркве по градовима, а и по селима, биле су школе, у којима су свештеници радили као наставници. Али најглавније су биле *манастирске школе*, јер су манастири за владе Немањина били оно што су били и касније, за владе Лазара, деспота Стевана и Ђурђа и за турске владавине: најглавнија средишта за ширење писмености. За Душанове владе радило се у Србији и на вишем образовању,

те је Душан 1351. године тражио од Дубровчана, да му пошаљу двадесет племенитих и изучених младића, а сам је исте године послао у Дубровник изван број младића, да се тамо школују. Да је у српској држави, нарочито за владе последњих Немањина, била писменост прилично раширена, има помена и доказа у Душанову Закопнику а и у бањској хрисовуљи краља Милутина.

У овоме прилогу М. Вукићевића говори се и о настави и школскоме реду у нашим школама за владе Немањина, али за ово нема још потребних доказа, већ је до тих закључака писац дошао посредним путем, који могу бити и неопоздани.

На четвртој месту прилог Андре Гавриловића: *Белешке о варијантима српских народних песама*, који нас је, признајемо, највише заинтересовао. Он је посвећен проучавању наших народних песама, о којима је до сада сразмерно врло много писано, али које ваља још са многих страна проучити, па да се добије потпуна слика о нашем народном песништву.

А. Гавриловић у овој својој радњи говори о варијантима наших народних песама, хотећи да изнесе, како су се поједини мотиви наше народне поезије постепено мењали и ширили, служећи као предмет многобројним и разноврсним песмама. У радњи се приказује леп број примера из нашега народнога песништва и предања, из којих се види, како су се поједине песме мењале према најстаријој, у којој је први пут опеван догађај, који је после, са некојим изменама, послужио као предмет разним варијантима те песме. Примера ради, да прикажемо, како су постали многи варијанти народних песама, у којима је представљена смрт краља Вукашина. Вукашин је погинуо, као што је историјски утврђено, у боју на Марици између 25. и 26. септембра 1371. године. Помен о томе сачуван је у песми „Марко Краљевић познаје очину сабљу“, по којој Вукашин гине на Марици, одмах после боја, а убија га некакав Турчин, који се био полакомио на благо и сабљу његову. Међутим по народном предању Вукашина је убио слуга Никола, опет после маричкога боја, и тело му бацно у Марицу. Орбини је народно предање о Вукашиновој смрти узео за историјско тврђење, и по њему је непознати летописац (у Троношкоме летопису) испричао читаву бајку о смрти Вукашиновој. Догађај о смрти Вукашиновој, испричан у трношкоме летопису, постаје предмет народне песме, само са промењеним именима главних јунака: Вукашин је замењен будимским краљем, убица је Никола Томановић, а Марица је замењена Косовом. Сад анахронизам иде даље. По другој народној песми Вукашин је рањен на Косову,

Ситница га носи рањена, док га не спази Туркиња девојка, која хоће да га избави, али њен брат, опет намамљен Вукашиновим благом, одсече му главу. Опет по другој песми Вукашин с браћом учествује и у косовскоме боју. Међутим фабула о Вукашиновом слуги Николи, који убија Вукашина, ради златнога орла (крста, сабље), која је у разним песмама разнолико опевана, као да је постала из познате борбе, коју је водио Никола Алтомановић с Вукашином, и у којој му је украдио неке земље и градове, које је после од овога преотео кнез Лазар. На то упућује и име убице Вукашинова, који се у некојим песмама зове Никола, а у једној чак и Никола Томановић (Алтомановић?).

Примери многих варијаната народне појезије, који су у овоме прилогу, узети су само из неколико познатијих зборника наших народних песама, те се местимице не може уочити тешња веза између појединих варијаната исте песме, чега, на сваки начин, не би било, да су за овај посао прегледане све до сада објављене песме, које су растурене по многим зборницима, часописима и календарима. А ово се могло доста лако урадити, јер је у Академији Наука већ велики део до сада објављених народних песама прегледан и избележена им кратка садржина. Али овим прилогом и није се мислило да да испрвна расправа о варијантима наших народних песама. То су белешке, које, као што и сам писац вели, ваља сматрати само „као додатак оној грађи која је за проучавање варијаната и у опште живота народног певања до сада већ изнесена и која има још да се износи“.

На петоме је месту у Годишњици из Сарајлијине Србијанке „Благоразумија сила“, са опширним коментарима проф. Драгише Милутиновића.

Сарајлијина је Србијанка један од најзначајнијих књижевних производа наших, што их добисмо у овоме веку. Она је стихована историја борбе нашега народа за ослобођење. Али је Србијанка из године у годину све неразумљивија. Још у оно доба, како се појавила, док су још били у животу многи наши великани, чија се дела опевају у Србијанци, док је било још свеже сећање на многе догађаје из устанка, који се у Србијанци слави, — у њој је било доста тамних места, која се нису могла разумевати без нарочитих објашњења. Сада је тих нејасних места у њој све више, и нарочита објашњења су све потребнија за потпуно разумевање њено. Ми се можемо само радовати што се овога труднога посла, коментарисања Сарајлијиних песама, подухватио сам син великога песника, који је у могућности, да најбоље и најпотпуније расветли

сва нејасна места у песмама свога неумрлог оца. Већ је неколико година, како проф. Милутиновић једну по једну песму Сарајлијини расветљује. Његови коментари већ су познати свима, који редовно читају Годишњицу, а познати су и многим другим, јер су о појединим песмама објављивани и у некојим нашим листовима (Бр. Колу, Звезди). И коментари уз песму „Благоразумија сила“ на истој су основи израђени, на којој и остали до сада објављени коментари проф. Милутиновића појединим Сарајлијиним песмама: задржавање код свакога стиха, код сваке готове речи, уз које се стављају и читави помени о појединим људима и догађајима; поједина објашњења су пре сувишна него недовољна, тако да ће нам данас нека од њих изгледати сасвим обична, на готово и непотребна. Али ови коментари нису само за садашњицу. Њима се хоће да учини Србијанка разумљивом и потомству, које ће бити много даље од догађаја, који су предмет Србијанци, но и ми што смо. Овога ради морамо се сложити с проф. Милутиновићем: да је боље да сада објашњења појединих места у Србијанци буду и сувишна, по да коју десетину година касније буде у Србијанци нејасних места и крај свих коментара. Желети је само да што скорије добијемо потпуно издање Симине Србијанке са оваквим коментарима.

На последњем је месту у Годишњици некролог члану одбора Чупићеве задужбине, пок. Светиславу Вуловићу, из пера проф. Момчила Иванића. Овај је некролог спремљен, по већ утврђеноме обичају да се о преминулим члановима одбора Чупићеве задужбине, донесе кратак помен, у коме ће у кратким потезима бити оцртао живот и рад тога члана. Тако је и овога пута урађено, само је проф. Иванић био нешто опширнији у излагању књижевних радова пок. Вуловића. Ово је опет изазвало читаву маду забуну у некојим нашим листовима (Звезда, Vienac), те, сметнувши с ума, да је овај прилог проф. Иванића у Годишњици само некролог, без оправданих разлога пребацују Иванићу за непотпуности у излагању књижевних радова Вуловићевих.

У опште узевши, Годишњица овом својом књигом показује напредак према последњим књигама. Млађи сарадници Годишњице, којих је у овој књизи прилично, још као да не могу потпуно одменити прве и старије сараднике њене, али у њихову друштву моћи ће учинити Годишњицу бољом, но што је ова и била.

Сви који се интересују прошлости нашега народа а хоће да се и са садашњицом познаду ваља

да читају Годишњицу. А наше школске књижице не би требале да су без ње. И тако је Годишњица, ранијих година, у Гл. Пр. Савету препоручена за школске књижице и министар просвете и цркв. послова, усвојивши ову саветску одлуку, наређивао је, да се школске књижице снабдеју са свима Годишњицама.

—ић

Народне умотворине и писци нашега времена. Књига прва: **Смрт Смаил-аге Ченгића.** Написао *Иван Мажуранић.* Београд. Издање књижаре Велимира Валожића, 1899. Штампа-рија Д. Димитријевића. 8°, стр. XXVI и 53.

Новим наставним плановима за средње школе у нас нарочито је истакнут значај штива у настави матерњег језика, и тиме је настава овога предмета упућена правилним путем, којим се код нас до сада није ишло у настави тога предмета.

Да се може, у овоме погледу, у свему поступати по оправданим захтевима нових наставних планова, ваља имати издвојено и сређено штиво, које је наставним плановима одређено за поједине разреде. И, ево, то се почиње радити. Књижарница Велимира Валожића хоће, у читавоме низу књига, да прикупи и изда сав овај материјал, који, по новим наставним плановима, ваља у појединим разредима средњих школа да се пређе читањем. Књига, чиј је натпис горе исписан, прва је у томе низу књига, које се намењују ученицима средњих школа.

У овој књизи чиј је натпис горе исписан спев је Ивана Мажуранића *Смрт Смаил-аге Ченгића*, који, по наст. плану, ваља да послужи као штиво у V разредних школа. Уз текст иду и објашњења, која је спремио проф. Коста Миленовић. Сам спев је већ познат свима читаоцима Пр. Гласника, као један од наших најлепших спева. Овде је верно прештампан, без оних многих и штампарских и других погрешака, којих је било у последњим, некритичним издањима овога спева. О њему, дакле, немамо потребе нарочито поверити. Али зато морамо рећи коју више о објашњењима, која иду уз текст, и о начину, на који је приређено ово издање Мажуранићева спева, намењено омладини.

Овај за нас тако интересан део ове књиге, у коме су потребна објашњења и додаци, доста је обиман. Прегледности ради подељен је у шест одељака. У првоме одељку приказује се сам догађај, који се опева у Мажуранићеву спеву, онако како се, по Вуку, у истини догодио. У другоме је одељку у кратко испричан садржај Мажуранићева спева. У трећем се одељку указује на не-

верно представљање самога догађаја, који се опева. У четвртome се одељку износи утицај народне појезије на певање Мажуранићево, па су ту, поред неколиких примера, којима се потврђује чак и у појединим стиховима велика сличност између народних песама и појединих места у спеву, додане и све необичније речи у спеву: као потврда тврђењу, да је у спеву доста речи, којих нема на другоме месту, или их нема у томе значењу, а и „зато што су неке између њих ученицима мало познате или су и са свим непознате“. У петоме се одељку говори о угледању Мажуранићеву на друге песнике: на Качића-Миошића, а нарочито на Ивана Гундулића, чијем се певању Мажуранић био толико зближио, да је његову Осману додао четрнаесто и петнаесто певање. Ово угледање утврђено је неколиким стиховима, из Качићевих Разговора, штампаним напореда са сличним Мажуранићевим стиховима; приличним бројем речи, које долазе у делима Гундулићевим, а Мажуранић их је употребио у своме спеву, и појединим стиховима из Османа, напореда штампаним са сличним стиховима из спева „Смрт Смаил-аге Ченгића“. У шестоме су одељку истакнута најлепша места у Мажуранићеву спеву: опис Новичина пута и његово страховање да не погине пре него што се освети својим душманима; класичан говор „доброга старца“, којим подсећа четнике пре боја, да се покају (Чета, стр. 15., 16., 17. и 18.), и опис оне ноћи, које је Смаил-ага погинуо.

Сам текст чист је, без коментара, само што су испод текста, у најкраћим белешкама, бележене фигуре, које је Л. Зима, у својој радњи „Figure u našem narodnom pjesništvu“ био из овога спева навео.

На крају књиге, иза текста, све су, у тексту прибележене фигуре, азбучним редом побележене с дефиницијама Л. Зиме.

Ово је издање Мажуранићева спева намењено ученицима средњих школа, што се помиње и у самој књизи, стр. XI и XXVI, па опет као да при његову приређивању није вођено рачуна о неким захтевима, којима ваља да одговоре издања, која се намењују омладини, и као да је поглавита пажња обраћана лексичкој страни самога спева, што никако не може бити главно у издању песничких дела, која ваља да послуже као штиво ученицима средњих школа. Отуда је ваља да и то, да су многа места у спеву остала без потребних коментара, те их неће моћи разумети ученици наших средњих школа, нарочито ученици петого разреда, у коме разреду ваља, по наст. плану, ученици да читају овај спев. Примера ради да наведемо неке стихове, из којих су само поједине речи истумачене, па опет тим ту-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

мачењима ови стихови ученицима неће бити ни мало јаснији :

На стр. 3. стихови су :

„...Смакну Туре толико јунака,
Посмица их, срца не искали...“

а на стр. XV глагол *посмицати* овако је објашњен: *посмицати* v. pf. н. п. људе, nach einander aus der Welt schaffen, interficio alium ex alio;

На стр. 24. стих је :

„... Рукну ага к'о бик љути...“

а на стр. XVI реч *рукнути* овако је објашњена: *рукнути* v. pf. aufbrüllen;

На стр. 40. ови су стихови :

„Апси ага тврдоглаву рају,
Тер је пољем *наразанице* реди,

Пак је коњем' прескакиват' стаде...“

а на стр. XIV реч *наразанице*, овако је објашњена: *наразанице* adv. ваља да: aequae; pronus.

Других објашњења уз ове стихове нема. Да ли су та објашњења довољна, да ученицима после тога ови стихови буду јаснији? Да ли ученици V разреда могу бити толики јаки у латинскоме и немачкоме језику да се могу користити овим објашњењима на тим језицима, или су та и таква објашњења непотребна у издању намењену ученицима? На сваки начин биће последње.

А таквих је објашњења у овоме издању доста и то су готово једини коментари текста.

Поред ових непотпуности у потребним објашњењима, осетан је недостатак овога издања и у томе, што у њему нема ни речи о самоме песнику, чиј се спев намењује ученицима као штиво, што је у оваким издањима, на сваки начин, много потребније, него ли нарочито обазирање на лексичку страну самога спева и онакво тумачење појединих речи, какво је овде.

Али, рекосмо већ напред, ово је прва књига у ономе великоме низу издања, народних умотворина и писаца нашега времена, која се спремају, као штиво, омладини; — више, дакле, као оглед ове врсте издања у нас. Овога ради не смемо чинити многе замерке овоме издању за ове непотпуности у објашњењима, јер је миом све то приређивач уложио доста труда спремајући га. Али зато баш можемо коју више рећи о овоме послу у опште, и о на-

чину на који би, по нашем мишљењу, ваљало приређивати за омладину издања народних умотворина и одабранијих књижевних производа наших.

У првоме реду помињемо, да би, по нашем мишљењу, ваљало подвојити народне умотворине од других књижевних производа наших, на упоредо издавати и једне и друге, у засебним зборницима, и то не на основици, на којој је приређено ово издање, већ онаке, како су у нас већ почели за омладину спремати и народне умотворине и одабране радове наших бољих књижевника. Народне умотворине ваљало би поделити у свеске, према облику и предмету, а са обзиром на наставни план средњих школа. У свакој књизи напред ваља да је карактеристика народних умотворина, које су ушле у ту књигу, са кратким поменима о скупљачима и рацијим издањима. Уз текст ваља да су упоредо и потребна објашњења, и то при дну сваке стране. Народне умотворине, дакле, ваља за омладину приређивати од прилике онако, као што је проф. Драгутиновић спремио народне гатке у издању Професорскога Друштва (Бачка Књижица, III, Београд, 1896.). Избор књижевних радова наших бољих књижевника ваља, опет, приређивати за свакога књижевнога радника засебно, у једној, две или колико већ буде потребно књига. Пред текстом ваља да је помен о животу и књижевноме раду дотичнога писца, додавши, ако је могуће, и слику његову. У тексту, опет на свакој страни при дну, ваља унети потребна објашњења. Избор наших бољих књижевних радова ваља од прилике онако приређивати, као што приредише: М. Решетар „Горски вијенац“ Његошев (једанаесто, државно издање, Београд, 1892.) и Св. Симић „Бранкове песме“ (Бачка књижица I, Београд, 1895.).

Уверени, да ни приређивач ни издавач овога издања Мажуранићева спева, које приказујемо, неће криво разумети наше напомене, надамо се, да ће их већину усвојити, па у низу даљих књига ове врсте приредити и друго, ново издање овога спева, у коме ће бити и потпунијих објашњења у тексту, и помена о животу и раду Мажуранићеву. Дотле и ово издање „Смрт Смаил-аге Ченгића“ топло препоручујемо и ученицима средњих школа, и свима пријатељима Мажуранићева певања.

Жив.

К О В Ч Е Ж И Ћ

СТАЛНОСТ УЧИТЕЉСКА И НОВИ ЗАКОН

По свима досадашњим законима о основним школама учитељима не беше загарантована сталност. По свима могао је сваки учитељ у свако време бити кренут „по потреби“ без икакве кривице и, наравно, без своје жеље. И поједини министри су мислили, да би се њима окрњило једно право, ако би им се ово одузело. Тако је не само у почетку школске године било толико премештаја „по потреби“, да је већ то било прешло у обичај да се прави „*учитељски распоред*“, него је често и у *току* године било толико премештаја, особито приликом политичких промена, да ни један учитељ није био сигуран са својим местом ни до краја школске године а камо ли даље.

Да је ово било једно зло, о томе не треба ни говорити. На првом месту било је зло за учитеље и њихове кесе и породице. Сеоба ни у летње доба није добра, а камо ли у позно јесење, када су обично распореди довршивани, а још мање у зимње, када су се учитељима смрзавала деца у путу. Учитељи су морали у бесцење да продају што имају, те да дођу до које паре, потребне за пут. И ако им се плаћао неки путни трошак, опет ово није било ништа; јер је он према потрошкы био никакав, а често се исплаћивао тек после неколико месеца. Због тога давања у бесцење учитељи нису ни смели ни хтели ништа да имају. Зато нису ни могли да се одају ни пољопривреди ни каквој домаћој економији. И, при свем том што су, према другим и већим и напреднијим пародима, имали приличне плате, они су чинили умни пролетаријат или интелегентну сиротињу. А с тога, што не могаху да се одају овим радовима, од тога је и школа патила. Не могасте ни поред једне школе да нађете, или барем то беше велика реткост, угледан врт школски, школску башту или градину, која би била на украс школи, на понос и радост учитељу, на уживање и добитак ученицима и на корист и срећу места и околине. И није чудо. Учитељ — творац њен често не могаше да сачека ни семе да му никне! И пре но што му израсте, он могаше да види и Златибор и Хомоље и све „учитељске Сибире“, ни крив ни дужан, да не зна ни зашто ни крошто, само зато, што је неко тако хтео: што је неко желео његово место, или што је хтео да му се освети. А ако је и дочекао „распоред“, он је и

оно мало лука, купуса и кукуруза морао да даје буд зашто зато, што му га наследник, знајући да га он не може носити, није хтео да откупи.

Премештаји учитељски беху једно велико зло и за школу. Нико се озбиљно не могаше предати ни ономе чисто васпитноме, интелектуалном и моралном послу у школи, презајући непрестано од могућнога премештаја. А кад последик нема наде, да ће он дотични посао и довршити, онда га он од свег срца и не може радити. И ако у послу наиђе на најмању сметњу, он се неће ни трудити са свом снагом да је отклони, него ће је остављати другоме. Тако је и било. Мало је и било *озбиљних радника*, који су све сметње отклањали и радили у истини за напредак деце и добро околине своје, него је све носило карактер привремености, површности и спољности. Дубине и интензивнога рада нити беше нити могаше да буде. О томе говораху сви извештаји. О потреби сталности писаху се читави чланци, и наглашаваше се, да без тога не може бити ни напретка школинога ни добра учитељскога. То се истицаше као *највећа сметња* успеху у раду школскоме.

Ни за државну касу ово не беше добро. Ма колико да сеобни трошкови беху мали, опет они у суми износаху знатно велику цифру, и ако, као што видесмо, на штету и школе и учитеља.

Не може се прећутати и још једна штетна последица ових премештаја. Кад су, на послетку, и кметови и попови и посланици и иначе поједини људи увидели, да у свако време, на просту реч своју, могу кренути учитеља, они су почели да *подицењују* учитељски положај и позив, и то је веома лоше утицало на *углед* њихов. Служба учитељска почела је да се сматра као пандурска, и не може се порећи, да су поједини шпекуланти правили капитал од овога за своје личне интересе. Било их је, који су кретали поједине учитеље само зато, да доведу на то место некога свога, или ма кога заинтересованог за — добар бакшиш! А да је ово утицало на свет деморалишући, и то је истина истинска.

Најпосле долази још једна лоша страна ових свакодневних премештаја. Министарство просвете, које има много узвишенији задатак, које има да управља *просветом*, да ради на бољитку њену, на потребним поправкама и усавршавању њеном, не могаше од ових личних питања главе да дигне. Његов рад свођаше се готово на сама „постављења“, „пре-

мештаје“, „отпуштања“, „пенсиновање“, давање осустава, упис и испис деце из школе и кречење школа! Чудновато, али истинито. Ваљаше неко само да саслушава ове незадовољнике и предлаже задовољење њихово. А у партијско доба ово беше скоро и обавезно. Често и сам министар, као главни управљач просветни, мораше да их саслушава и да води озбиљна рачуна о њиховим ситним жељама и себичним прохтевима. Једном речи они успоравашу правилан и прави рад министарства просвете, као највише управне власти просветне, и задовољаваху само своје личне интересе, на штету општих.

*

И дође нови закон о народним школама, који прекиде с овим стањем. И би суђено ономе закону, на који се беше дигла толика повика, да је изгледао најнепопуларнији, да учини крај овоме злу. Тај исти нови закон не познаје премештаје „по потреби“. Он зна само за премештај *по молби*, ако је коме до тога и има празно место за које моли, и *по казни*, ако се ко толико избежуми да проигра свој наставнички углед у месту у којему је, а има наде да ће у другојме удесити своје понашање другојаче, да ће очувати свој углед, који му по положају припада. Али се и ово редовним законом путем мора *утврдити и доказати*. Члан 71 истога закона каже: „Ни једна се казна над наставником не може изрећи док се његова кривица не иследи и он претходно не саслуша“. А да би се обезбедили учитељи и у чисто школским питањима, члан 72 наређује, да се само кривице више опште, ваншколске природе извиђају „редовним путем преко земаљских власти“, а у чисто школским питањима „преко окружних школских надзорника“. Не може се дакле нико више титрати с положајем учитељским. Не може нико више шпекулисати на штету учитеља и школе. Не сме нико више безочно насртати на светињу народну, на храм просветни и на свештеника њенога, кад зна, да му се неће примити за готово, него ће доћи да се он упита и сведоци саслушају. А ако још зна, да ће за ово бити кажњен, ако се не докаже,¹⁾ онда ће се још више повлачити у границе уздржљивости и истине. И тако се и учитељи и школа спасавају од несносних насртача.

Ето, то је дар новог закона.

На посао, дакле, просветни посленици народни, мирно и без трзавица, на добро своје и школино,

¹⁾ Министарство је уобичајило, да сваку тужбу противу учитеља, која се не би доказала, шаље дотичној полицијској власти да лажнога достављача казни. Тако ће се, мало по мало, одбити сви неоправдани и подмукли напади на школу и учитеља, и тужиће се само за оно што се може и доказати, и што у истини јесте.

на добро поверене вам омладине и народно! А будите *свесни свога узвишенога задатка и положаја*, те се чувајте грешака, па се не бојте ничега!...

Ј. М.

ЛЕКЦИЈЕ ИЗ ФИЗИКЕ

за I разред више женске и девојачке школе

У В О Д

I. Тело и особине тела

1. Нису све учионице оволике колика је наша. Једне су дуже, а друге краће; једне су шире, а друге уже; једне су више, а друге ниже. И по томе, ако хоћемо да видимо, колика је где, морамо је мерити у дужину, у ширину, и у висину. Зато ћемо рећи, да се свака учионица *простире* у три правца. То колико се учионица *простире* у дужину, у ширину, и у висину, јесте њен *простор*. Зато ћемо рећи, учионица заузима простор. У тој учионици пред нама стоји табла. И табле могу бити разне по дужини, по ширини, и по дебљини. И табла се простире у три правца, те и табла заузима простор.

Као што се у три правца простире учионица и табла, тако се у три правца простиру и сва друга тела, те и сва друга тела заузимају простор. Колико је које тело, онолико и простора заузима. Табла, клупа, сунђер, креда, ђак итд. заузимају по један део од оног простора, што га заузима учионица; а учионица опет заузима један део од оног простора, што га заузима кућа. Свако тело на земљи заузима по један део од оног простора, што се шири, што се простире око нас и над нама. У томе простору лебди сунце, месец, звезде, наша земља, лебди цео свет, те се отуд то зове светски простор, или васиона. И тако од тог светског простора заузима наша земља један део, и на земљи свако тело по један део.

И сад можемо ми утврдити ово правило: *свако тело запрема онолико простора, колико је, или свако се тело простире у три правца*. Нема тела да не заузима простор. Она особина, којом се не одликује једно тело, него је имају сва тела, јесте *заједничка* или *општа*. И тако је то, што тела запремају простор, општа особина тела. Највећи простор запремају небеска тела.

Колико је које тело, онолико простора запрема, а оно, колико простора запрема, зове се *запремина* његова. Кућа већи простор запрема, а то значи, има већу запремину од себе, а соба има већу запремину од стола, а сто има већу запремину од столице итд.

Оно, од чега је које тело, зове се материја. Креда је од друге материје, и сунђер је од друге материје, и табла је од друге материје итд. И сад можемо рећи, тело је од материје и та материја заузима простор онолики, колико је тело.

Питалице: Од чега су тела? Шта је то запремина? Наброј неколико ситних тела. Наброј неколико крупних тела. Која тела на свету заузимају највећи простор. Покажи дужину, ширину и дебљину код човека, пећи, књиге, хартије итд.

2. Где седи један човек, док се тај не уклони, на оно место не може други сести. Где стоји једна кућа, на томе месту не може се друга градити, док се ова не поруши. Кад је пуна боца воде, не можемо у њу онда сирће сипати, док воду не изручимо. Ако нам је врећа пуна брашна, не можемо у њу сместити јабуке, док брашно не изручимо. Као што се види, кад неко тело запречи неки простор, у исто време не може друго које тело тај простор заузети, или: *два тела не могу заузети у исто време исти простор*. Тело је од материје, па док једна материја испуњава простор неки, не може се друга материја кроз њу *пробити*, да исто време заузме исти тај простор. Отуд се каже: *тела су непробојна*. А та особина зове се у науци *непробојност*. И тако је то друга општа особина тела.

Питалице: Кад је чаша до врха пуна воде, што цури вода на поље, кад туримо прст у чашу? Кад трговац сипа сирће или уље, или другу коју течност, што издиже левак, да не заптије у граић од боце?

3. Сунђер заузима онолико простора, колики је. Кад боље загледамо, видећемо, да она материја од које је сунђер, не *испуњава* баш сав онај простор, него остају још празнине, а то су оне шупљике. У креде не видимо голим оком тих шупљика, али кад узмемо величаво стакло, видећемо, да је и креда шупљикава. Па тако је и стакло шупљикаво, само што су те шупљике још ситније него у креде. Сва су тела шупљикава, само што у једних видимо те шупљике, а у других голим оком не видимо, јер су ситне и преситне. И тако свако тело заузима простор, али га не испуњава сасвим, него остају још шупљике. Отуд имамо сад опет да утврдимо правило ово: *сва су тела шупљикава или порозна*. По томе је *шупљикавост* трећа општа особина тела. Кроз порозна тела цедимо течности. Цеђење у науци се каже *филтровање*. Тако се филтрује и кроз унијућу хартију.

Питалице: Кад се метне мокар сунђер преко креде, што се креда кроз овлажи? Кад је кућа на влажном земљишту, што се зидови овлаже? Што расушено буре опет забрекне, кад се накваси во-

дом? Кад капљемо црно вино у воду, што сва вода порумени? (Значи и течности да су порозне).

4. Сунђер има много празнина, шупљика. Кад сунђер *стиснемо*, он ће се скупити, смањити, јер ће се збити. Што које тело има мање шупљика, то је збијеније, а што је збијеније, то се може мање и стиснути. Али кад је свако тело шупљикаво, онда се и свако тело може *стиснути*, а кад се може стиснути, може се опет и *раширити*. И тако можемо утврдити правило: *свако је тело стисљиво и раширљиво*. Загревањем се тела шире, а хлађењем стискавају тј. збијају.

Оно колико тело запрема простора јесте негова запремина, а ту запремину, као што видимо, тела мањају, т. ј. час запремају више места, час мање. *И тако је мањање запремине општа особина тела*.

Питалице: Што ковач набија шину на точак, док је она још врућа? Кад се мотика расуши и разглави, копач је метне у воду, да се држаља, што пролази кроз ушку, напије воде. Зашто то?

5. Двојица могу преломити комад креде на поделити. То исто могу урадити тројица, четворица итд. И што њих више деле, делови ће бити све мањи. И писањем се креда дели, јер се од ње одвајају као прашина, ситни делићи, па остају прилепљени за таблу. Нема тела да се не може делити овако као креда. Кад пећер бацимо у воду, развиће се по води у тако ситне делиће, да га оком више не можемо на видети, него га тек језиком по сласти осећамо, да је у води.

И тако имамо да утврдимо опет ново правило: *свако је тело деливо*. А особина та зове се *деливост*.

Комад креде можемо ми све на ситније делиће делити, па ћемо најпосле доћи дотле да не можемо више онај најситнији делић да делимо ни ножем, ни иглом, ни ичим другим. Кад дотле дођемо, да не можемо трунак какав ни којом справом да делимо, онда нам још остаје, да га делимо у памети. У памети делимо ми и најситније трупчиће докле год мислимо, да се могу делити, па оно што се више ни у памети не може делити, зове се у науци *молекул*. И онда можемо казати, да је тело од материје, а материју ту да састављају најситнији делићи, молекули.

Молекуле човек не може видети, тако су ситни, него их само замисља.

Питалице: Што се мућка креч у води, кад се кречи? (Да се боље распореди и раздели у води).

6. Једна тела видимо где стоје, а друга видимо да се крећу. Нити она што стоје морају вечито стојати, нити се она, што се крећу, морају

вечито кретати. Свако тело може или мировати или се кретати.

Кад се човек затрчи, не може на пречац као укопан стати. Ноге ако и стану, тело не стане, него и даље иде, те ће тако човек пасти на нос. Кад се кола крену, човек се нагне натраг, јер су кола отишла напред, а тело човечје заостало где је било; ако кола стану, човек се поклони, јер су кола стала, а тело човечје на колима још није, него је пошло напред. И тако кад се које тело креће, оно не би стало, него тежи, да *остане* у кретању; а кад мирује, оно се не би кренуло, него тежи, да *остане* на миру. И то што тела теже да остану онако, како су се затекла: на миру или у кретању, спада у једну особину тела, која се зове *остајност*.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

КУТЊА БАШТА¹⁾

Ваљда из сећања на земни рај, љубав баштованству као да је човеку урођена; и можда нема никога међу смртнима, ко би био равнодушан према задовољству, које баштованство пружа. Богат или сиромах, млад или стар, сви воле башту. Од саме колевке, дете воли да се по њој игра; још од саме младости младић замисли да је баштован; као одрастао човек он у њој ради; као старац, он се у њој одмара.

Имати башту за све је потреба и сваки је срећан да у њој проводи своје часове одмора. Ту свако заборавља бриге о пословима, и трговци и богаташи одлазе тамо да се разгале. Ту неко чисти стазе, неко прекопава земљиште, неко сади и залива поврће и цвеће; једни потресују своје дрвеће, други надгледају своје воће; једном речи сваки ради оно што уме и сваки је задовољан; јер човеку је тако пријатно добивати производе, који се виде како онде на очи расту и које он сам својом руком бере.

У осталом башта је била у части, и у давнини помињу се баште, које су достигале врхунац баштованске вештине.

Историја је описала чувене баште у Вавилону као једно од седам чуда на свету, а данас баште, које би се могле ставити у ред чуда, не могу се

¹⁾ Сад кад је време, да своја кућна и школска дворишта чистимо од корова и засађујемо мирисним цвећем и корисним поврћем и воћем, те своје обиталиште обрћемо у земаљски рај, доносимо читаоцима овај крајски чланак из органа Српског Пољопривредног Друштва, те да би их он покренуо на то и упутио у томе послу.

Ур.

ни пребројити, нити се зна броја славним баштованима, чија су имена међутим опште позната и поштована.

* * *

Баште се деле у три оделите врсте: кутња башта, украсна башта и вотња башта.

Ми ћемо овде проговорити неколико речи о кутњој башти.

Шта има корисније и може се рећи шта има пријатније по што је кутња башта?

Па и опет, колико се мало земљорадника њоме баве, били они богати или сиромаси? Колико их је, који у оградџи, која им дом окружава, немају ни један кут који би истински као кутњу башту обрађивали! И колико ових башта има, оне су и сувише напуштене. Људи просто немају довољно сазнања о користима, које могу имати од сразмерно малог земљишта близу куће, које би вешто обрађивали, то јест, које би уредили и неговали као кутњу башту, из које производи могу увек да служе бар потребама дома и од којих се најлепши примерци увек могу врло корисно чак и да продају.

Када се тако човек неосетно упозна с овом врстом занимања, он се и не сумњајући у томе послу извешти, само ако је поле пажљив. Онда, упознав добит, која се отуда може да вуче, он ту грану свога занимања шири све више и више и брзо на тај начин увећава своје приходе.

А баштованство је донета лако изучити, само ако је човек поле смотрен. Осврћући се на напомене, које се црпу из практичних књига, човек без бојазни може да почне, јер ако се која ствар испитује и оцењује, она се после и схвати.

Кад се само почне, онда се свакодневним радом сазна толико и толико тајана, о којима се није ни сањало.

Што је главно то је то, да земљиште буде ограђено, било зидом било другом којом оградом, да брани приступ нарочито живини; јер живина је, као што је свима добро познато, она сметња, којој се може приписати она запуштеност кутњих башта по селима. У највише случајева башта се сматра као нешто опште и заједничко и сва живина што је има и сва деца из куће иду право у башту, да се по својој вољи забављају. На тај начин за један тренут ока рад од читаве једне седмице а можда и од читавог једног месеца савршено је уништен. — Кад би башта била ограђена, тога се већ не бисмо имали плашити, а оно што је произведено у тако једном малом простору, који би се смишљено обрађивао, донета је огромна уштеда за дом и огромна добит за здравље домаће чељади.

Кад сваки има своју њиву и свој дом, сваки би могао имати и своје плодове и своје поврће за целу годину, те на тај начин доста приштеђивао у своје газдовању.

Кад се умеју гајити кокошке и остала живина па и домаћа крупна стока, зашто се не би умела обрађивати и башта, кад је ово простије но оно? — Све је у томе да се само — почне.

Земљиште кутње баште, ако би га човек могао по својој вољи бирати, треба да је добра ливадска земља, пре лака но тешка, то јест земља пловачасто-песковита; другим речима, земља свежа и блага, сасвим чиста и на присојном, сунчаном месту.

Ма колика била кутња башта по простору, она се дели на два или четири дела, и то широким стазама, које олакшавају послове у њој. Дели се само на двоје, кад је уска а на четворо кад је у четврт.

Ако је башта ограђена зидом, онда се поред зида саде шпалирске воћке али тако, да између зида и воћака с једне и воћака и поврћа у башти с друге стране остане довољно простора, да се ово дрвеће може неговати да му се баш до самог корења не преконава земља за поврће које се ту гаји, чиме би се жиле повређивале.

Сем тога да би се послови олакшавали, сваки се део баште дели на табле, које су 1·5—2 метра широке а између њих остављају се стазице од 35 сантиметара ширине.

Како поврће слабо напредује у заклону дрвећа, то кутња башта треба да буде без дрвећа, а да би се табле лакше заливале, треба да је свака табла равна. Ако је земљиште нагнуто, табле се праве у малим стеленицама тако, да им се дужина простире у правцу, противном према нагибу земљишта.

Ако кутња башта није ограђена зидом, но се мора ограђивати којом другом оградом, онда је ограда плетеном жицом или тарабом или летвама боља од живе ограде; јер поред тога што жива ограда и сама црпе земљиште, још баца и хлад, који близу себе спречава поврће у порасту и на тај начин смањује простор зиратног земљишта у кућној башти.

Главни је питање имати воде колико је за кућну башту потребно. Кутња башта без воде јесте огњиште без огња, лето без сунца, новчаник без новаца, богатство без среће, живот без здравља. — Ако немаш воде, немаш поврћа, могло би се понављати, кад год се поведе реч о кутњој башти.

Пролеће је на помолу, а с њим настаје нов живот у природи и нови послови у пољопривредном газдовању. Уређивање и обрађивање кутње баште јесте један од тих послова, коме је сад доба.

Приступимо томе послу!

(„Тежак“)

ПОЗИВ И УПУТСТВО

за купљење речи по народу

(НАСТАВАК)

8. Осем познатих речи, којима се разликују поједина *шумска земљишта* (као: *забран, гај, луг* итд.), које називе још зна скупљач?

9. Који су називи: за *подизање шума* (нпр. *ви-висока гора, изданачна* итд.) за *гајење* и за *сечу горе*, за *оруђа* и *сираве*, које се употребљавају за те радове; за разне врсте *шумске грађе*, *сирове* и *полуизрађене*; за *плодове шумске*; за *споредне производе* од шума (дрвени угаљ, катран и др.)?

10. Како се именима разликују *шумске паше* по положају (по странама света), по висини и по врсти стоке, која се на пашу истерује, по обилности траве и уопште по употреби за разне привредне струге (млекарство, товљење итд.); како се зову *места, где се стока на овим пашама затвара*, и *где се млеко и млеко прерађује* (бачије); — како се зову *људи, који прерађују млеко* (у сир, масло, скоруп), а како *зграде*, и *судови*, у којима се то врши?

11. Која су необичнија имена: за врсте и сорте *воћа* у околини; за *размножавање* (за семе, изданак и др.), за *навртање* (калемљење), за *сађење* и *подизање воћака*; за *бербу, чување и прераду воћа*, за *сираве* и *зграде*, потребне за ову радњу (пушница за шљиве и др. воће; уљани млин и његови делови); за *болести у воћака*, као и за *лекове* и *лечења*, ако се употребљавају; за *штеточиње воћкама*, као и за *утуке*, који се употребљавају против ових?

12. Која су тамо имена: за *врсте грозђа*, имајући на уму *положај и земљу*, на којој винова лоза најбоље успева као и *доба ластарења* и *сазревања рода*; за *виноградарство* (за размножавање, припремање земље, сађење, орезивање и остале радње у винограду); за *оруђа, сираве* и *приборе*, који се уз то употребљавају; за *болести винове лозе* и за *лечење* од њих; за *штеточиње* (инсекте и др.) и *утук њихов*; за *бербу грозђа*, и за *судове* који се при том употребљавају; за *разна вина, боју, укусе, јачину њихну* итд.; за *места* и *зграде*, у којима се негују вина; за *судове* и *свеколики подрумарски*

прибор, као и за само *неговане* (претакање, бистрење итд.) *вина*; за *остатке* и *отиатке од шире и вина*, као и за *радње* и *производе* од тога; за *болести винске* и *све остало* што се у народу зна о *вину*?

13. Како се зову уопште необрађена и обрађена *земљишта*?

14. Који су називи; за *ливаде* и *пашњаке* према њихној положају (раван и брдовит), према обилности траве, према начину употребе, ако се наводњавају, ако се више пута косе итд.; за *неговане ливада* и *пашњака* (наводњавање и одводњавање, попасање, косидбу, сређивање сена итд.); за *оруђа*, *сираве* и *приборе*, који се у тим радњама употребљавају; за *траве* и *остало прораиће* по ливадама и пашњацима; за *лековите* и *отровне биљке*?

15. Која су имена и које се речи употребљавају: за разне *врсте земље* (нпр. глина, глинуша, смоница, пескуша итд.), а која за разне *врсте ђубрета* и *ђубрење*?

16. Речи за *ручна оруђа*, *сираве* (плуг, дрљача итд.) и *машине* (ако се и ове где употребљавају) у ратарству, као и за поједине *делове њивне*, с напоменом о *градиву* од кога се израђују; речи за *обрађивање земље* (копање, орање, дрљање итд.)?

17. Речи за *врсте и сорте жита* и *осталих усева*, који се на њивама гаје, као и за *плодове* од њих, ако се друкчије зову по *биљка*; за *сејање* (сетва) и *неговане* у време растења; за *прибирање илодова* (жетва, вршидба, брање и итд.); за *чување* (смештање), као и за *прерађивање њихно*, ако се врши код куће сељакове; за *болести* ових усева; за *штеточиње*, као и за *радње* и *утуке* противу њих?

18. Које су речи: за *разне радње у градини* (башти) и за *вајрива* и *усеве*, који се у градини гаје; које за *илад*, ако се друкчије зове по *биљка* од које је; за *цвеће*; за *болести* и *штеточиње* градинских усева?

19. Како се зову: све оне *зграде*, које служе за смештање (чување) *плодова* и *производа* од пољских и градинских усева, као и *места* где су те зграде заједно или појединачно; *одељци* у њима и *предмети* који служе као *унутрашње уређење* њихно; *места* и *направе*, где се *плодови* и *храна* на пољу смешта (нпр. котар, трап итд.)?

20. Које су *метафоре*, *фигуре* или *изреке* народне, узете из *биљнога света*? Нпр.: *Здрав као дрен*; *Драг ми је као лук очима*;

21. Која су тамо имена *дивљих* и *питомих животиња* (зверова и домаће стоке)?

22. Које су тамо речи, које се употребљавају у *сточарству* у *оштите*: за *приплод* стоке (за одређивање *расе*, *соја*, *пасмине*, *запата* итд., — за *парење*, *начин спаривања* итд.); за *храњење* и *него-*

вање *стоке*; за *болести* *сточне*, као и за *лекове*, који се употребљавају?

23. Које су *обичне речи* у *пастира* (чобана), које не употребљавају *остали сељаци*?

24. Каква *имена* дају *пастири стоци*, да је разликују; како се где *називају начини ровашења* *стоке*, као и *сираве* којима се то врши?

25. Каква су *необичнија имена* *пастирских паси*?

26. Како се зову *места*, где *чобани станују са стоком*, где *пасу стадо* итд.?

27. Каквих има *речи* у *продији* и *размени* *стоке*?

28. Које *метафоре*, *фигуре* или *знаке* употребљавају *чобани* око *послова* и *другога чега*?

29. Које су тамо *речи*, које се тичу: *коња* (назећи на *расу*, на *сој*, *пол*, *старост*, *пасмину*, *спољашност*, поједине *делове* и *спољне органе*; — на *боју* *длаке* и *остале знаке*, на *ћуд* и *употребу*); *опреме коњске*; *зград* за *коње*: појединих *делова*, *унутрашњег уређења* и *прибора стајскога*, *гледајући* на *градиво* од којег су *начињени*?

30. Које су тамо *речи*, које се тичу: *говеда* (*расе*, *соја*, *пасме*, *запата* итд., *пола*, *старости*, *спољашности тела*, *боје* *длаке* и *осталих знакова*, *нарави*, *употребе* итд.); *делова јарма* и *кола волујских*, *означујући* и *градиво*, од кога су: *зград* (*наслона*) за *разне врсте говеда* (*краве*, *телад*, *јунад*, *бикове*, *волове*), *одељака* и *појединих делова* у њима, као и *прибора стајскога*, с напоменом од *каквога* су *градива*?

31. Које су тамо *речи*, које се тичу: *овце* (*њене* *расе*, *соја*, *пасмине*, *пола*, *старости*, *спољашности тела*, *употребе*); *зград* за *овце* и *појединих делова унутрашњег уређења* (*јасле* итд.), и *ту* *гледајући* на *градиво* од којег су; *млека* и *муже*, у *бачијању* за *сирење*, *мућење* *масла* и *прављење* *скорупа*; *зград* за *млеко* и *бели смок*, *делова њихнога унутрашњег уређења*; *судова* и *свеколикога прибора* *млекарскога*, и од *каквога* су *градива*; *стрижења* *оваца*, *вуне* и *прибора* за *стрижење*?

32. Исто то и за *све речи* које се тичу *козе*, у *колико* оно што се *пита* под 31. *вреди* и за *њу*; а *ако* *скупљач* *зна* и за *речи*, које се тичу *козе*, а *нису* *обухваћене* тим *питањима*, *онда* и *те речи* *нека забележи*.

33. Исто то и за *речи*, које се тичу *свиње*, с *додатком*: *какве* се *речи* употребљавају у *гојењу* *свиња* и у *жирењу* у *шуми*?

34. Које су тамо *речи*, што се тичу *иса* и *мачке*, а *њима* се *казује* *одлика*, *врста*, *боја* итд.?

35. Како се тамо зову *разне* и *особите врсте* *мишева*?

36. Каква су *особита имена* *разним врстама* *пернатих живине*; *какве* се *речи* употребљавају за

њихово плођење (јаја и насађивање), одгајивање, хранење и неговање; како се зову зграде за њих, а како поједини делови у њима?

37. Каква се имена придевају: *медведу, вуку, лисици, јелену, кошути, срњи, зецу, северници, видри, јежу, јазавцу, рчку* итд.

38. Које се речи употребљавају у *лову*, и каква се имена дају *ловачким керовима*?

39. Која су обична имена: за *орла, коша* и друге *грабливице*?

40. Која су имена за *роду, штрка* и друге *барске тице*?

41. Које су обичне речи: за *кукавицу, гаврана* и *чавку*; за *коса, славуја, враица* и др.?

42. Које су тамо речи: за *жабу, гуштера, змију* и њихове *врсте*?

43. Каква су имена *ирвима*: *пијавици, ојабелници, брљу, метиљу* итд.?

44. Какве су речи: за *гусеницу, легира, скаканица, мрава*, итд.?

45. Које се речи употребљавају за *свилену бубу* (њене преображаје) и *свиларство*?

46. Које се речи употребљавају у *пчеларству* (имена *пчела, гајење њихово* итд.)?

47. Каква су имена *риба*, којих има у водама тога краја; које су речи за *плођење њихово* и за *места где се плоде*; које се речи употребљавају у *риболову* (имена *алата, начин хватања* итд.)?

48. Каквим се речима обележавају тамо *узвици или гласови разних штомих и дивљих животиња*? Нпр. во *риче, пас лаје, ћурка кауче* итд.

49. Које су *метафоре, фигуре* или *изреке народне* узете из животињскога света? На пр.: *Брз* (или: *плашљив*) као *зеи*; *лукав* као *лисица*.

50. Које су тамо речи за *разне врсте вода*: *морску, језерску, барску, речну* итд.; како се зову *разни делови* и *облици тих вода*, што се тиче *количине, одношаја према сухој земљи* итд.?

51. Које су тамо *мање познате речи* за *бродарство* (лађарство): *имена појединих делова лађе*, као и *имена разних врста лађа, чунова* итд.?

52. Како се тамо зову *разне врсте сухоземних цутова, стаза, мостова*, као и *средстава за сухоземни саобраћај* (нпр.: *кола, таљиге, тарнице* итд.)?

53. Како се зову *делови кола*, а како *алат у коларници*?

54. Како се зову *делови бурета, каце, ведра, ведрице* итд., а како *алат у качарници*?

55. Које су речи за *радове* и *алате у столарници* и *стругарници*?

56. Како се зову *воденице, сухаче* и *ветрењаче*, а како *делови њихни*?

57. Како се зову *разне врсте прераде жита* (*брашно, трице, мекниће, прекрупа* итд.)?

58. Како се зову *делови стругаре* и *ваљавице*?

59. Како се зову *алати* и *материјал грађевинареки*?

60. Која су имена *алата, сирава* и *градива у ковачници*?

61. Која су имена *алата, сирава* и *градива у оштарници* и у другим *радионицама* за *људску обућу*?

62. Која су *ређа имена заната* и *трговине* позната у том месту (околини)?

63. Како се зову *поједини делови разбоја*, а како *разне врсте тканина*: *чоха, платна* итд.?

64. Које су речи за *ређење коношље, лана* и *вуне*; како се зову *сираве* за те *послове*?

65. Којим се речима *служе* тамо при *предњу, ткању, шивењу, чикању* и другим *женским пословима*: за *сам посао*, док је у *радњи* (нпр. *предиво, шав, плативо* итд.); за *ствар која је остала том радњом* (*пређа, платно, кошуља, чарапе, чипка* итд.), као и за *делове њене*?

66. Осем *справа* за *ткање*, како се *називају сираве* и *оруђа* и за *остале женске послове*, као и *делови њихни*, и *од којег су градива*?

67. Које су речи за *разне врсте оружја* и за *делове његове*?

68. Које су речи, које се *тичу цркве* и *ствари црквених*?

69. Које су *мање познате речи* за *боравишта људска* (*кодиба, кућа, кула* итд.), а које за *делове њихне* (*одаје, зид, врата* итд.)?

70. Које су речи, које се *тичу качаре, казанице* *печења ракије*?

71. Које су *мање познате речи* за *делове кујне*, за *приборе* и *посуђе у ној*?

72. Којим се речима *народ служи при кухању*, и која су *особита имена* за *јела* и *пића*?

73. Којим се речима *казује која радња за одржање живота људскога*, а којим — *животињскога* (*једење, пијење, рађање, умирање* итд.; нпр. *човек пије, пас лоче; дете се родило, псето оштенило; човек умро, коњ лишао* итд.).

74. Како се зову *поједини делови људскога*, а како *животињскога, тела*?

75. Које су *необичније речи* за *чулна опажања* (за *вид, слух, мирис* итд.), а које за *осећаје*.

76. Које су *необичније речи* за *разне врсте осећања* (*пријатна* и *непријатна*: за *радост, жалост, тугу, сету* итд.)?

77. Које су *необичније речи* за *нагон* и *душевне покрете* (*афекте*)?

78. Како се називају разни мисаони (апстрактни) појмови (памет, разум, ум, дух, свест, жеља, воља итд.)?

79. Како се обележавају појмови у којима се објављује воља људска, вршећи добро и зло у свету (добар — доброта, милост — милостив итд.)?

80. Којим се речима исказује свиђање или дошатање (лепо — лепота), а којим одвратност (ружно — ругоба)?

81. Каквих има речи за *задружни и породични живот сељака* у том крају?

82. Каквих има речи за *право и службеност*?

83. Како се у том крају називају *органи управних и судских власти*: општинске (председник, кнез, кмет, биров итд.), средске (котарске) итд.; како радње и круг рада њихова?

84. Како *себе* зову сељаци у том крају? Има ли какве разлике у садашњим називима: *сељак, тежак, ратар, земљоделац* итд.?

85. Како се зову поједини *делови одећа мушкога*, а како *женскога* (удатих жена, удовица, млада, девојака, деце, мушке и женске)?

86. Како се зову поједини *украси и накити женски*?

87. Како се зову разне врсте *игара* (друштвених), и које се речи употребљавају *при игрању*?

88. Која су имена *дечјих игара*, и које се речи при тим играма употребљавају?

89. Којим се речима означаје *сродство* (од најближега до најдаљег)?

90. Која су имена за *болести људске*, а која за *животињске*?

91. Које су речи за имена *домаћих лекова*?

92. Које се речи употребљавају *при свадби* (од прошевине до венчања), а које *при свима осталим обичајима народним*?

93. Које се речи употребљавају као *поздрав* при разним састанцима и скуповима народним?

94. Које су непознатије *клетве*, као и речи које се употребљавају *при враћању, чарању* и осталим *народним празноверницама*?

95. Које су мање познате *грдње*?

96. Која су имена за разне врсте *музичких справа* и *делова њихних*; како се назива сама радња (свирка), која се изводи тим музичким справама (нпр. уз гусле се *гуди*, у фрулу се *свира*, у тамбуру *удара* итд.)?

97. Како се тамо зову разне *појаве у атмосфери* (киша, снег, ветрови, облаци и остали појави у ваздуху)?

98. Које се тамо речи употребљавају за *дане, месеце* и *празнике*?

92. Којим именима народ зове поједине *звезде* и *гмиле звездане* (даница, штапци, итд.)?

Завршне напомене. — 1. Циљ је овому одељку *Упутства*, да скупљачима сврати пажњу на све речи и на сва, што разноврснија, значења њихна, како би се, колико се више може, *све* то прикупило и ушло у речник, те да он буде не само потпуни речник садашњег књижевног — него и *народног, српског језика*; али ако скупљач зна и за речи, чија значења нису обухваћена овим питањима, Лексикографски Одсек ће и такве речи примити радо и са хвалом скупљачу.

2. Исто тако, скупљачима стоји до воље: хоће ли, према месним приликама и према својим силама, одговарати на сва ова питања или само на нека од њих.

3. Скупљене речи одсек ће примати за годину дана од објаве овог *позива* и *упутства*, а треба их слати на адресу: *Лексикографском Одсеку Српске Краљевске Академије у Београду.*

31. децембра 1898.

у Београду.

Заменик председника Лексикографског Одсека,

П. П. Ђорђевић

Секретар Лексикографског Одсека,

Мончило Иванић

(Свршиће се)

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА

Школе у Србији

Учитељски испит. — Господин министар просвете и црквених послова актом својим од 10. марта о. г. ШБр. 2367 одсбрио је свима оним ученицама Више Женске Школе у Београду и Крагујевцу, које су на прошлогодњем учитељском испиту одбивене на годину дана, да могу поновити тај испит у другој половини месеца маја, и то у Вишој Женској Школи у Београду. За изасланика и председника испитне комисије одређен је Миленко Марковић, професор гимназије Вука Ст. Караџића, а за испитивача Милоје Влајић, надзорник школски за град Београд и бивши наставник Методике и Школског Рада у тој школи.

*

Награде за рад у продужним и вечерњим школама. — Како по закону о народним школама и продужне школе, које могу бити и дневне и вечерње, према месним приликама, долазе у ред виших, грађанских школа, чије наставнике плаћа држава, то ће се и свима наставницима у овим школама одредити за овај рад нека награда из државне касе. Но како овај рад није свуда подједнак, а није свуда ни у једно исто време почео, то ће се и ова награда издавати на крају школске године, према томе, колико је ко у томе погледу радио и урадио.

Зато је препоручено школским надзорницима, да порадe и у овоме правцу, те да се у интересу јачега ширења кориснога знања што више ових школа отвори

и да наставници у њима што боље пораде. Зато је и остављено широко поље, да наставници сами у договору с надзорником а према месним приликама сами састављају програм према потребама својих ученика и места у којему је школа. Ове школе могу постати временом праве *школе за живот*, јер се у њима обнавља оно што се учи у основној школи, те да се не заборави, а проширује оним што је потребно за сâм живот ученика. А кад народ једном осети користи од њих, он ће их све више желети и отварати. А и учитељи, кад виде не само морално задовољство од вршења једне дужности више, него и материјалне награде, која им поред танке плате а познатога благослова у породу, неће бити на одмет, порадиће на овоме још с већом збиљом и вољом но и данас. Сметња, нарочито у почетку, има доста; али ваља их отклањати. У томе се баш и огледа јунаштво и преданост послу и дужности. „У добру је лако добар бити“, вели пословица.

Продужне школе, дакле, у своме су почетку, и оне ће са спроз практичним програмом ускоро постати народне миљенице. А држава ће умети да цени и награди раднике њене за такав рад. —

*

Додатак по члану 61. Закона о народним школама. — Једним расписом својим господин министар просвете је био наредио окружним школским надзорницима, да му до 1. јануара поднесу тачан списак оних места и учитеља, који по члану 61. Закона о народним школама имају право на додатак, који се даје „из призрења на тежобу или важност службе у томе месту“, а који се издаје из буџета министарства просвете и црквених послова. Но одмах у почетку осетила се тежоба у прибирању ових података. Надзорници не беху још ни један пут обишли све школе, а још мање познаваху учитеље и њихов рад. Све што би тада доставили, то би било површно и непуздано. На послетку десило би се, да се у почетку предложи ко за награду, који је фактички својим радом нимало не би заслужио; а да се не предложи ко год, који би у тишини и скромности највише порадио на ономе, за шта се тај додатак и даје.

С тога, на предлог неколико надзорника, господин министар измени у неколико своју пређашњу наредбу и нареди: да окружни надзорници у току школске године обратe на ово своју најозбиљнију пажњу, и воде надзор и о томе колико ко и у овоме правцу ради и у школи и ван школе. И нема сумње, да ће ови подаци на *крају* године бити најпоузданији.

Већ ово говори у прилог томе, да се овај додатак не може издавати учитељима месечно, него на крају године у један пут. Овоме се придружује и тај разлог, што учитељи од 1. јануара неће више примати плату из државних благајна, те да би им се могао овај додатак издавати *заједно* с платом, већ би за то морали засебне признанице да издају.

Из свих ових разлога господин министар је одлучио: да се овај додатак не издаје месечно, него, по тачно прибављеним подацима, *на крају године у облику награда*.

*

Издавање учитељских плата. — Познато је нашим читаоцима, да ће по новом закону о народним школама од 1. јануара учитељи примати плату из окружног општинског приреза, и то: по градовима и ме-

стима, у којима су председници указни, из општинског, а по свима осталим местима из окружног. Настало је сада било питање: ко ће издавати плату учитељима? Да ли окружни благајници и државни финансијски органи, или општински благајници, или, на послетку, школски благајник, којег има сваки одбор школски? Ствар је била у своме почетку и узимала се неједнако. Већ су и многа питања почела да стижу министарству, па чак и извештаји о злоупотребама. Међутим, признати се мора, да је питање одвише важно и по учитеље животнo. Од правилнога решења његова зависно је не само хлеб учитељски него и правилан, неузурмиран рад у школи, као и уклањање многих злоупотреба у руковању школским новцем. С тога је господин министар просвете узео ово у озбиљно размисљање и у споразуму са господином министром финансија решио ову ствар најповољније и за школу и за учитеље, па и за обезбеду државних примања а и отклањања могућних злоупотреба. По томе споразуму, *плате учитељима и по селима и по градовима издаваће државни органи, који издају плате и осталим државним службеницима*. Они ће и руковати тим прирезима. Разлози за ово веома су јаки. Ваља знати, да државни органи и прикупљају порез и све врсте приреза. По томе и школски, био он окружни или општински, прво дође у њихове руке. Зашто би га они сада предавали општинским благајницима, а ови можда још и школским? Сад се истиче још једно питање: би ли им се то могло поверити? По већим градовима, где има и имућнијих и спремијих општинских благајника, овима би се зар могло и поверити руковање овом сумом. Но шта да кажемо за мање градове, а још више за благајнике школског одбора, који су по градовима обични грађани а по селима и једва писмени земљорадници? Како би се ту одбијао проценат за удовички фонд, како би се ту наплаћивала пореза, и како ли би учитељи долазили до својих плата на време, кад би сума на њихове плате морала да пређе оволике мостове? —

Плате ће дакле учитељима основних школа (сем Београда) издавати и од сад државне власти; општински благајници издаваће и даље само *станарину*, а школски благајници руковаће оним новцем, који је одређен на *издржавање* школе.

*

Наставници приватних средњих школа. — *Жисојин Хаџић*, пређ. професор и наставник приватне средње школе у Крушевцу, изабран је за наставника приватне средње школе у Смедереву, а у крушевачкој приватној средњој школи изабран је за хонорарног вероучитеља *Сретен Поповић*, там. ђакон, на место Милана Нешчића, дојакошњег хонорарног вероучитеља у тој школи. Министар просвете и цркв. послова, на основу чл. 7. закона о средњим школама, овај је избор одобрио.

Школе у Русији

Женскиње као наставнице францускога језика у мушким средњим школама. — У Русији је велика оскудица у наставницима, који би предавали француски језик у средњим школама и који би добро знали и француски и руски и још имали и потребну педагошку спрему. Да не би и даље многе средње школе остајале без наставника францускога језика, министар-

ство просвете је раније у неколико случајева допуштало, да женскиње може привремено вршити дужности наставника францускога језика у мушким средњим школама. Како се показало, да је женскиње овај посао радило са највећом вољом и најбољим успехом, то је министарство просвете допустило, да од сада може женскиње предавати француски језик у нижим разредима мушких средњих школа, само свака наставница францускога језика ваља да има квалификације, потребне за учитељску тога језика, имајући и потребну педагошку спрему.

Школе у Шведској

1. Централни бирб за набавку учила и наставних средстава. — При министарству просвете у Шведској уређен је нарочити одељак са једним шефом на челу, који се искључиво о основ. настави брине. У овом одељку прикупљају се поједина наставна средства и учила као: збирке справа за физику и хемију, слике, карте, збирке минерала итд. Од тога се одабира оно што је најбоље и што је и у пракци нађено као добро и практично и препоручује се основ. школама за набавку. Основне школе могу набављати ове ствари или преко овога бирб-а у министарству просвете, или непосредно код појединих фирма, које је министарство препоручило. У првом случају школе добивају све ове ствари и са неким извесним процентом јефтинеје по иначе. На тај начин могу све школе набавити лако и јефтино поједина добра и опробана наставна средства. Но поред тога и главни одбор Учитељског Удружења поверио је неколицини одличних учитеља да израде илустровани списак (каталог) свију наставних средстава, учила, намештаја итд. која су потребна за основ. школу. Тај се списак сваке године допуњује, прештапава и разашље свима школама бесплатно.

Сем тога при женској Учитељској Школи у Штохолму постоји дивно уређена велика збирка (музеум) свију настав. средстава, учила, намештаја итд. која су потребна за основ. школу.

2. Награде о годишњим испитима. — До пре неколико година (4—5) постојала је у Штохолму једна доста рђава практика односно давања награда ученицима-ама о годишњим испитима. Школски одбор давао је преко управитеља сваком учитељу на расположење извесну суму новаца (20—24 круна или за све скупа 4—5000 кр.) да је по својој увиђавности употреби на награде одличним и врло добрим ученицима о годишњем испиту. Учитељи су за тај новац или набављали поједине лепе ствари (књиге, перорезе итд.) и раздавали ученицима о испиту, (као што је и код нас раније био обичај), или су просто делили тај новац међу најбоље ученике (1; 1.50, 2; 2.50 кр.). Но при овом бивало је веома непријатних случајева. Учитель је стављан у веома незгодан положај да одабира и награђује најбоље ученике а што је веома тешко учинити потпуно правдан избор.

Често пута су ђачки родитељи а и сами ученици бивали незадовољни и правили поједине примедбе учитељу, што је омаловажавало наставнички углед код ученика. Због тога а и због неких других узрока учитељи су у појединим школским општинама у Штохолму доносили на својим учитељским већима одлуке, да се награде о годишњим испитима укину. Мало по мало

овом мишљењу придружила се велика већина учитеља у Штохолму, и онда је главни школски одбор донео одлуку, да се награђивање ученика о испитима у свима школама укине, а место тога, да се поклањају сиротним ученицима књиге и писаћи и цртаћи материјал (који су они пре само на послугу добивали) за онај новац који би се издао на награде. Овако се исто ради и у многим другим варошима и местима, но ипак у већини вароши и на селу постоји обичај да се ученици награђују. Награде се набављају појединим новчаним прилозима од стране школ. општине или приватних лица а по негде има за ту цел нарочитих завештања или фондова.

3. Казне. — За поправку ученика постоје у шведским школама од прилике оне исте казне које је наше министарство просвете једним нарочитим расписом прописало, на име: опомена, укор, стајање итд. О телесној казни не помиње се до душе ништа у школском закону, али она није ни изрично забрањена. Шта више поједине школе имају своја нарочито прописана правила за кажњавање ученика, у којима је често између осталих мера и телесна казна одобрена. Па и у самом Штохолму постоји телесна казна, само је прописано, да се она свагда врши у присуству школског управитеља и заводи у школски дневник. Кажњавање телесном казном врши се искључиво по дебелом месу.

4. Дневник рада се такође води у шведским основ. школама. Али се у њега не бележи шта је свакога дана и свакога часа предавано, но се на крају недеље забележи, шта је све пређено те недеље. Из те књиге може шк. инспектор да види шта је учитељ прешао. И мени се ово бележење школ. дневника на крају недеље боље чини, но да се то врши свакога часа и свакога дана. Често пута је досадно бележити сваки час у тај дневник шта је рађено, особито кад се што понавља а и не види се никаква веза и целина у појединим предметима кад се тако бележи.

5. Ђачке библиотеке. — У шведским школама мало сам где нашао по коју већу и уређену школску књижицу, као што се то налази у чешким и немачким школама а и код нас, бар по негде. Обично сваки учитељ има своју малу библиотеку. У Штохолму постоји општа педагошка библиотека којом се и учитељи служе. Но ђачке књижице нису тако ретке и у последње време почеле су се свуда уређивати. Главни одбор учитељског удружења уредно је једну такву угледну књижицу „за ђаке и младеж“ од најодабраније дечје литературе и она броји већ неколико стотина дела. Та се ђачка библиотека сваке године излаже на углед учитељима-ама у оним местима, где се држе поједине опште или окружне учитељске скупштине. Поред тога штампан је и нарочити списак књига из дечје литературе које су подесне за ђачке књижице и овај се списак бесплатно раздаје учитељима-ама. Шведска дечја књижевност није можда тако богата као немачка или друга која, али се може рећи, да није ни оскудна, јер има 10—15 дечјих листова и неколико писаца, који раде на дечјој књижевности, међу којима је најчувенији З. Тонелијус Финлајџанин, који пише на шведском језику. Управо, као што је у целој Српству најомњенији и најбољи дечји писац „Змај Јова“, тако је у Шведи Тонелијус. Он је до сада много радио и урадио на шведској дечјој књижевности

и нема ваља детета у Шведској, које не зна за име Топелијусово. Особито су му лепе дечје песме, за које он бира мотиве из правог дечјег живота и обрађује на особит и леп начин, тако да се са слашћу и уживањем читају и певају свуда.

6. Штипендије учитељима основних школа ради проучавања основне наставе у отаџбини или у иностранству. — У Шведској већ поодавна постоји један нарочити фонд из кога се сваке године издаје по 4000 круна на штипендије неколицини гимназијских наставника, који желе да студирају који живи језик (немачки, француски или енглески) у иностранству. Ових дана пак поднет је у шведској скупштини предлог да се одобри 6000 круна годишње, као помоћ и путни трошак оним учитељима, који желе да чине педагошка путовања ради проучавања основне наставе, било у различитим крајевима Шведске (Норланду, Лапланду итд.) било у иностранству (Данској, Норвешкој и Немачкој).

На ову исту циљ почели су и поједини окрузи да одобравају у својим буџетима извесне годишње суме (600—1200), а поред тога и једно акционарско друштво, које издаје орган шведских учитеља и 2—3 дечја листа, такође даје по 1300 кр. годишње на ову циљ. Ове штипендије додељују се учитељима према конкурсу.

Ово веома лепо идуструје како се у Шведској учитељство цени и поштује и како се са свију страна жели и ради, да му се помогне и олакша његов тежак васпитачки посао. Ово опште интересовање и симпатија весели и радује сваког шведског учитеља и даје воље и полета за бољи и успешнији рад.

7. Штохолмске осн. школе на париској изложби 1900-те године. — Главни школски одбор основ. школа у Штохолму донео је одлуку да и штохолмске осн. школе буду представљене на париској изложби идуће године. Школски инспектор поднео је већ и пријаву париском изложбеном одбору. На ову циљ одобрено је 2000 кр. из општега школског буџета. Предвиђено је да на изложби буду представљене 4 групе предмета, на име: а) уџбени и писаћи предмети, б) „слојд“ за мушку децу (картонажа, столарство и метални радови), в) слојд за женску децу, и г) школске кујне.

Из сваке од ових група изложиће се: угледни предмети, наменштај, наставна средства и фотографске слике унутрашњег и спољашњег изгледа учионица. Сви изложени предмети захватаће простор од 60 □ м. површине а вредеће око 2500 круна.

Ја ћу у кратко побројати, шта ће на име из сваке поједине групе бити изложено:

а) *Уџбени и писаћи предмети:* Учитељев сто (катедра) са прибором и столицом, школски пулт (нарочита покретна вешалица за вешање мапа и слика при предавању), сто за цртање (који се може различито подешавати), орман са свима школским картама, колорисаним сликама за „очигледну наставу“ и наставу из Ботанике и Зоологије, један орман са физичким справама и различитим збиркама за наставу из физике и хемије, читанке и други учбеници, као и на великим картонима штампан текст и читанчица за читавање, ђачки радови из писања слободноручног цртања и линеарног цртања (конструсање различитих геометријских фигура, цртање модела, машина, зграда

и других предмета тушем и бојама у перспективи и пресеку), фотографије свију школских зграда у Штохолму, сала за цртање, за слојд, гимнастику и школских учионица са и без ученика, као и целокуни планови свију школа, које су зидане после 1896-те године као и оних које се сада зидају.

б) *Слојд за мушку децу:* Тезга са прибором, орман у коме ће бити потпуне збирке алата за картонажу, столарство и метални слојд, потпуне серије ђачких радова из све 3 врсте „слојда“, слике правилнога држања тела при слојду, фотографије унутрашњости школских радионица за слојд, штампани цртежи свију модела за столарство и металне радове са потребним методичким упутством при раду.

в) *Слојд за женску децу:* сто и столица за шивење са осталим прибором, рам за очигледно показивање различитих женских ручних радова, ђачки радови (потпуна модел-серија), слике и мустре (прегледи), описи и ручне књиге (за наставнице) за ове радове, фотографије унутрашњег изгледа учионица са и без ученица.

г) *Школске кујне:* Шпархет-штедник са прибором, сто за мешање са клупицом и осталим прибором, збирка зачина и различитих предмета од брашна и теста, слике графички престављене о хранљивости појединих предмета за исхрану (млека, меса, јаја итд.) слике неких животиња, које се употребљују за храну са назначењем имена појединих делова тела на животињи (вола, свиње, јагњета, рибе итд.), писмени радови ученица (описи појединих јела), фотографије унутрашњег изгледа школске кујне са и без ученица а тако исто и фотографије школских купатила.

Сем тога изложиће се и једна повећа збирка великих фотографских слика школских зграда (унутрашњост и спољашњост) из различитих крајева Шведске: Норланда, Лапланда, Вермланда, Сконе итд. О свима изложеним предметима написаће се нарочити опис на француском језику са статистичким подацима, картом Штохолма и напоменама о шк. зградама и другим васпитним заводима.

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Универзитет Краља Александра I. — 15. новембра прошле године г. Мита Петровић и још преко седамдесет народних посланика поднели су предлог Народној Скупштини: да се наша Велика Школа подигне на ступањ универзитета под именом *Универзитет Краља Александра I.* Народна је скупштина, у седници од 5. децембра, једногласно усвојила овај предлог и поднела га влади Њег. Вел. Краља: ради потребне припреме и подношења формалнога законскога предлога за први идући сазив Народне Скупштине, ако за то буде могућности.

Краљевска влада је прихватила ову одлуку народнога представништва, и министар просвете и црквених послова одмах је приступио припремању свега што је потребно, да се Велика Школа подигне на степен универзитета.

Да би формалан пројекат закона о српскоме универзитету био што потпунији и што пре готов, министар просвете и цркв. послова поверио је овај посао

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нарочитој комисији, која је састављена између правих чланова Српске Краљевске Академије и редовних професора Велике Школе. Од Академика ушли су у ову комисију, избором целокупне Академије: г. г. *Стојан Бошковић*, *Љубомир Клерик*, *Андра Николић*, и *Цера П. Ђорђевић*, а од стране професора Велике Школе одређени су у комисију: г. *Гига Гершић*, ректор и г. г. др. *Војислав Бакић*, др. *Милан Јовановић-Бачуг*, др. *Богдан Гавриловић*, *Ђока Станојевић*, др. *Драгиша М. Мијушковић* и *Никола Стаменковић*, професори. Ова је комисија, под председништвом Академика Стојана Бошковића, већ почела радити на спремању нацрта закона о подизању Велике Школе на универзитет. Тако ћемо, можда, још ове године добити универзитет, први у Српству, који ће носити име нашега љубљенога Господара, Њег. Вел. Краља Александра I.

*

Народна Библиотека у Београду. — У јануару месецу издато је на послугу ван библиотеке 445 дела; од ових дела 289 је на страним језицима и сва су научне садржине. На српскоме су језику 156, од којих су само 50 дела забавних, а 106 научних. У току тога месеца читано је у самој библиотеци 325 дела. Од ових на страноме језику је било 261 а на српскоме 64 дела. У фебруару издато је на послугу ван библиотеке 514 дела, од којих је 237 на страним језицима, и то 196 научних и 41 забавно, и 277 на српскоме језику, и то 191 дело научне и 86 дела забавне садржине. У фебруару је читано у самој библиотеци 575 дела: на српскоме језику 231, и то сва научне садржине, и 344 на страним језицима, од којих су 334 дела научне, а само десет забавне садржине.

*

Пријавили су се за полагање професорскога испита. — Министарству просвете и црквених послова пријавили су се за полагање професорскога испита, по староме закону о професорским испитима: *Стеван Димитријевић*, предавач Богословије: из *Пастирскога Богословља*, *Омилијатике*, *Литургије* и *Историје српске цркве*, и *Драгољуб С. Поповић*, пређашњи предавач: из *Педагогије с Методиком*, *Психологије с Логиком*, *Српске историје* и *Немачкога језика*. Министар просвете и црквених послова одредио је испитне комисије за испитивање ових кандидата. У комисију за испитивање Стевана Димитријевића одређени су: архимандрит Кирило Јовичић, ректор Богословије, као председник, и Лука Лазаревић, професор Гимназије Краља Александра I, и Павле Швабић и Стеван Веселиновић, професори Богословије, као чланови. За испитивање кандидата Драгољуба Поповића одређени су у комисију: др. Војислав Бакић, професор Велике Школе, као председник, и Љубомир Стојановић, професор Велике Школе, и Димитрије С. Јовановић, Хенрих Лилер и др. Милвоје Јовановић, као чланови.

*

Упознавање ученика са отаџбином. — Наставници основне школе азањске (срез јасенички, округ подунавски), спремају се да са својим ученицима трећег и четвртога разреда пропунују, у другој половини месеца априла ове године, један део Србије, ради упознавања ученика са отаџбином. Програм је путовања: Паланка, Јагодина, Параћин, Врање, Крагујевац, Па-

просветни гласник 1899. г.

ланка. На пут ће се кренути другога дана Ускрса а вратиће се 26. априла. Путоваће шездесет ученика.

*

Руско Археолошко Друштво у Цариграду. — Седмога марта ове године била је седница Рускога Археолошкога Друштва у Цариграду, у којој је наш признати научни радник, Стојан Новаковић, сада посланик Њег. Вел. Краља на султанову двору, држао предавање, коме је био предмет *Градови и вароши у средњем веку у западној Европи и на Балканском Полуострву*. Ово је предавање само увод велике научне радње коју је Новаковић спремио, а у којој ће се расправљати о градовима у старој српској држави. Новаковић је први од наших историка почео обрађивати већу пажњу и културној историји нашој, о чему најбоље сведоче ови његови радови: „Село у старој српској држави“, „Баштинци и проијари“, „Стара српска војска“. И у својој најновијој историјској радњи о градовима у старој српској држави, Новаковић приказује један листак из историје културнога живота нашега народа. У интересу српске књиге желели бисмо, да ова најновија радња нашега одличнога научника буде што пре објављена.

*

Српска Књижевна Задруга. — Српска Књижевна Задруга продужила је до Ђурђева-дне рок упису на седмо коло књига, које су ових дана разаслате свима повереницима. Према овоме, ко се још није претплатио на последње коло задругиних књига, то може урадити најдаље до остављенога рока. Чланови улагачи плаћају шест, а оснивачи десет динара. Добротворски је улог сто десет динара једном за свагда. Оснивачи добијају и врло лепе корице за Забавник Задругин.

*

Измена францускога правописа. — Франуски је правопис врло мучан и за Французе а још је мучнији за странце, који хоће француски правилно да пишу, јер је готово у свакој речи по који знак непотребан. У Француској постоји нарочито удружење, које је ставило себи у задатак, да упрости француски правопис, избацујући све сувишне и непотребне знаке при писању. Ово удружење, Association Orthographique, има све више успеха у своме раду, јер уз реформу и упрошћавање правописа пристају и многи научници и књижевни радници. Тако ће, можда, за кратко време бити измењен и упрошћен до сада тако мучан правопис француски, чиме ће се знатно странцима олакшати учење овога језика, на коме је једна од највећих светских књижевности.

*

Српски Декамерон. — Српска књижарница Пахера и Кисића у Мостару спрема једно од ретких издања, српски Декамерон, у коме ће бити сто прича, или одломака, од сто српских приповедача. Уз приче ће бити и фотографије свакога приповедача, чији радови уђу у овај необичан зборник. Техничкој изradi биће поклоњена особита пажња. Цео зборник биће подељен у више свезака, а уредиће га *Јован Протић*, који је већ уредио Декамерон страних приповедача.

*

Цариградски Гласник. — Више је од четири године, како је рано преминули Никодим Савић, по-

знат са свога српскога родољубља и необичне вредноће, засновао у Цариграду недељни лист на српскоме језику. Пок. Никодим је још прве године својим неуморним радом био успео, те је Цариградски Гласник био стао у ред бољих наших листова. Касније је овај лист бивао све потпунији и бољи, па и после ране смрти свога првога уредника остао је најугледнији наш недељни лист. Такав је и сада у негој години свога излажења. Увек је пул разноврсних бележака и критичних поука. Поред тога у свакоме броју има ваљаних прилога за познавање српских земаља и српскога народнога живота, и лепих чланака о школама и школскоме раду. Ово је *исти српски лист*, зато га нарочито на овоме месту препоручујемо. Цар. Гласник излази свакога четвртка на великоме табаку и за Србију му је цена 12 динара.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ

Књиге

Житије Герасима Зелића. Свеска друга. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1898. 8°, стр. 228.

Управа Српске Књижевне Задруге, да би што боље и потпуније извршила велики задатак, који има Српска Књижевна Задруга, још у прошлој години је почела својим задругарима давати „Житије“ Герасима Зелића, генералнога викарија православне цркве у Далмацији, једнога од бољих последника Доситијевићевих. Зелић, истипа, пије наш књижевник првога реда, али: „занимљивост и разноликост предмета и места која описује; многобројност доживљаја и значај многих чињеница о којима „Житије“ Зелићево прича одржавају и до данас овој пишчевој аутобиографији карактер књижевнога посла, који се лако чита и довољно грађива даје за боље познавање политичких, културних и религиозних прилика српскога народа у тешком времену крајем прошлога и почетком овога века“.

У овој књизи, која је прва у седмоме колу Задругиних књига, а 44. по реду, други је и трећи део Зелићевог Житија. У другоме делу је описан пут Зелићев из Петрограда у Москву; његово бављење у Малој Русији и Новој Србији; повратак из Русије у манастир Крупу; гоњења, која је морао Зелић подносити од архимандрита Скочића; смрт тога непријатеља Зелићевог, повратак Зелићев у домовину и постављање за генералнога викарија. У трећем делу Зелић описује шта је све радио као генерални викарије православне цркве у Далмацији. У томе делу је пуно података, врло значајних за историју Далмације у оно доба и за што боље познавање ондашњих прилика.

И ову, као и прву књигу Житија Зелићевих спремно је за штампу Академик Пера П. Ђорђевић, што је још један доказ више, да се Управа Српске Књижевне Задруге постарала, да Житије Зелићево пружи својим задругарима у што потпунијем и критичнијем издању.

Епске песме Јована Суботића. Свеска прва. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1898. 8°, стр. XXII и 269.

Јован Суботић је један од најплоднијих књижевних радника наших, који је са успехом обрађивао готово све главније књижевне врсте, одликујући се нарочито као приповедач и епски и драмски песник. Једна је од врло лепих одлика песама Суботићевих, што су у њима приказане многе историјске личности наше и најомиљенији јунаци наше народне појезије.

Епске песме Суботићеве су од најбољих ове врсте, што их имамо у нашој књижевности. Радећи под великим утицајем народне појезије и ослањајући се на њу, он је успео да се неке од његових песама, и обликком и садржином, знатно приближују народним песмама нашим, које су, као што је познато, ненадмашне.

Управа Српске Књижевне Задруге много је задужила своје задругаре, дајући им Суботића, а нарочито епске песме његове.

У овој књизи Задругиној, 45. по реду, први је део Суботићевих епских песама. Ту су ушле: „Сабља-момче Цвет-девојче; Врдничка кула; Дабрац; Ивањска Ноћ; Манастирлија; Губикана Марко; Јуришић Никола; Акмечетска Звезда и Циганка. У другој књизи епских песама Суботићевих, која ће такођер изићи у издању Српске Књижевне Задруге, биће Суботићев сев *Краљ Дечански*.

Ову књигу песама приредио је за штампу и написао предговор, у коме су потребни помени о животу и раду др. Јована Суботића, Љубомир Стојановић, професор Велике Школе.

Књизи је додава и лепа слика Суботићева.

*

Приповетке Л. К. Лазаревића. Свеска прва. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1898. 8°, XLIII и 183.

Мучно да је и једнога од наших читалаца, који није бар који тренутак провео у читању и прочитавању дивних приповедака Лазе К. Лазаревића, дивећи се оме уметничкоме цртању појединих страна нашега живота и верноме приказивању човечје душе, у најразличитијим приликама и под најразноврснијим утицајима, у којима се човек може палазити. Ко није жаљали за тим, што нам од Лазе није остала још која прича, којом бисмо се душевно крепили, или што бар и то што нам је од њега остало није све прикупљено, па да можемо, кад год нам се прохте, уживати у његовоме дивном причању?

Управа Српске Књижевне Задруге само је извршила једну од најпречих дужности, које има, пружајући својим задругарима приповетке Лазе К. Лазаревића.

Овога пута дала је прву књигу, у којој су ове Лазине приче: *Швабица*, прва и највећа, до сада нигде нештамана, Лазина приповетка, која је у исти мах и један листак из аутобиографије даровитога приповедача; *Први пут с оцем на јутрење*; *Школска икона*; *У добри час хајдуци*, и *На бунару*. Остале приповетке Лазине, до сада штампано, биће

у другој књизи, заједно са фрагментима нађеним у његовој посмртници.

Ову прву књигу приповедака творца савремене приповетке у нас краси веран и лепо израђен лик Лазина. Али има још један драгоцен украс овој књизи — предговор приређивача ове књиге. То је читава студија о књижевном раду Лазе К. Лазаревића, у којој је врло савесно и зналачки анализан готово сваки покрет пера великога приповедача, чиме су и приређивач и Управа Српске Књижевне Задруге, као и Лазиним приповеткама, у истини врло задужили Задругине чланове.

Приповетке је приредио за штампу и предговор књизи написао проф. Љуб. Јовановић.

*

Горе доле по Напуљу. Путничке црте. Написао др. *Милан Јовановић*. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1898. 8^о, стр. LIX и 160.

У четвртој књизи последњег кола Српске Књижевне Задруге, 47. по реду, писма су пок. др. Милана Јовановића, која су раније излазили у Српској Зори и Српским Илустрованим Новинама, под натписом „Горе доле по Напуљу“, под којим их је, ево, и Задруга штампала. Тих је писма дванаест на броју: Посвета Љубомиру II. Ненадовићу, Једна ноћ, Напуљ некад и сад, Први корак, Амфитеатар, Напуљско тројство, Помпеја, Још једно гробље, Шетња назад двадесет векова, Међу споменицима, На Везуву, Офелија. Сва су уметнички израђена, да ни мало не уступају путничким цртама др. Јовановића, које је већ Књижевна Задруга штампала под натписом „С мора и са сува“ и „Тамо - амо по Истоку“, а које су се врло допале читаоцима Задругиних издања.

Ова је књига украшена и ликом др. Јовановића, који га приказује, какав је био у млађим годинама. Ту је и опширна биографија и оцена рада пок. Јовановића од Андре Гавриловића. Сама писма приредно је за штампу др. Никола Вулић, који је исправно правописне и језичне погрешке, којих је у писмима било; исправно недоследности у дијалекту; превео и додао овој књизи два писма Плинија млађег, у којима овај, као очевидац, описује прву ерупцију Везува, о којој Јовановић у својим писмима често говори. Приређивач је још додао своје напомене, у којима исправља историјске, топографске и др. грешке, којих је у писмима. Даље је додао речник, у коме су истумачене стране речи, које је Јовановић у овим писмима употребио, и карта Напуља, на којој је, у колико се то могло, све што се из околине напуљске помиње у писмима Јовановићевим.

*

Уједињење Немачке. Написао др. *Драгољуб Павловић*. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1898. 8^о, стр. VIII и 304.

У овој је књизи Српске Књижевне Задруге, 48. по реду, „Уједињење Немачке“, које је написао проф. Опште Историје, новог века, на нашој Великој Школи, др. Драгољуб Павловић. У овој књизи се приказује једна од највећих политичких творевина нашега столећа, уједињење вековима раско-

маданог немачкога народа, у коме видимо победу идеје народности, која је једно од главних обележја деветнаестог столећа, и чију потпуну победу ишчекујемо и ми и толики други народи.

Да би процес уједињења немачкога народа био што јаснији Задругиним читаоцима, писац је, и ако у кратко, изнео и прошлост немачкога народа, не само скорашњу по и давнашњу, овлаш одржавши најзнатније моменте из немачке историје. Овога ради цела књига је подељена у пет неједнаких одељака. У првоме се одељку приказује прошлост Немачке до реформације, и ту се црта постанак и развитак партикуларизма; у другом одељку се износи историја Немачке до француске револуције; у трећем је историја Немачке за време француске револуције (1789.—1815.); у четвртоме је Немачка за владе Вилхелма I, и у петоме одељку се говори о Вилхелму I, оснивачу немачкога народног јединства.

Уједињење немачкога народа описано је са пуно симпатија према овоме значајном догађају. Нека би само читаоци пажљиво проучили сваку страну ове ваљане књиге и добро се упознали с путевима и великим жртвама, којима је немачки народ остварио свој идеал о народном јединству, како би били што спремнији, кад буде клицу час уједињења српскога народа.

*

Векфилдски Свештеник. Написао *Олив. Голд-смит*. С енглеског превео др. *Љубомир Недић*. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1898. 8^о, стр. XXVII и 176.

Векфилдски Свештеник је једно од најзначајнијих дела у богатој енглеској књижевности, у коме се просто и природно прича историја једне честите породице. „Векфилдски Свештеник није, као што преводилац примећује, само да нас забави, него и да с њиме другујемо. Књига је да нам се нађе у свима приликама живота. Када нас све друго изађе; када прохуји младост; орон здравље; изневери срећа; и нестане пријатеља: књига остаје да нас разговори, да нас поучи о животу, да нам пружи утехе, и окрени нас надом. То је што је за нас књига; и таква је књига и овај роман“. Само они читаоци неће у први мах бити задовољни овим романом, који читају приповетку или роман само тога ради да убију досадно време или да задовоље своју радозналост, па траже од књиге, коју читају, да их сваком својом страном одржава у нестриљењу и неизвесности. Али ће зато бити доста читалаца, који ће уживати у овој природности и простоти, којом се прослављени писац одликује у овоме своме најбољем делу, и ти ће овај роман читати и прочитавати, јер је ово „књига коју вреди прочитати, не једанпут или двапут, него читати је више пута, и враћати се на њу, и опет је читати“.

*

Искрице. Написао *Никола Томазо*. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1898. 8^о, стр. XXX и 81.

Још у позиву, којим су позвани задругари да ступе у Српску Књижевну Задругу, било је обећање, да ће у издању Задругину бити штампана Искрице Николе Томазеа, Србина Шибеничанина,

који се прославио пишући на талијанском језику, али који није, радећи међу туђима, заборавио да је син српскога јуначкога народа, те је на своје матерњем језику оставио Искрице, у којима се огледа величина његове српске душе. Сад се Управа Задругина одужила томе обећању, уступивши Искрицама седму књигу последњег кола, педесету по реду.

Још 1844. године, за живота Томазеова, штампане су Искрице на нашем језику, али је у томе издању било пуно погрешака, те је сам Томазео погрешке поправио, и ово Задругино издање је приређено према томе примерку од 1844., у коме су оригиналне Томазеове поправке.

Увод и коментаре за ово издање спремио је Д. Петрановић, а штампане је надгледао и чинио потребне допуне у коментарима проф. А. Јовановић.

Забавник Српске Књижевне Задруге.

Изшла је седма свеска Забавника Српске Књижевне Задруге, прва за ову годину, са овом садржином: *Богородичина црква у Паризу*, од Виктора Иго, у преводу Душана Ђокића; *Давид Коерфилд*, од Чарла Дикенса, у преводу Драгомира М. Јанковића; *Анга*, од Болеслава Пруса, у преводу Радована Кошутећа; *Јунак нашега доба*, од Доменика Ровете, у преводу Марка Цара, и *Страгоника*, од Јулија Зејера, у преводу Симе Н. Томића.

Моралне и грађанске поуке за школу и породицу. Написао *Стево Чуцурило*, школски надзорник. У Београду. Накладом Књижаре Велимира Валожића, 1899. Штампарија С. Хоровица код „Просвете“. 8°, стр. 178.

У овој књизи, која се намењује и школи (!), два су дела: у првој је теорија наравноучења, где су изложени природни основи наравности, а у другој је примењена или практична етика, и ту су човечије (човечије?) дужности. Садржај је првога дела: Висина и човек, Бог и душа; Човеков постанак и опстанак, услови (?) људског опстанка, душнини нагони; Подела животних нагона, смер нагонских тежња — смер људског живота; Нагони себични и егоистични; Нагони друштвени или алтруистични; Нагони егоистично-алтруистични; Сукоби (конфликти) нагона, наслеђе нагона, стечени нагони; Еволуција нагона, душевни елементи искуства, воља; Воља и карактер, наравственост као највиши циљ људског живота, наравствена норма; Аномалије у наравственој природи, неурачуљивост (?), наравствени идеали, врлине и пороци, етика; Врлине и њени супротни пороци друштвеног значаја; Врлине и њима супротни пороци личног значаја. Садржај је другога дела: Дужности човека према себи самоме; Дужности човека према својој телесној природи; О дијететици; О хигијени; Дужности човека према својој умној природи; Дужности човека према својој наравственој природи; Дужности човека према естетичкој природи својој; Дужности човека наспрам Бога и природе; Дужности човека наспрам људског друштва; Дужности човека у породици; Дужности детета у школи; О владању ученика у школи, о владању ученика

у цркви; О владању ученика ван школе и цркве; Дужности човека у општини; Дужности човека према друштву; Дужности човека наспрам своје државе; Дужности човека наспрам свога народа; Дужности човека наспрам човечанства; Дужности човека наспрам нижих бића; О човековом (човекову?) бићу.

Све се „поуке“ казују у кратким параграфима, којих је у овој књизи 739.

Земљонис Краљевине Србије, за III разред народних школа. По речним сликовима. Израдио *Мих. М. Станојевић*, учитељ. Београд. Издање Књижаре Велимира Валожића, 1899. Штампарија Д. Димитријевића. 8°, стр. 66.

После увода, у коме се деца упознају са општим знањима из земљониса, говори се о границама и величини Србије, њеном облику, природном положају и висинском облику, планинским чворовима и ланцима, — све у општим цртама; па се тек после сваки речни слев детаљније приказује. Овај је земљонис украшен и сликама, које су узете махом из Карићеве Србије. Само што слика на 3. страни, која ваља да представи школу, није ни мало подесна за мале Српчиће због оне латинице, која се види исписана на школској штици. Уз земљонис иде и карта Краљевине Србије, на којој су намерно „уртане“ планине као на каквој слици с тога, да би се јасније уочио висински облик наше земље“.

Књижевни радови архимандрита Нићифора Дучића. Књига 6. **Ворба Добровољачког Кора Ибарске Војске 1876. год. и Усташких Чета Јаварскога Кора 1877—78.** Биоград. Државна Штампарија Краљевине Србије, 1899. 8°, стр. 508.

У овој књизи књижевних радова архимандрита Нићифора Дучића, као што и сам патис упућује, прештампана је тринаеста књига Гласника Српскога Ученога Друштва, другога одељења, у којој је био архимандрит Дучић, као командант Добровољачког Кора Ибарске војске и усташких чета јаворскога кора, описао борбе своје војске у 1876., 77. и 78. години, износећи своје јунаштво. У овоме опису има и лепих података за историју нашега ратовања за независност, само као да овога ради није било потребно прештампавати 13. књигу Гласника, која није ретка.

Девојчица у кућевном раду. По Р. Е. Шаламсу израдили *М. Ђ. Глишић* и *У. Благојевић*. Београд. Штампарија код „Просвете“ С. Хоровица, 1899. 12°, стр. 73.

М. Глишић и У. Благојевић су спремили, по францускоме извору, поуке о раду у кући, које намењују девојчицама. Поуке се износе у кратким и забавним чланцима, који сви скупа чине лепу целину и имају облик приче. При крају књиге су и Неколики (?) савети девојчицама, где је на педесет краћих поука о појединим женским пословима у кући.

Техничкој страни ове књижице поклоњена је лепа пажња, те ће, са обзиром на садржину, бити једна од врло подесних књижица за поклањање

ученицама девојачких и виших разреда основних женских школа.

*

Добриловски учитељ. Сличица из учитељскога живота. Написао *Мих. Сретеновић*. Београд. Парна радикална штампарија, 1899. 8^о, стр. 16.

Добриловски учитељ, млад човек, загледао се у Продану, попову кћер, и мучи се како да је запроси у старога јој оца. На његову срећу указа се и томе прилика. Једнога дана, после службе боже, приђе учитељ попи:

— Попо, рече он, а глас му је дрхтао.

— Чујем, синак!

— Не могу више трпети. Не могу више на срцу носити оно, што сам ти требао још пре казати... Лице му се беше запламтило као да је у гробници.

Попа се уозбиљи.

— Ја љубим твоју Продану! Ја је љубим!..

На те речи старачко лице попино пребледи.

— Шта... а... а... рече, дијете!... Једва промуца попа. И ти то мени у очи велиш!... Зар сам те за то примао у кућу?!... рече попа загушљивим гласом а телом је сав дрхтао.

И хтеде попа чудо учинити и од своје Продане и од себе, и добриловски учитељ не би се оженио. Али „где несреће ту и среће има“. Учитељ дође у добри час и објасни попи, да он није љубио његову Продану, као што је попа разумео, већ је љуби, воли.

Тако се попа разведри и „тихим, свечаним гласом он их благослови:

— Љубав, срећа и слога нека вас у животу прати, мила децо моја!“...

И тиме је и ова сличица свршена.

О простоти и наивности старијих људи доста смо слушали, али да има где год попа, као што је Проданин отац, не знамо. Тек на сваки начин биће да га има, кад је, ето, и предмет „сличице из учитељског живота“.

Ова сличица Мих. Сретеновића штампана је у фебруарској свесци листа Учитеља, пошто је пре тога прочитана на забави Учитељскога Удружења.

*

Тасина писма. Седма свеска. Београд. Штампано у Српској Краљевској Државној Штампарији, 1899. 8^о, стр. 89.

У овој су књизи ове слике нашим читаоцима већ познатог приповедача Тасе Миленковића: Авет, Где је срећа, Разбојници, На дежурству, Јунак дечко, Из даљине и Застава.

Са овом свеском свога Дневника Таса је написао педесет слика и сличица из свога дневника. Те су слике махом површно израђене, без потребних детаља, али су оне те слике јасне, лепе и занимљиве, јер су све природне и црпене непосредно из живота.

*

Границе судске власти. Поводом једне неправилне пракције код нас. С погледом на страног законодавство од *Живојина М. Перика*, ванредног професора права на Великој Школи. Прештампано из

„Бравича“. Београд. Штампарија Светозара Николића, 1899. В. 8^о, стр. 140.

У овој стручној расправи говори се, поводом једне неправилне пракције код нас, начелно о границама судске власти. Расправа је подељена у три већа одељка, у којима се говори о начелу поделе власти, односу судске власти са законодавном и административном влашћу, и смислу у тач. 2. § 16. закона о устројству Касационога Суда.

*

Познавање гусеница на лешу воћака и како се уништавају. Израдио *Благ. Д. Тодоровић*, почасни члан Пож. Подружине. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. М. 8^о, стр. 56.

У овој књижици, коју је издала пожешка пољопривредна подружница, износе се упутства, како да се пољопривредници изближе познаду с природом гусеница различитих лептирова, те да би их са успехом могли уништавати и спречавати њихово ширење, и тако сачувати воће од њих. Учитељи народних школа, који ваља да су учители и одраслих у својој околини, ваља да се познаду са садржином ове корисне књижице и њом да упознаду и своје ученике и њихове старије.

*

Значај Главинићеве сушнице за производњу сувих шљива у Србији. Од *К. Д. Г.* Београд. Српска Краљевска Државна Штампарија, 1899. 8^о, стр. 15.

У овој корисној пољопривредној књижици износе се тачни подаци, којима се утврђује корисност сушнице, коју је конструисао *К. Д. Главинић*, проф. В. Школе.

*

Henrik Sienkiewicz. Pripoviesti. Preveo i uovdom propratio *dr. Ivan Gostiša*. Zagreb. Naklada „Matica Hrvatske“, 1898. Tisak K. Abrechta 8^о, стр. XLIII и 247.

У овој су књизи, која чини шесту свеску Славенске књижице Матике Хрватске, једанаест приповедака прослављенога пољскога приповедача Хенрика Сенкијевића: Оргуљаш из Поникава, На врелу, Појимо за њим, Lux in tenebris lucet, Та трећа, Сахем, Идила, и Јанко глзбеник. Овде су и Сенкијевића слике са села. Пред приповеткама је повећи увод у коме се говори о животу и књижевним пословима славнога приповедача.

*

Zmaj od Bosne. Написао *Josip Eugen Tomić*. Pripoviest iz novije bosanske poviesti. Drugo izdanje. Zagreb. Naklada Matice Hrvatske, 1898. Tisak K. Albrechta. 8^о, стр. 196.

У овој лепој приповетци Јосипа Евгена Томића приказују се јуначка дела босанскога витеза Хусеин-капетана „Змаја од Босне“. Прво издање ове приповетке било је врло лепо примљено, те је, ево, Матица Хрватска приредила и друго издање.

*

Zeleno busenje. Pripovijest. Napisao *Edhem Mulabdić*. Zagreb. Naklada „Matica Hrvatske“, 1898. Tisak K. Albrechta. 8^о, стр.

У овој приповетци хоће се да представи окупација Босне и друштвене прилике Срба Мухаме-

данаца, у којима их је застала окупација. Намерно или нехотице, — не знамо, тек у овоме представљању има доста погрешака.

Silvije Str. Kranjčević. Izabrane pjesme. U Zagrebu. Naklada „Matice Hrvatske“, 1898. Tisak K. Albrechta. 8°, стр. 211.

У овој је књизи педесет песама, разноликих и по облику и по вредности, иза којих су дванаест ускочких епиграма и Први гријех, „ораториј у три дијела“.

Janko Leskovic. Sjene ljubavi. Pripoviest. Zagreb. Naklada „Matice Hrvatske“, 1898. Tisak K. Albrechta. 8°, стр. 124.

Обична приповетка из живота, у којој се са доста вештине оцртавају поједине стране свакидашњег живота.

Листови

Босанска Вила, лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник *Никола Т. Кашиковић-Сарајлија*.

Изишао је 3. број заједно с 4. са овом садржином: Андра Лукић (са сликом); приповетке: Нијесам крива, од Милоша Цветића; Сироче на мајчином гробу, од Макс Фолтичинеана; песме: Бајадера, од Ник. Др. Илића; поука: српско-православни св. успенски манастир Режевић у Паштровићима у Боци Которској; Биљешке о конопли и лану у Лици и Крбави, од Вида Вулетина-Вукасовића; Српске народне умотворине; Листак.

Бранково Коло за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник *Паја Марковић-Адамов*.

У марту су изишла четири броја; 9., 10., 11. и 12., са овом садржином: Пред Косовом, белешке из доба 1874.—1878. године, од Зар. Р. Поповића; Пред пролеће, од М. Радовића; Кнез Градоје од Орлова града, приповетка из времена боја на Косову, од Чеде Мијатовића; Сећам је се, од Кампоамора, са шпанског Бенко С. Давичо; Звона слободе, одјек приче Драгутина Ј. Илића „Звона“, од Боже С. Николајевића; Једног пролетњег дана, од Мил. Ј.; Он је умро, од Кампоамора, с шпанског Бенко С. Давичо; У шуми, од Мил. Ј.; Тичица, од Војислава Ј. Илића; Окружни лекар, из „Ловчевих записника“ Ивана С. Тургењева, с руског Д. Ј. Димитријевић; За речник Српске Краљевске Академије; Срп. нар. песме у Мађара, од Милана В. Јовановића; Из автобиографије д-ра Јована Суботића: Српско позориште, Рентатурација магистрата у Н. Саду; О Арсенију IV Јовановићу Шакабенти, од проф. Милутина Јакшића; Ковчежић: Књижевне белешке, Просветни и друштвени гласник, Белешке о уметности, Читуља.

Дело, лист за науку, књижевност и друштвени живот. Уредник *Др. Драг. М. Павловић*.

Изишла је свеска за март, са овом садржином: † Илија Вукићевић; Гуслар, песма Љубомира Симића; Један прилог о односима Србије и Ау-

стрије, у годинама 1809.—1812., од др. М. В. Вујића; Ко да више?, од Светолука Чеха, превео Срет. А. П.; Српски народ у скопској епархији и његове школе 1896.—7. година, од П. Балканскога; Тржиште људских таштина, роман без јунака, написао Виљем Мексис Текере, преводи Ч. Петровић; Двадесетогодишња окупација Босне и Херцеговине, од Јозефа Холечека; Павле Петровић од Соколовића, од Димитрија Руварца; Научна хроника; Позоришни преглед; Критика и библиографија; Белешке: Друштва, Књижевност, Новинарство, Уметност, Лични гласови, Различност; Некролог: † Никола Богосављевић.

Зора, лист за забаву, поуку и књижевност. Уредник *Јован Дучић*.

Изишла је фебруарска свеска са овом садржином: О ширењу српске књиге, од Semper-a; Моја пјесма, од Јована Дучића; Смрт, слика из сеоског живота у Србији, од Рад. М. Домановића; Клавдије, из далеке прошлости, написао П.; Ђерзелез-Алија, од Миленка М. Вукићевића; Парче хљеба, од М. Н. Потапенка; О пријесторијској словенској заједници под оним именом Ванда или Венета, од Спирјана Роберта; Таковски устанак, слика Паје Јовановића, од уредника; Живот и обичаји српског народа: Народне празноверје у Херцеговини, од Османа А. Ђикића; Опјене и прикази; Преглед листова; Хроника: Књижевност, Разно, Лица.

Луча, књижевни лист Друштва „Горски Вијенац“. Година VI. свеска I и II за јануар и фебруар. Уредник проф. *Лазар Т. Перовић*. Цетиње. К. Ц. Државна Штампарија, 1899.

У овој су свесци ови прилози: Поздрав новом 1899. лету, пјесма Ј. Сундечића; Књаз Никола I, српски пјесник, пише Херцеговац; Из „Хајнеа“, пјесме Алексе Шантића; Развитак критике, од Е. Канкена, превео М. П.; Романца, пјесма Јована Дучића; Сликари и његова породица, написала Милка Гругорова; Чуvari заборава (индијска легенда), од Николе Ст. Љубише; Зашто није казао, од Николе Јанковића; Крај огњишта, пјесма Ст. Бешевића Петрова; Анђело, од А. Пушкина, с руског превео Петар П. Пајић, учитељ; Из уздихаја, пјесма Османа Н. Ђикића; Коцкање, од А. Dupin-a, превео Саутвар; Сан, пјесма Близак-Пазота; Разговор с ђедом Вуццем, написао Јоко П. Вукчевић; * * *, пјесма Новице Ј. Николића; Народне умотворине; Књижевност.

Нова Искра. Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*.

Изишао је 6. број са овом садржином: Шта ти се највише допада?, написао Hugin, Fatalità — Судбина, песме Аде Негри, слободно пројевео на српски др. Драгиша Станојевић; Љубичице, превела Etincelle; Младост је моја... песма од Сокољанина; Spondeo... слика из универзитетског живота, написао Л. Димитријевић; Друговина, песма М. Ђурковића; Из Лужичке Србије, из путописа Н. Несторовића; Српски комади у К. С. Народном Позоришту, написао проф. Павле Поповић; Наша пјесма: Са сликарске изложбе у Вечу од Гер. Ивезића; Уз

наше слике; Хроника (Наука, Књижевност, Уметност, Разно); Библиографија.

У овом су броју ове слике: Јаков командер Тудина; Демир Кашија; Маза, сликао А. Вугере; Весела возња, сликао Ј. Вјешип; Лужичка Српкиња, сликала Б. Вукановића; Део дунавског Казана; Теснац у Казану; Адакале.

*

Учитељ, педагошко-књижевни лист, орган Учитељског Удружења. Уредник *Дим. Ј. Соколовић*.

Изишла је свеска за фебруар са овом садржином: Учитељске плате; Теоријски разлог за кажњавање, од Р. Стојаковића; Ученичке екскурзије, од Ј. Максимовића; Друштвеност и симпатија, од Х. Спенсера, превео М. Павловић, професор; Из народне педагогије, од Ст. М. М.; Педагошке идеје Ј. А. Коменског, превео с руског Мих. М. Стевановић; Окружни школски одбор, од Благ. Радојковића; Школско кретање у свету; Доброловски учитељ, сличица из учитељског живота, написао Мих. Сретеновић; Оласти, предавање Крете Јонића; Кретање друштава; Просветне белешке; Реферати о домаћим књигама; Учитељско Удружење; Библиографија.

*

Учитељски Весник, илустровани лист за учитеље и родитеље. Уређује и издаје *Јов. Максимовић*.

Изишла су два нова броја, 5. и 6., са овом садржином: Јован Гразер (са сликом); Извод из Дистервегова „Упутника“, од Бож. Поповића, учитеља; О настави морала у грађ. школи, од Р. Огњановића; Валдемар Геце (са сликом); Спољни поредак и уређење основне школе, од Васе Голубовића, учитеља; Закон о надзиравању класних и основних школа у Бугарској, од Оригена; Рад школских надзорника; Листак: Белешнице из моје школе, од Р. Ст. Мићића, учитеља; Кратке вести; Поуке родитељима; Претресајте почешће џепове своје деце, и Мајке као васпитачи своје деце.

*

Школски Лист. Издаје и уређује *Никола Ђ. Вукићевић*.

Изишао је други број са овом садржином: Бог дечји пријатељ, од Патера Севера Раце-а; О школским излетима, од Ст. С. Илчића; Говор г. Андре Ђорђевића, министра просвете у Краљевини Србији, приликом отварања Мушке Учитељске Школе у Јагодини; Прелаз Срба Сантовчана из римске вере у православну; Некролог; Школске вести; Разно; Нове књиге и листови.

*

Школски Одјек. Уредник *Кузман Миловановић*, учитељ.

У марту су изашла три броја Школског Одјека: 7. 8. и 9. са овом садржином: Надзорничко питање у темишварској и вршачкој епархији; О аперцепцији, одломак из педагошке монографије др. Карла Ланге-а; Важност аперцепције по човечји душевни развитак; О испитима у основним школама; За себе и своју својту; Покрети за преобра-

жај западно-европских школа; Из школског круга: Употреба Вуковићеве рачунице за III разред српске народне школе; Из учитељског живота: Црне и светле слике или пред вишим властима, из успомена једне старе учитељице, пише Јелица Беловић-Бернадзиковска; Неколико лекција из „Науке о човеку“, намењено учитељима и старијој деци; Белешке.

Школски Одјек излази, већ трећа је година, у Новоме Саду, свакога 1. 10. и 20. у месецу. Годшња му је цена 10 динара.

*

Школски Вјесник, стручни лист земаљске владе за Босну и Херцеговину. Уредник *Љубоје Длуштуш*.

Изишле су уједно VII, VIII, IX и X књига за 1898. годину, са овом садржином: Царица и краљица Јелисава, преминула 29. августа 1898. у Женеви; Дјечија психологија данашњег времена, од Јелице Беловић-Бернадзиковске; Прави акценти и физиологија њихова у српском или хрватском језику, од Матеје Минаса; Што шта о школској дисциплини, од Јосипа пл. Глембаја; Из дневника једне младе учитељице, од Марка Мутића; Зашто учимо природне науке у трговачким школама, од Фердинанда Врбанчића; Теорија просторуког цртања на основу геометријског обликословља, од Алојзије Студничкове; Географска имена, од Милана Марека; С ђацима кроз Босну — Херцеговину, Црну Гору, Далмацију, Јадранско море, Истру и западну Хрватску, од Драгутина Франића; Буњанов „Pilgrim's Progress“, религиозно-дидактичка књига седамнаестог вијека, од Владоја Дуката; Глазба и језик, схваћање глазбе, средство, којим је можемо усавршити и унаприједити, од Златице Белохвален-Кораћ; Поједначи Боже!, од Ивана Кларића; Читање рукописа у основној школи, од Станислава Мајеторовића; Свилен буба, чланак 96. у Трећој читанци, од Рудолфа барона Малдини; Философија у древних Хелена, од Љубоја Длуштуша; Руска педагогика у XVIII вијеку; Педагошка смотра; Популарно-научни чланци: О здравственом неговању коже, од др. Богославе Кек; Педагошке мрвице; Листак.

*

Napredak, časopis за učitelje, uzgajatelje i sve prijatelje mladeži.

Изишао је 11. и 12. број са овом садржином: Расправа о школетву у нашем сабору; Цртарије мале дјеце, одломак из дјечје педагогије, написао Ђуро Кутен; Из петрињске вјешбаонице, приопћио др. Ј. Турић; Етичко-образовна стварна обука у другој школској години; Што ме је научила моја ученица, написала Јелица Белвић-Бернадзиковска; Рад Хрв. Учит. Друштава; Књижевна смотра; Вјесник.

*

Српски Пчелар, орган за српске пчеларе. Главни уредник Јован Живановић. Година III.

Изишао је 7. број са овом садржином: Шта да радимо у априлу?; О саћу; Право о пчели; Пчеларење линебуршких пчелара с пчеларама; Моја американка; Пчеларење на личној стени; Одговори.

ИЛИЈА ВУКИЋЕВИЋ

4. марта ове године преминуо је у Београду, после дуге и врло тешке болести, *Илија Вукићевић*, професор Гимназије Вука Стеф. Караџића и већ прослављени приповедач наш. Више је од две године, како је Илија пао у тешку болест, којој није било лека, свакога дана смо могли очекивати тужну вест о смрти драгога нам Илије, па смо опет били и изненађени и болно потресени гласом, да је већ дошао крај његовој бољци, да је Илија преминуо.

Пок. Илија је рођен 3. августа 1866. године, у Београду. Отац му је био чиновник, те је пок. Илија још као дете ишао са својима из места у место, пратећи оца, који је по службеној потреби био премештан, и тако се школовао у разним местима наше Краљевине. Нижу гимназију је свршио у Шапцу, а вишу почео у Београду а довршио у Крагујевцу, где је 1884. године положио испит зрелости. По положеноме испиту зрелости уписао се у природно-математички одсек Велике Школе, и овај је свршио 1888. године, и исте године 26. септембра постављен је за предавача у врањској гимназији, где је остао до 14. октобра 1890. године, када је премештен за предавача у трећу београдску гимназију. 1892. године положио је професорски испит и 1. јуна исте године постао је професором, и у томе је звању остао до смрти.

Пок. Вукићевић је још 1886. године почео радити на приповетци. Те је године штампана прва његова прича „Патак“, хумореска из ловачкога живота. Од тога времена, па све докле га тешка болест није сасвим била обхрвала, радио је на приповетци, стекавши себи лепо и угледно место међу нашим најбољим приповедачима. „Коло“, „Стражилово“, „Јавор“, „Отаџбина“, „Дело“, „Босанска Вила“, „Зора“ и други наши листови дичили су се сарадњаштвом Икиним. Илија се прочуо својим краћим причама из селскога и паланчанскога живота, кроз које је провејавао реализам, који је био већ завладао у нашој уметничкој приповетци. Он је у приповетци био пошао већ утрвеним путем, који је био прокрчио Лаза Лазаревић, а којим је већ поуздано ишао Јанко Веселиновић. Али Илија није био само подражавалац Лазина и Јанкова причања, те је могао, и поред њихових одличних прича, својом великом стварачком моћи, створити читав низ прича, које су и читаоци и књижевна критика врло лепо примили. Охрабрен и одушевљен првим успесима, пок. Вукићевић је 1890. године засебно одштампао прву књигу својих приповедака, која је врло предусретљиво дочекана.

Илија се огледао и на драмској књижевности, и после себе оставио је две комедије и једну шаљиву игру, у којима се огледају и његова духовитост и његов леп хумор. Шаљива му игра „Срећа и људи“ приказивана је и на позорници и штампана је у „Стражилову“. Комедије су остале у рукопису.

Илија је написао и читав низ прича, у којима се приказује оригиналан живот наших граичара у Топлици и њихови чести сукоби са Арнаутима.

На неколико година, пре но што ће га савладати љута бољка, пок. Илија се био предао марљивоме проучавању француске књижевности. Под утицајем француских песника он се почиње огледати у новијој врсти песничке приповетке — бајци. Прва Вукићевићева бајка „Лековит шгал“ штампана је у „Бос. Вили“ 1895., и њих се после нанизало, у многим нашим часописима и годишњацима, приличан број. Последњу своју бајку „Срце“, која је штампана у „Летопису“, написао је Ика већ у времену кад га је болест почела освајати.

Тешка и дуга болест Илијина и његова рана смрт велики су и неутошан губитак за српску књигу.

Нека му је лака српска земља!

